

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN OPISKELIJAVALINTOJEN JA OPISKELIJAKSI OTTAMISEN PERUSTEIDEN KEHITTÄMINEN

VÄÄNÄNEN ILKKA
KAIKONEN HANNU
KILPILAMPI SIRU
KIVISTÖ JARI

OPETUSHALLITUS

© Opetushallitus ja tekijät

ISBN 978-952-13-3666-9 (nid.)

ISBN 978-952-13-3667-6 (pdf)

Painopaikka: Edita Prima Oy, Helsinki 2008

SISÄLLYS

Tiivistelmä	5
Sammandrag	7
Abstract	9
Johdanto	11
1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite	13
2 Tutkimusaineisto ja menetelmät	15
2.1 Tutkimusaineistot	15
2.2 Analysointimenetelmät	18
2.3 Yhteishaun kuvaus	20
3 Kevään 2004, 2005 ja 2006 valintojen tulos vuonna 2000 voimassa olleiden kriteerien perusteella	21
3.1 Etusijojen poiston vaikutus peruskoulun päättäneiden koulutukseen pääsemiseen	23
3.2 Alakohtaisesti painotettavien arvosanojen korvaamisen vaikutus	24
3.3 Aiemmista opinnoista ja harrastuksista annettavien lisäpisteiden vaikutus	26
3.4 Eri valintakriteereistä saatavien pisteiden painoarvojen välinen suhde	27
3.5 Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määrien muutokset	30
3.6 Johtopäätökset ja suositukset	34
4 Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden tämän hetkinen toteuttaminen ja kehittämistarpeet	37
4.1 Pääsy- ja soveltuvuus- ja kielikokeiden käytännöt	37
4.2 Ulkopuolisten arvioijien käyttö	40
4.3 Hakijoilta perittävät maksut	41
4.4 Kaikkien hakukelpoisten hakijoiden kutsuminen pääsy- ja soveltuvuus- kokeisiin	42
4.5 Johtopäätökset ja suositukset	44
5 Joustavassa valinnassa käytetyt valintakriteerit ja niiden soveltaminen	46
5.1 Joustavan valinnan nykyiset menettelytavat	46
5.2 Joustavan valinnan kriteerit	48
5.3 Joustavan valinnan käyttöä rajoittavat seikat	49
5.4 Joustavan valinnan hyödyllisyys	52
5.5 Johtopäätökset ja suositukset	52

6 Yksilöllistettyjen (ent. mukautetut, erityisopetus) opintojen merkitys ja vaikutukset opiskelijavalinnassa	54
6.1 Yksilöllistettyjen opintojen huomioiminen opiskelijavalinnassa	54
6.2 Yksilöllisen opetussuunnitelman mukaan opiskelleiden ja ammatilliseen koulutukseen valittujen määrän kehitys vuodesta 2000 alkaen	56
6.3 Johtopäätökset ja suositukset	56
7 Opiskelijaksi ottamisen perusteet erityisoppilaitoksissa	58
7.1 Erityisoppilaitoksissa käytetyt opiskelijaksi ottamisen perusteet, yhdenvertaisuus, läpinäkyvyys ja merkitys hakijan oikeusturvan kannalta	59
7.2 Yhteisten opiskelijaksi ottamisen perusteiden vahvistamisen tarve erityisoppilaitoksissa	60
7.3 Johtopäätökset ja suositukset	60
8 Sukupuolirakenteen tasapainottaminen	61
8.1 Sukupuolirakenteen tasapainottamisen mahdolliset keinot opiskelijavalinnassa	61
8.2 Nykyisen kriteeristön jompaakumpaa sukupuolta suosivat elementit	61
8.3 Kriteeristön muuttaminen tasa-arvon näkökulmasta tarkasteltuna	62
8.4 Tasa-arvoa lisäävät toimenpiteet	64
8.5 Johtopäätökset ja suositukset	65
9 Maahanmuuttajien opiskelijavalintoihin liittyvät näkökulmat	67
9.1 Maahanmuuttajien opiskelijavalintojen käytännöt	67
9.2 Maahanmuuttajien kielitaidon merkitys	68
9.3 Maahanmuuttajien kulttuurillisten erojen merkitys	70
9.4 Maahanmuuttajien opiskelijavalinnan yhteys joustavaan valintaan	71
9.5 Johtopäätökset ja suositukset	72
10 Tutkimuksen luotettavuus	73
11 Yhteenvedo ja suositukset	75
12 Lähteet	80
Liitteet	82

TIIVISTELMÄ

Väänänen Iikka, Kaikonen Hannu, Kilpilampi Siru, Kivistö Jari (2008). Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittäminen.

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2005 kaksivaiheisen hankkeen ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen hakujärjestelmän parantamiseksi. Hankkeen avulla on tarkoitus selvittää hakujärjestelmän uudistamisen vaikutusta opiskelijavalintaan ja opiskelijaksi ottamisen perusteisiin. Tavoitteena on myös selvittää ja arvioida vuonna 2004 uudistettujen opiskelijaksi ottamisen perusteiden vaikutuksia ja toimivuutta. Opetusministeriön hankkeeseen osoittaman määrärahan turvin Opetushallitus teki sopimuksen Koulutuskeskus Salpauksen kanssa ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintoja ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämistä koskevan hankkeen toteuttamisesta. Hankkeeseen liittyvän tutkimuksen toteutti Lahden ammattikorkeakoulun Innovaatiokeskus.

Tutkimuksella selvitettävät pääkysymykset olivat:

- Muuttuisiko valintojen tulos, jos kevään 2004, 2005 ja 2006 hakijoihin sovellettaisiin vuonna 2000 voimassa olleita kriteereitä?
- Miten kokeet tällä hetkellä toteutetaan? Miten koulutuksen järjestäjien näkökulmasta niitä tulisi kehittää?
- Millaisia ovat koulutuksen järjestäjien joustavassa valinnassa käyttämät valintakriteerit ja kuinka niitä sovelletaan?
- Mikä on yksilöllistettyjen (ent. mukautetut, erityisopetus) opintojen merkitys ja vaikutukset opiskelijavalinnassa?
- Millaisia ovat erityisoppilaitoksissa käytössä olevat opiskelijaksi ottamisen perusteet?
- Millaisia mahdollisuuksia voitaisiin harkita käytettäväksi opiskelijavalinnoissa niin, että sukupuolirakennetta voitaisiin tasapainottaa?
- Millaisia ovat maahanmuuttajien opiskelijavalintoihin liittyvät näkökulmat?

Nykyinen kriteeristö on tasapainoinen. Tutkimus osoitti pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määrien lisääntyneen maltillisesti. Lisäys johtuu pääasiassa valintayksiköiden määrän lisääntymisestä. Joustavan valinnan kriteeristön ajantasaistamista ja selkeyttämistä on syytä harkita. Yksilöllistettyjen opintojen huomioiminen yhteishaun prosessissa on yksi tulevaisuuden kehityskohteista. Nykyinen käytäntö asettaa hakijat eriarvoiseen asemaan. Tulevaisuuden kehitystoimien piiriin voisi kuulua myös erityisoppilaitosten yhteistyön kehittäminen ja mahdollisesti yhtenäisten, valtakunnallisten kriteereiden luominen. Sukupuolirakenteen tasapainottaminen on tärkeä, joskin valintatilanteessa vaikea toteutettava. Tasapainottamista voisi tutkia esimerkiksi analysoimalla median vaikutusta ja hämäärtämällä koulutusalojen sukupuolisidonnaisuutta. Maahanmuuttajien määrä on kasvussa ja ammatillinen koulutus kansainvälistymässä. Koulutuksenjärjestäjien valmiuksia vastata kansainvälistymisen ja kulttuurikirjon lisääntymiseen tulee kehittää.

Kokonaisuutena ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteissa on kysymys monimutkaisesta kokonaisuudesta, jonka jatkuvan kehityksen turvaaminen on tärkeää myös tulevaisuudessa.

Avainsanat: pääsy- ja soveltuvuuskokeet, valintakriteerit, yhteishaku

SAMMANDRAG

Väänänen Ilkka, Kaikonen Hannu, Kilpilampi Siru, Kivistö Jari (2008). Utvecklandet av yrkesutbildningens antagning och grunderna för antagningen av studeranden.

Undervisningsministeriet inledde år 2005 ett projekt i två steg med syftet att förbättra ansökningssystemet till gymnasiet och yrkesutbildningen. Med hjälp av projektet vill man utreda vilken inverkan ansökningssystemets reform har på antagningen av studerande och grunderna för antagningen. Målsättningen är även att utreda och bedöma den inverkan som reformen år 2004 har haft på antagningen och att se hur den fungerar i praktiken. Med stöd av ett anslag beviljat av Undervisningsministeriet har Undervisningsstyrelsen ingått ett avtal med Utbildningscentralen Salpaus om genomförandet av utvecklingen av antagningen av studerande och grunderna för antagningen. Undersökningen i anknytning till projektet utfördes av Innovationscentralen vid Lahtis yrkeshögskola.

Huvudfrågorna som utreddes var:

- Skulle antagningarnas resultat ändras, om man skulle tillämpa kriterierna som gällde år 2000 för ansökarna under våren 2004, 2005 och 2006?
- Hur genomförs urvalsproven för tillfället? På vilket sätt anser utbildningsanordnaren att urvalsproven bör utvecklas?
- Vilka är urvalskriterierna i utbildningsanordnarens antagning med prövning och hur tillämpas dessa?
- Vilken betydelse och inverkan har den individuella (tidigare anpassad undervisning, specialundervisning) undervisningen i antagningen av studerande?
- Vilka är grunderna för antagningen av studerande i specialläroanstalter?
- Vilka medel skulle man kunna överväga att använda i antagningen av studerande för att balansera könsstrukturen?
- Vilka är synvinklarna med tanke på antagningen av invandrarsuderanden?

De nuvarande kriterierna är balanserade. Undersökningen visade att mängden inträdes- och lämplighetsprov har ökat måttfullt. Ökningen beror huvudsakligen på att mängden antagningsenheter har ökat. Det är befogat att överväga en uppdatering och en klarläggning av kriterierna för antagning med prövning. Beaktandet av individuella studier i den gemensamma ansökningsprocessen är enligt utredarna ett utvecklingsobjekt för framtiden. Den nuvarande praxisen försätter ansökarna i en ojämlig ställning. I framtida utvecklingsåtgärder skulle även kunna ingå utvecklingen av samarbetet mellan specialläroanstalter och skapandet av enhetliga, nationella urvalskriterier. Balansen i könsstrukturen är viktig, men svår att genomföra i antagningen. Balansen i könsstrukturen skulle kunna undersökas exempelvis genom att analysera mediernas inverkan och genom att sudda ut utbildningsområdenas könsbundenhet. Mängden invandrare ökar och yrkesutbildningen blir allt mer internationell. Man bör utveckla utbildningsanordnarnas beredskap att svara på internationaliseringen och ökningen av kultur mångfalden.

Som en helhet är det i utbildningens urvalsgrunder och i grunderna för antagningen av studeranden frågan om en komplex helhet, vars fortsatta utveckling skall även tryggas i framtiden.

Nyckelord: inträdes- och lämplighetsprov, urvalskriterier, gemensam ansökan

ABSTRACT

Väänänen Ilkka, Kaikonen Hannu, Kilpilampi Siru, Kivistö Jari (2008). Developing the criteria for student selection and student admission in vocational training.

In 2005 the Finnish Ministry of Education started a two-phase project to improve the application system of vocational training and upper secondary education. The purpose of the project is to study the effects of the application system reform to the criteria of student selection and student admission. It is also aimed at examining and evaluating the effects and functionality of the student admission criteria reformed in 2004. With the funding appointed to the project by the Ministry of Education, The Finnish National Board of Education signed an agreement with Salpaus Further Education to realize a project on improving the criteria of student selection and student admission in vocational training. The research in this project was conducted by the Innovation Centre of the Lahti University of Applied Sciences.

The primary questions in the study were:

- Would the results of the selections change, if the criteria, which were in force in the year 2000, were applied to the applicants of 2004, 2005, and 2006?
- How are the admission tests implemented at the moment? How should they be developed from the standpoint of suppliers of education?
- What are the selection criteria used in the flexible selection by the suppliers of education, and how are the criteria applied?
- What are the effects and meaning of personalized (previously adjusted, special education) studies in student selection?
- What are the criteria for admitting students into special educational institutions?
- What are the opportunities that could be used in student selection to equalize the gender structure?
- What are the issues and standpoints in immigrant student selection?

The current criteria are balanced. The study showed that the number of entrance and aptitude tests has increased moderately. The increase is mainly due to the increase in number of admission units. It became clear during the study, that it would be advisable to update and clarify the criteria for flexible admissions. The researchers suggested that one of the issues to be improved in the future, would be taking the personalized studies more into account in the processes of the national joint application. The current procedure puts the applicants into unequal position. Few of the future improvement actions could also include the development of cooperation between special education institutions and possibly, the creation of joint national criteria. The balancing of gender structure is also important, albeit difficult to implement in selection situations. The balancing could be studied e.g. by analyzing the media's effect and by blurring the gender-relatedness in various fields of studies. The number of immigrants is growing and vocational training is becoming more and more international. The readiness of education providers to meet the challenges created by internationalization and multiculturalism must be developed.

As a whole, the criteria for student selection and student admission in vocational training are a complex entity, and it is important to secure its constant development also in the future.

Key words: entrance and aptitude tests, admission criteria, national joint application

JOHDANTO

Ammatillisen koulutuksen päämääränä on vahvistaa työelämän ja yhteiskunnan hyvinvointia ja kilpailukykyä kansainvälistyvässä toimintaympäristössä kohottamalla väestön ammatillista osaamista sekä tukemalla työelämälähtöistä innovaatiotoimintaa. Keskeisiä tavoitteita ovat koulutuksen laadun, työelämävastaavuuden ja vaikuttavuuden parantaminen. Osaavan työvoiman saatavuuden parantaminen edellyttää nuorten koulutukseen pääsyn ja joustavien koulutusväylien turvaamista sekä aikuisväestön koulutusmahdollisuuksien lisäämistä.

Koulutuspoliittisena tavoitteena on, että vähintään 97 % perusopetuksen päättäneistä sijoituu välittömästi koulutukseen. Tavoitteena on myös vähentää keskeyttämistä ja parantaa läpäisyä. Keskeyttämisen vähentäminen edellyttää muun ohella opinto-ohjauksen tehostamista sekä opiskelijavalintojen kehittämistä.

Vuoden 2004 alusta tuli voimaan Opetusministeriön asetus (167/2002) opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa. Uudistuksen keskeisimpänä tavoitteena oli valintaperusteiden yksinkertaistaminen, selkeyttäminen ja hakijoiden oikeusturvan lisääminen niin, että hakijat pystyisivät jo etukäteen arvioimaan eri valintakriteereiden vaikutuksen opiskelijaksi ottamiseen. Uudistuksessa pääsy- ja soveltuvuuskokeen painoarvoa alettiin suhteuttaa koulumenestykseen, perus- tai lisäopetuksen oppimäärän suorittamisesta hakeutumisvuonna alettiin antaa lisäpisteitä, eri valintakriteereille tuli kiinteä pisteytys, yleisen koulumenestyksen painoarvoa nostettiin ja pääsy- ja soveltuvuuskokeiden painoarvoa suhteutettiin yleiseen koulumenestykseen sekä painotettaviksi arvosanoiksi tuli kaikilla koulutusaloilla liikunta, kuvataide, käsityö, kotitalous ja musiikki. Alakohtainen työkokemus muutettiin yleiseksi työkokemukseksi ja kahdesta ensimmäisestä ammatillista koulutusta koskevasta hakutoiveista alettiin antaa pisteitä.

Asetusta opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa on myöhemmin täydennetty ja täsmennetty kulttuurialaa sekä liikunnanohjauksen perustutkintoa koskevilla muutoksilla (Opetusministeriön asetus 1248/2003). Muutokset koskivat ko. aloilla käytettäviä valintayksiköitä, pääsy- tai soveltuvuuskokeita sekä aikaisemmista opinnoista, harrastuksista tai muista lisänäytöistä saatavia lisäpisteitä. Vuonna 2007 alettiin antaa lisäpisteitä hakijalle, joka on saanut perusopetuksen päättötodistuksen hakeutumisvuonna tai lisäopetuksen oppimäärän, vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen, muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena järjestettävän kotitalousopetuksen tai ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen suorittamisesta (Opetusministeriön asetus 772/2006).

Opetusministeriö käynnisti vuonna 2005 kaksivaiheisen hankkeen ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen hakujärjestelmän parantamiseksi. Tavoitteena on kehittää käyttäjäystävällinen hakujärjestelmä, jolla koulutukseen voi hakeutua ajasta ja paikasta riippumatta internetin välityksellä. Hakujärjestelmän uudistamisella voidaan parantaa koulutustarjontaan,

opiskelijaksi ottamisen perusteisiin ja hakeutumiseen liittyvää tiedotusta sekä tehostaa opiskelupaikkojen täyttöä ja edistää opinto-ohjausta etenkin perusopetuksessa. Sähköinen haku- ja koulutustietojärjestelmä otettiin käyttöön kevään 2008 yhteishaussa. Saadut tulokset ovat erittäin hyviä, sillä 98 % perusopetuksen päättäneistä täytti hakemuksen sähköiseen yhteishakujärjestelmään. Koulutukseen hakemista ja valintaa tehostetaan laajentamalla järjestelmää asteittain yhteishaun ulkopuolella olevaan toisen asteen koulutukseen.

Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämishanke liittyy keskeisesti hakujärjestelmän uudistamiseen. Hankkeen avulla on tarkoitus selvittää hakujärjestelmän uudistamisen vaikutusta opiskelijavalintaan ja opiskelijaksi ottamisen perusteisiin. Tavoitteena on myös selvittää ja arvioida vuonna 2004 uudistettujen opiskelijaksi ottamisen perusteiden vaikutuksia ja toimivuutta.

Opetusministeriön hankkeeseen osoittaman määrärahan turvin Opetushallitus teki sopimuksen Koulutuskeskus Salpauksen kanssa ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintoja ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämistä koskevan hankkeen toteuttamisesta. Hankkeeseen liittyvän tutkimuksen toteutti Lahden ammattikorkeakoulun Innovaatiokeskus. Tutkimuksesta vastasi tutkimusjohtaja Ilkka Väänänen ja tutkijoina toimivat Hannu Kaikonen, Siru Kilpilampi ja Jari Kivistö.

Opetushallitus asetti tutkimukselle ohjausryhmän, jonka puheenjohtajana toimi rehtori Marita Modenius ja varapuheenjohtajana apulaisrehtori Hannu Heinonen Koulutuskeskus Salpauksesta. Ryhmän jäseniä olivat hallitusneuvos Kaija Suorsa-Aarnio opetusministeriöstä, opetusneuvokset Erkki Hietakari, Kaija Miettinen (30.7.2007 saakka), Juhani Pirttiniemi ja Pirjo Väyrynen sekä projektipäällikkö Ritva Sammalkivi Opetushallituksesta, lehtori Ari Jussila Hämeen ammattikorkeakoulusta, opinto-ohjaaja Katja Kauppi Koulutuskeskus Salpauksesta, kehittämispäällikkö Liisa Metsola Keskuspuiston ammattiopistosta, koulutusjohtaja Tuija Ojanen Omnian ammattiopistosta, koordinaattori Heli Piikkilä Tampereen kaupungista ja tutkimusjohtaja Ilkka Väänänen sekä tutkija Siru Kilpilampi Lahden ammattikorkeakoulusta. Ryhmän sihteerinä toimi opintoasiainpäällikkö Arja Inkiläinen.

Tutkimus tehtiin vuosien 2007–2008 aikana. Tämän raportin luvussa 1 esitellään tutkimuksen tarkoitus ja tavoite, luvussa 2 tutkimusaineistot ja käytetyt menetelmät, luvuissa 3 - 9 saadut tutkimustulokset sekä luvussa 10 tutkimuksen luotettavuustarkastelut. Yhteenveto ja suositukset ovat luvussa 11.

1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITE

Tutkimuksessa arvioitiin, miten 1.1.2004 lukien uudistetut opiskelijaksi ottamisen perusteet (esim. etusijaisuuden poistuminen, pääsy- ja soveltuvuuskokeiden käyttömahdollisuus ja painoarvon muutos sekä painotettavien arvosanojen poistaminen) ovat vaikuttaneet opiskelijavalintoihin.

Arvioinnin avulla etsittiin toimintatapaa, jonka avulla opiskelijavalinnan ja opiskelijaksi ottamisen prosessi olisi toimivampi ja tuloksellisempi. Tutkimuksessa otettiin huomioon yhteishaun yleiset periaatteet, käytännöt ja menettelyt, joita ovat mm. hakujat, hakutoiveiden määrä ja hakutoivejärjestyksen sitovuus.

Tutkimuskysymykset

1. Muuttuisiko valintojen tulos, jos kevään 2004, 2005 ja 2006 hakijoihin sovellettaisiin vuonna 2000 voimassa olleita kriteereitä?

- Vaikuttiko etusijojen poisto peruskoulun päättäneiden koulutukseen pääsemiseen?
- Kuinka alakohtaisesti painotettavien arvosanojen korvaaminen kaikilla aloilla yhteisesti painotettavilla arvosanoilla on vaikuttanut?
- Eri valintakriteereistä saatavien pisteiden painoarvojen välinen suhde?
- Mikä on aikaisemmista opinnoista, harrastuksista ja muista lisänäytöistä annettavien lisäpisteiden vaikutus opiskelijavalintaan (mm. tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon tai liikunnanalan perustutkintoon hakevat)?
- Vaikuttiko muutos pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määrään ja sisältöön?
- Mikä on valintayksikön (nykyisin koulutusala, opintoala, tutkinto, koulutusohjelma tai kulttuurialalla muu koulutuksen järjestäjän päättämä valintayksikkö) merkitys opiskelijaksi ottamiseen?

2. Miten kokeet tällä hetkellä toteutetaan? Miten koulutuksen järjestäjien näkökulmasta niitä tulisi kehittää?

- Millaisia ovat nyt käytössä olevat pääsy-, soveltuvuus- ja kielikokeet, testit; mm. haastattelut, kirjalliset kokeet? Mitä kokeissa mitataan?
- Peritäänkö opiskelijoilta maksuja osallistumisesta pääsy-, soveltuvuus- tai kielikokeisiin?
- Miten opiskelijaksi ottamisen perusteissa voitaisiin tasapainottaa sukupuolirakennetta ja huomioida sukupuolten väliset tasa-arvokysymykset, erityisesti sosiaali- ja terveysalalla sekä tekniikan ja liikenteen alalla?
- Mitä merkitystä ja vaikutusta koulutuksen järjestäjien näkökulmasta olisi sillä, jos kaikki kutsuttaisiin pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin?

3. Millaisia ovat koulutuksen järjestäjien joustavassa valinnassa käyttämät valintakriteerit ja kuinka niitä sovelletaan?

- Millaisia ovat nykyiset menettelytavat? Mitkä seikat rajoittavat käyttöä, sillä joustavaa valintaa käytetään vähän?
- Onko joustavasta valinnasta hyötyä?
- Kokemukset, merkitys?

4. Mikä on yksilöllistettyjen (ent. mukautetut, erityisopetus) opintojen merkitys ja vaikutukset opiskelijavalinnassa?

- Kuinka yksilöllistetyt opinnot huomioidaan opiskelijavalinnassa?
- Millaisia käytäntöjä koulutuksen järjestäjillä on opiskelijavalinnan toteuttamisessa niiden hakijoiden kohdalla, jotka ovat suorittaneet opintonsa yksilöllistetyn ohjelman mukaisesti?
- Yksilöllisen opetussuunnitelman mukaan opiskelleiden ja ammatilliseen koulutukseen valittujen määrän kehitys vuodesta 2000 alkaen?

5. Millaisia ovat erityisoppilaitoksissa käytössä olevat opiskelijaksi ottamisen perusteet?

- Erityisoppilaitoksissa käytetyt opiskelijaksi ottamisen perusteet, yhdenvertaisuus, läpinäkyvyys ja merkitys hakijan oikeusturvan kannalta?
- Miten opiskelijaksi ottaminen toteutuu: valintaprosessi ja päätöksenteko?
- Onko tarpeen vahvistaa erityisoppilaitoksiin yhteiset opiskelijaksi ottamisen perusteet?

6. Millaisia mahdollisuuksia voitaisiin harkita käytettäväksi opiskelijavalinnoissa niin, että sukupuolirakennetta voitaisiin tasapainottaa?

- Onko nykyisissä kriteereissä sellaisia elementtejä, jotka suosivat jompaakumpaa sukupuolta?
- Miten kriteerejä tulisi muuttaa tasa-arvon näkökulmasta tarkasteltuna?

7. Millaisia ovat maahanmuuttajien opiskelijavalintoihin liittyvät näkökulmat?

- Millaista on maahanmuuttajien kielitaidon testaaminen, määrä, laatu ja merkitys?
- Minkälaisia ovat maahanmuuttajille järjestettävät kielikokeet: kirjallinen koe, haastattelu, muu?
- Miten pääsy- ja soveltuvuuskokeissa otetaan huomioon kielitaidon vaikutus (vaikea kieli) tai kulttuuristen tekijöiden vaikutus (tottumus testeihin jne.)?
- Millainen on yhteys joustavaan valintaan?

2 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksen metodologisena lähtökohtana oli triangulaatio (Eskola & Suoranta 1998, 69-70; Tuomi & Sarajärvi 2002, 141-142). Tutkimusaineiston hankinnassa käytettiin useita tiedonhankintamenetelmiä (kysely ja haastattelu) ja samaa ongelmaa ratkaistiin näitä erilaisia aineistoja (opiskelijavalinta-aineisto, internetkysely ja haastattelut) analysoimalla.

Tutkimusaineistossa ja raportissa yleisimmin käytetyt opiskelijavalintaan liittyvät käsitteet on koottu liitteeseen 1.

2.1 TUTKIMUSAINEISTOT

TietoEnator toimitti tutkimusta varten vuosien 2003-2006 yhteishakurekistereistä data-ajaja, joiden avulla tutkijat tarkastelivat opiskelijavalinta-aineiston tietoja tutkimuskysymysten näkökulmista. Tähän TietoEnatorin tuottamaan data-aineistoon viitataan tässä raportissa käsitteellä opiskelijavalinta-aineisto.

Keväällä 2007 toteutettiin Webropol-ohjelman avulla internetkysely kohdennetulle oppilaitosjoukolle tausta-aineiston saamiseksi tulevia haastatteluja varten. Haastatteluaineistoa koottiin kymmeneltä eri koulutuksen järjestäjältä. Erityisoppilaitosten valintaprosessin arvioinnin tueksi tutkijat saivat ohjausryhmältä kirjallista opiskelijavalintamateriaalia, joka kuvaa erityisoppilaitosten nykyisiä käytäntöjä.

Keväällä 2008 koottiin puhelinhaastattelujen avulla tietoa tanssi-, musiikki- ja liikunta-alan opiskelijavalinnan prosesseista. Kohteena oli 9 eri koulutuslinjaa eri puolilta Suomea.

Opiskelijavalinta-aineisto

Taulukko 1: Opiskelijavalinta-aineisto

vuosi	pojat	tytöt	eos	yht
2004	40 265	46 305	5	86 575
2005	40 314	46 552	9	86 875
2006	41 989	47 546	13	89 548

Valinta-aineisto sisältää sekä em. vuosien todellisen valinnan että tätä tutkimusta varten luodut, vuonna 2003 käytössä olleisiin valintakriteereihin perustuvat simulaatioajot. Simulaatioaineistoa muokattiin siten, että aineistosta saatiin hakijapohjaltaan todellisen valinnan kanssa identtinen.

Simuloidussa valinta-ajossa kriteeristönä käytettiin vuoden 2000 valintakriteereitä, jotka olivat voimassa vuoteen 2003 asti. Koska koulutuksenjärjestäjien vuoden 2003 koulutustarjontaa ei kaikilta osiltaan suoraan vastannut vuosien 2004–2006 koulutustarjontaa, jouduttiin vuoden 2003 koulutustarjonnasta etsimään erikseen vuosien 2004–2006 koulutustarjontaa lähinnä vastaavia koulutusohjelmia ja perustutkintoja. Tämän perusteella täydennettiin puuttuvat vuoden 2000 valintaperusteiden tarvitsemat asteikot kunkin simuloitavan vuoden osalta vastaamaan mahdollisimman tarkasti vuoden 2003 tilannetta.

Taulukko 2: Yhteishaun valintakriteereiden pisteytyksen muutos vuosina 2004-2006

VALINTAPISTEET	vuosi	2003	2004	2005	2006
		A			
Etusijat		kyllä	ei	ei	ei
Perus- tai lisäopet. suor. hakuvuonna		ei	3	3	3
Yleinen koulumenestys (A)		2-9	4-16	4-16	4-16
Yleinen koulumenestys B		4-18			
Painotettavat arvosanat (A)		1-9	2-8*	2-8*	2-8*
Painotettavat arvosanat B		2-18			
Työkokemus (A)		3-9	1-5	1-5	1-5
Työkokemus B		6-18			
1. hakutoive		ei	3	3	3
2. hakutoive		ei	1	1	1
Vähemmistösuukupoli		3	2	2	2
Pääsy- tai soveltuvuuskokeet A		1-5	1-10	1-10	1-10
Pääsy- tai soveltuvuuskokeet B		1-10			
Pääsy- tai soveltuvuuskokeet C		1-30			
Pääsy- tai soveltuvuuskokeet D		1-50			
Pääsy- tai soveltuvuuskokeet **		1-99			
Aik. opinnot, harr. ja muu lisänäyttö***				1-3	1-3
* ei ylioppilalla					
** opiskelijaksi ottaminen pääsy- tai soveltuvuuskokeen tulosten perusteella (viestintäalan, kello- ja mikromekaniikan ja hammaslaborantin perustutkinto sekä käsi- ja taideteollisuuden perustutkinto, artesaani)					
*** tanssialan perustutkinto, musiikkialan perustutkinto tai liikunnanohjaajan perustutkinto					

Internetkysely ja haastattelu

Internetkyselyllä ja haastatteluilla kootun aineiston keruu kohdennettiin tilaajan harkinnanvaraisesti valitsemiin kymmeneen koulutuksenjärjestäjään (Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia, Jyväskylän koulutuskuntayhtymä, Optima kuntayhtymä (Pietarsaari), Orton Invalidisäätiön ylläpitämä Keskuspuiston ammattiopisto (Helsinki), Porvoon kauppaoppilaitos, Päijät-Hämeen koulutuskonserni -kuntayhtymä (Lahti), Rovaniemen koulutuskuntayhtymä, Ab Svenska Framtidskolan i Helsingforsregionen, Turun ammatti-instituutti, Vaasan ammattiopisto), jotka edustivat monipuolisesti eri koulutusaloja ja olivat toimintaympäristöltään, kooltaan ja sijainniltaan erilaisia. Taustatiedot on esitetty liitteessä 2.

Internetkysely

Internetkysely toteutettiin maaliskuussa 2007. Koulutuksen järjestäjille lähetettiin sähköpostitse saate, jossa oli lyhyesti kuvattu kyselyn taustaa, arvio vastaamiseen kuluvasta ajasta ja linkki kyselyn internetsivulle (liite 3). Saatteessa toivottiin, että sähköpostin saanut yhteyshenkilö suhtautuisi yhteydenottoon myönteisesti ja välittäisi tiedon kyselystä sekä pyynnön siihen vastaamisesta myös rehtorille ja apulaisrehtorille, koulutusjohtajille ja -päälliköille, opettajille, opinto-ohjaajille ja kuraattoreille. Sähköpostin lähettämisen jälkeen jokaiseen yhteyshenkilöön oltiin vielä puhelimitse yhteydessä ja varmistettiin, että sähköposti oli saavuttanut heidät. Samalla heille tarjottiin tilaisuus kysymyksille ja keskustelulle.

Kyselyssä oli kolme pääluokkaa: sisältö, toteutus ja määrä. Sisältö -luokan kysymyksiä olivat esim. millaisia ovat käytössä olevat pääsy- ja soveltuvuuskokeet, mitä mielestäsi kokeissa mitataan. Toteutus -luokan kysymyksissä tiedusteltiin esim. koulutuksenjärjestäjien näkemyksiä kokeiden valtakunnallisesta järjestämisestä, pääsy- ja soveltuvuuskokeiden maksullisuudesta ja vastaajien näkemyksiä pääsykokeiden kehittämisestä. Määrä -luokka kartoitti vastaajien mielikuvia pääsykokeiden ja kokeisiin osallistuvien määrän muutoksista.

Kyselyyn vastaavia pyydettiin kuvaamaan, millä koulutuslalla he pääasiallisesti työskentelevät. Kaikkiaan internetkyselyyn vastasi 135 toisen asteen koulutuksen järjestäjän edustajaa. Vastaajien lukumäärät koulutuksenjärjestäjittäin on kuvattu liitteessä 4.

Internetkyselyn vastaukset koottiin Excel-taulukoihin. Tuloksia käytettiin tausta-aineistona haastatteluja suunniteltaessa, vertailuaineistona haastatteludatalle ja osin täydentämään haastatteluista saatua aineistoa.

Haastattelut

Haastattelut aloitettiin toukokuussa ja viimeiset koulutuksen järjestäjät kuultiin syyskuussa 2007. Koulutuksen järjestäjiin otettiin yhteyttä (sähköpostiviesti, liite 5) ja heitä pyydettiin kokoamaan haastattelua varten kaksi n. 3-5 henkilön ryhmää. Toiseen haastatteluryhmään kutsuttiin oppilaitoksen johdon edustus (mm. koulutus- ja kehityspäälliköt, rehtorit, koulutusjohtajat), toiseen ryhmään kutsuttiin opettajia, opinto-ohjaajia ja kuraattoreita. Käytännön järjestelyistä sovittiin sähköpostitse kunkin koulutuksenjärjestäjän yhdyshenkilön kanssa. He ilmoittivat tutkijoille ryhmäkeskusteluun osallistujat, heidän yhteystietonsa ja miten käytännön järjestelyt toteutuvat.

Osallistujille lähetettiin sähköposti (liite 6), jossa tutkijat esittäytyivät ja kertoivat tulevan ryhmäkeskustelun kulusta, niiden nauhoittamisesta ja lyhyesti tutkimuksen taustoista. Keskustelun teemat (liite 7) lähetettiin osallistujille etukäteen tutustuttavaksi. Haastatteluaika oli n. 1,5 h kummallakin ryhmällä, haastattelujen kokonaiskesto oli siis n. 3 h/koulutuksen järjestäjä. Haastatteluihin osallistuneiden määrät koulutuksenjärjestäjittäin on kuvattu liitteessä 4.

Laadullisen tutkimuksen menetelmistä valitsimme haastattelujen toteutukseen ryhmäkeskustelun. Ryhmäkeskustelun olennainen idea on ryhmädynamiikka, joka auttaa jäseniä ilmaisemaan mielipiteitään vapaammin kuin esimerkiksi yksilohaastatteluissa. Ryhmäkeskustelu on tehokas tapa silloin, kun tarvitaan nopeaa palautetta. Ryhmäkeskustelu on interaktiivinen menetelmä, jossa osallistujat voivat tuottaa uusia ideoita sekä samalla testata niitä toisillaan.

Muu tutkimusta tukeva aineisto

Erityisoppilaitosten valintaprosessin kuvaus

Tutkimusta varten saatiin kirjallista aineistoa erityisoppilaitosten opiskelijavalinnasta. Tämän aineiston pohjalta tehtiin prosessikuvaus, jonka avulla nähtiin opiskelijavalinnan yhteneväisyydet eri koulutuksen järjestäjillä.

Erityisoppilaitoksia edusti haastatteluissa Orton Invalidisäätiön ylläpitämä Keskuspistön ammattiopisto. Kirjallisen materiaalin pohjalta tehtävää prosessikuvausta verrattiin ryhmäkeskustelun ja internetkyselyn pohjalta koottuun aineistoon. Erityisoppilaitoksen opiskelijavalintaa tarkasteltiin siis kolmen aineiston pohjalta.

Tanssi-, musiikki- ja liikunta-alan valintaprosessin kuvaus

Helmi-maaliskuussa 2008 tehtiin puhelinhaastattelujen avulla opiskelijavalintaa kartoittava kysely, joka kohdistui kahdeksaan eri oppilaitokseen. Tavoitteena oli saada nykytilannetta kuvaavaa tietoa musiikki-, tanssi- ja liikunta-alojen opiskelijavalinnan prosessista ja koulutuksen järjestäjien käytännöistä. Kartoitukseen osallistuneet oppilaitokset on kuvattu liitteessä 4.

2.2 ANALYSOINTIMENETELMÄT

Opiskelijavalinta-aineiston analysointi

Opiskelijavalinta-aineiston analysoinnilla saatiin vastaukset kysymykseen *Muuttuisiko valintojen tulos, jos kevään 2004, 2005 ja 2006 hakijoihin sovellettaisiin vuonna 2000 voimassa olleita kriteereitä?*

Opiskelijavalinta-aineiston analysointi perustuu pitkälti todellisen valinnan ja simuloitujen valintatulosten suoraan vertailuun vuositasolla. Kriteeristömuutosten kokonaisvaikutusta analysoitiin vertaamalla valintatuloksia ensin kokonaisuutena, sitten tarpeen mukaan tarkennettuna. Tämä tarkastelu tehtiin vuositasolla, jotta eri vuosina tehtyjen kriteeristömuutosten vaikutuksia saatiin näkyviin. Kriteeristömuutosten kokonaisvaikutuksen tilastollinen merkitsevyys valintatuloksen pysyvyyteen, samankaltaisuuteen ja yksimielisyyteen analysoitiin käyttämällä Cohenin Kappa -kerrointa. Tilastollisen merkitsevyyden rajana pidettiin $p < 0.05$. Vuoden 2006 valinnan tarkastelu kertoo kriteeristömuutosten kokonaisvaikutukset.

Internetkysely ja haastattelut

Internetkyselyn ja haastatteluiden avulla saatiin vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

- *Miten kokeet tällä hetkellä toteutetaan? Miten koulutuksen järjestäjien näkökulmasta niitä tulisi kehittää?*
- *Millaisia ovat koulutuksen järjestäjien joustavassa valinnassa käyttämät valintakriteerit ja kuinka niitä sovelletaan?*
- *Mikä on yksilöllistettyjen (ent. mukautetut, erityisopetus) opintojen merkitys ja vaikutukset opiskelijavalinnassa?*
- *Millaisia ovat erityisoppilaitoksissa käytössä olevat opiskelijaksi ottamisen perusteet?*
- *Millaisia mahdollisuuksia voitaisiin barkita käytettäväksi opiskelijavalinnoissa niin, että sukupuolirakennetta voitaisiin tasapainottaa?*
- *Millaisia ovat maahanmuuttajien opiskelijavalintoihin liittyvät näkökulmat?*

Internetkyselyn aineisto analysoitiin deduktiivisesti käyttäen aineiston luokittelussa hyväksi kysymysten pohjalta tehtyjä kategorioita. Tuotetut kategoriat kvantifioitiin lähinnä vastauksiksi kuinka monta kertaa kysytty asia ilmeni aineistossa. Koulutusalaakohtaisesti internetkyselyn aineistoa tarkasteltiin yksityiskohtaisesti hyvinvointialan (sosiaali- ja terveysala, hius- ja kauneudenhoitoala, farmasia- ja lääkehuolto ja hyvinvointipalvelut) osalta (n = 25).

Kaikki ryhmäkeskustelut nauhoitettiin ja niistä kertyi digitaalista dataa n. 30 tuntia. Sen lisäksi tutkijat kävivät keskenään läpi ryhmähaastattelun kulun, tunnelmat ja päällimmäiset mielikuvat osallistujien näkemyksistä sovelletulla After-Action Review -menetelmällä (A Leader's Guide to After-Action Reviews 1993). Sekä AAR -keskustelut että kaikki nauhoitetut haastattelut litteroitiin tekstiksi. Kaikkiin vaiheisiin osallistuivat samat kaksi tutkijaa.

Ryhmäkeskustelujen sisällön analyysissä edettiin aineistolähtöisesti induktiivisesti. Aineistolähtöiseen analyysiprosessiin kuului pelkistämistä, ryhmittelyä ja abstrahointia (Pietilä 1969, Pietilä 1973, Kyngäs & Vanhanen, 1999). Pelkistäminen tarkoittaa, että aineistosta koodattiin ilmaisuja, jotka liittyivät tutkimusongelmaan. Pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin yhteenkuuluvuuden mukaan. Ryhmittelyn jälkeen seurasi abstrahointi, jolloin ilmaisuryhmistä muodostettiin yleiskäsitteiden avulla uusia kategorioita, yläkategorioita, ja lopulta saatiin kuvaus aineistosta. Kategorioiden nimeämisessä käytettiin deduktiivista päättelyä eli kategorialle annettiin nimi, joka oli jo aikaisemmin tuttu käsite tai sanapari tutkimuskysymyksistä.

Tuloksia kuvaavassa tekstissä on haastatteluista poimittuja sitaatteja. Haastatteluryhmiä oli kaksi eri osallistujien mukaan, toiseen ryhmään oli kutsuttu oppilaitoksen johtoa (mm. koulutus- ja kehityspäälliköt, rehtorit, koulutusjohtajat), toiseen ryhmään opettajia, opinto-ohjaajia, kuraattoreita. Sitaaiteissa viitataan näihin kahteen eri ryhmään kategorisesti kahdella eri termillä: johto viittaa aina oppilaitosjohtoon, opinto-ohjaaja viittaa opettajien, opinto-ohjaajien ja kuraattorien ryhmään. Näin takaamme vastaajien nimettömyyden.

2.3 YHTEISHAUN KUVAUS

Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen opiskelijavalinta tapahtuu pääsääntöisesti yhteishaun avulla opiskelijavalintarekisteriä käyttäen. Opiskelijavalintarekisteriä käytetään opiskelijavalinnoista tiedottamiseen, koulutukseen hakeutumiseen ja opiskelijavalinnan järjestämiseen sekä hakeutumisen ja valinnan seurantaan (opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä annettu laki 1058/1998, muutt. 38/2007).

Hakumenettelystä ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen säädetään 17.1.2008 annetussa valtioneuvoston asetuksessa ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishausta (30/2008). Uutta asetusta sovelletaan ensimmäisen kerran otettaessa opiskelijoita 1.8.2008 jälkeen alkavaan koulutukseen. Tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon ja liikunnanohjauksen perustutkintoon johtava koulutus kuuluvat yhteisha-kuun 1.8.2009 alkavasta koulutuksesta lukien.

Yhteishakua käytetään otettaessa opiskelijoita ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (630/1998) tarkoitettuun ammatilliseen peruskoulutukseen ja lukiolaissa (629/1998) tarkoitettuun lukiokoulutukseen. Yhteishakua sovelletaan myös otettaessa opiskelijoita muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena järjestettävään kotitalousopetukseen. Yhteishakua ei sovelleta:

- 1) näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaan koulutukseen;
- 2) oppisopimuskoulutuksena järjestettävään ammatilliseen peruskoulutukseen;
- 3) ammatilliseen peruskoulutukseen, joka on tarkoitettu ensisijassa aikuisille;
- 4) vieraskieliseen ammatilliseen peruskoulutukseen;
- 5) ammatillisten erityisoppilaitosten järjestämään koulutukseen;
- 6) vammaisten valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen;
- 7) maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen;
- 8) ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavaan ja valmistavaan koulutukseen;
- 9) aikuisten lukiokoulutukseen;
- 10) Helsingin saksalaiseen kouluun, International School of Helsinki -nimiseen kouluun ja Steiner-kouluihin.

Yhteishaussa haetaan yhdellä hakemuksella yhteishaun soveltamisalaan kuuluvaan ammatilliseen koulutukseen ja lukiokoulutukseen. Yhteishaussa ja siihen liittyvässä täydennyshaussa noudatetaan opetusministeriön vahvistamia opiskelijaksi ottamisen perusteita ja hakuaika-tauluja.

Hakiessaan yhteishaussa mukana olevaan koulutukseen hakija voi esittää enintään viisi hakutoiveetta, hakutoiveet otetaan huomioon opiskelijavalinnassa hakijan esittämässä hakutoivejärjestyksessä. Hakija voi muuttaa hakutoiveitaan vain hakuaikana. Hakija voi hakea ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 27 § 1 momentissa ja lukiolain 20 §:n 1 momentissa tarkoitetun joustavan haun perusteella kaikkiin hakutoiveisiinsa. Hakija toimittaa joustavan haun liitteet suoraan koulutuksen järjestäjälle.

3 KEVÄÄN 2004, 2005 JA 2006 VALINTOJEN TULOS VUONNA 2000 VOIMASSA OLLIEN KRITEERIEN PERUSTEELLA

Opiskelijavalinta toisen asteen ammatilliseen koulutukseen perustuu kriteeristöön, joka sai nykyisen muotonsa vuoden 2004 yhteishakua varten tehdyssä kriteeristömuutoksessa. Tutkimuksessa simuloitiin vuosien 2004 – 2006 valinta käyttäen vuoden 2000 kriteeristöä (ks. Taulukko 2: Yhteishaun valintakriteereiden pisteytyksen muutos vuosina 2004-2006, s. 16).

Taulukko 3: Todellinen ja simuloitu valinta

vuosi	hakijoita	valittu todellisessa	ei valittu todellisessa	valittu simuloidussa	ei valittu simuloidussa	valittu todellisessa, ei simuloidussa	valittu simuloidussa, ei todellisessa	ei valittu kummasakaan
2004	86 575	72 891	13 684	72 962	13 613	2 212	2 283	11 401
2005	86 875	72 974	13 901	73 014	13 861	2 185	2 225	11 676
2006	89 548	73 981	15 567	74 060	15 488	2 473	2 552	13 015

Vuonna 2004 toteutuneessa valinnassa valituksi tuli 84 % hakijoista ($n = 86\,575$). Vuonna 2000 voimassa olleilla kriteereillä tehdyssä valinnassa suurin osa hakijoista (77,6 %) olisi päässyt samaan oppilaitokseen samalle linjalle kuin 2004 toteutuneessa valinnassa. Hakijoista 1,4 % pääsi samaan oppilaitokseen mutta eri linjakoodilla. Hakijoista 13,2 % ei tullut valituksi todellisessa eikä simuloidussa valinnassa. Hakijoista 2,6 % jäi valitsematta todellisessa opiskelijavalinnassa, mutta olisi tullut valituksi vanhoilla valintaperusteilla. Hakijoista 2,6 % tuli valituksi todellisessa opiskelijavalinnassa, mutta olisi jäänyt valitsematta vanhoilla valintaperusteilla. Todellinen toteutunut valintatulos oli vuoden 2004 aineistossa erittäin merkitsevästi ($p < 0.001$) samankaltainen kuin simuloidussa toteutunut valintatulos.

Vuonna 2005 hakijoista ($n = 86\,875$) opiskelupaikkoja oli 84 %:lle. Vuonna 2000 voimassa olleilla kriteereillä tehdyssä valinnassa suurin osa hakijoista (79 %) olisi päässyt samaan oppilaitokseen joko samalle tai eri linjalle kuin 2005 toteutuneessa valinnassa. 77,5 % hakijoista sai saman valintatuloksen valintakriteereistä riippumatta. Hakijoista 1,4 % pääsi samaan oppilaitokseen mutta eri linjakoodilla. Hakijoista 13,4 % ei tullut valituksi todellisessa eikä simuloidussa valinnassa. Hakijoista 2,6 % jäi valitsematta todellisessa opiskelijavalinnassa, mutta olisi tullut valituksi vanhoilla valintaperusteilla. Hakijoista 2,5 % tuli valituksi todellisessa opiskelijavalinnassa, mutta olisi jäänyt valitsematta vanhoilla valintaperusteilla. Todellinen toteutunut valintatulos oli vuoden 2005 aineistossa erittäin merkitsevästi ($p < 0.001$) samankaltainen kuin simuloidussa toteutunut valintatulos.

Vuoden 2006 hakijoista ($n = 89\,548$) suurin osa (77,4 %) olisi päässyt vanhoja valintakriteereitä sovellettaessa samaan oppilaitokseen joko samalle tai eri linjalle kuin 2006 toteutuneessa valinnassa. Hakijoista 75,8 % tuli valituksi samaan oppilaitokseen ja samalle linjalle molemmilla valintakriteereillä eli valinnan tulos oli heidän kohdallaan täysin yhdenmukainen sekä vanhoilla että uusilla kriteereillä. Hakijoista 1,6 % pääsi samaan oppilaitokseen, mutta eri linjakoodilla. Hakijoista 14,5 % ei tullut valituksi todellisessa eikä simuloidussa valinnassa.

Molemmilla kriteeristöillä valinnan ulkopuolelle jääneistä hakijoista 21,2 % haki vain yhteen hakutoiveeseen. Kahteen hakutoiveeseen haki 15,8 %, kolmeen haki 27 %, neljään haki 10,3 % ja viiteen hakutoiveeseen haki 16,6 %. Osa valitsematta jääneistä hakijoista on todennäköisesti hakenut yhteishaun ulkopuolella oleviin oppilaitoksiin. Vuoden 2006 hakijoista 2,8 % jäi valitsematta todellisessa opiskelijavalinnassa, mutta olisi tullut valituksi vanhoilla valintaperusteilla. Samoin 2,8 % hakijoista tuli valituksi todellisessa opiskelijavalinnassa, mutta olisi jäänyt valitsematta vanhoilla valintaperusteilla. Todellinen toteutunut valintatulos oli vuoden 2006 aineistossa erittäin merkitsevästi ($p < 0.001$) samankaltainen kuin simuloidussa toteutunut valintatulos.

Sellaisia vuonna 2004 ammatilliseen koulutukseen hakeneita, jotka ovat saaneet hakuvuoden perus- / lisäluokan pisteitä 1. hakutoivettaan koskien, oli kaikkiaan 28 275 kappaletta. Näistä hakijoista 22 874 (80,9 %) sai täsmälleen saman valintatuloksen siitä riippumatta, suoritettiinko valinta vanhoilla vai uusilla valintakriteereillä. Hakijoista 2099 (7,4 %) ei saanut opiskelupaikkaa kummallakaan kriteeristöillä. Hakijoista 447 (1,6 %) tuli valituksi uusilla kriteereillä, mutta ei vanhoilla. Vanhoilla valintakriteereillä, mutta ei uusilla tuli valituksi 802 hakijaa (2,8 %).

Vuonna 2005 ammatilliseen koulutukseen hakeneita, jotka ovat saaneet hakuvuoden perus- / lisäluokan pisteitä 1. hakutoivettaan koskien, oli kaikkiaan 29 150 hakijaa, joista 23 573 hakijaa (80,9 %) sai saman valintatuloksen sovellettavista valintakriteereistä riippumatta. Näistä hakijoista 2 250 (7,7 %) ei tullut valituksi sen paremmin uusilla kuin vanhoillakaan valintakriteereillä. Hakijoista 468 (1,6 %) tuli valituksi uusilla, mutta ei vanhoilla kriteereillä, kun taas 764 hakijaa (2,6 %) ei tullut valituksi uusilla kriteereillä, mutta olisi saanut opiskelupaikan vanhaa valintakriteeristöä noudatettaessa.

Vuonna 2006 ammatilliseen koulutukseen hakeneita, jotka ovat saaneet hakuvuoden perus- / lisäluokan pisteitä 1. hakutoivettaan koskien, oli yhteensä 31 774 hakijaa. Näistä 24 847 hakijaa (78,1 %) sai saman valintatuloksen sovellettavista valintakriteereistä riippumatta. Hakijoista 3012 (9,5 %) ei tullut valituksi kummallakaan kriteeristöillä. Hakijoista 661 (2,1 %) tuli valituksi uusilla, mutta ei olisi tullut valituksi vanhoilla kriteereillä ja 993 hakijaa (3,1 %) puolestaan olisi saanut opiskelupaikan vanhoilla kriteereillä, mutta ei tullut valituksi uusia kriteereitä sovellettaessa.

3.1 ETUSIJOJEN POISTON VAIKUTUS PERUSKOULUN PÄÄTTÄNEIDEN KOULUTUKSEEN PÄÄSEMISEEN

Vuonna 2004 perus- tai lisäopetuksen oppimäärän suorittamisesta hakeutumisvuonna alettiin antaa lisäpisteitä. Nämä lisäpisteet korvasivat aiemmin käytössä olleet etusijat. Tutkimuksessa tarkastellaan tämän kriteerimuutoksen vaikutuksia simuloimalla vuoden 2003 yhteishaku muunnetuilla kriteereillä. Simulaatiossa hakijoilta poistettiin etusijaisuuden antamat pisteet, muuten käytettiin vuonna 2003 voimassa olleita kriteereitä. Tarkasteluun valittiin opiskelijavalinta-aineistosta otanta sellaisia hakijoita, jotka olivat hakeneet toisen asteen ammatilliseen peruskoulutukseen ja joiden perusopetuksen todistusvuosi oli 2003 ja ikä asettui 15 ja 18 vuoden välille. Tutkimukseen valitun otannan suuruus on 25 002 hakijaa.

Etusijoista oli hyötyä perusopinnoista suoraan hakeneille hakijoille. Etusijojen käytön ansiosta 675 (2,7 %) hakijaa enemmän sai opiskelupaikan todellisessa valinnassa, kun vain 20 (0,8 %) hakijoista olisi hyötynyt etusijojen poistosta. Molemmilla tavoilla olisi tullut valituksi 22 424 hakijaa (89,69 %).

Taulukko 4: Etusijojen poiston vaikutukset

2003	valittu todellisessa	valittu simulaatiossa	valittu molemmissa	valittu todellisessa, ei simuloitussa	valittu simuloitussa, ei todellisessa	ei valittu kummassakaan
Valinta	23 099	22 444	22 424	675	20	1 883
%	92,39	89,77	89,69	2,70	0,08	7,53
N = 25 002						

Samaa hakijajoukkoa tarkasteltiin myös pelkästään ensisijaisen hakutoiveen osalta. Taulukossa (Taulukko 4: Etusijojen poiston vaikutukset) on esitetty simulaatioajon tulos vuoden 2003 hakijatietokannasta, kun ensisijaisella hakutoiveella ammatilliseen peruskoulutukseen hakeutuneilta hakijoilta on poistettu etusijaisuuden antamat pisteet.

Taulukko 5: Etusijojen poiston vaikutus tarkasteltuna ensimmäisen hakutoiveen osalta

2003 valinta 1. hakutoiveeseen	valittu todellisessa	valittu simuloitussa	valittu molemmissa	valittu todellisessa, ei simuloitussa	valittu simuloitussa, ei todellisessa	ei valittu kummassakaan 1. hakutoiveeseen
Valinta	18 208	17 194	17 139	1 069	55	6 739
%	72,83	68,77	68,55	4,28	0,22	27,0
N = 25 002						

Etusijaisuuskriteerin hyöty suoraan perusopetuksesta hakeneiden hakijoiden kohdalla korostuu kun tarkastellaan pelkästään ensisijaisia hakijoita. Hakijoista 1 069 (4,28 %) hyötyi etusijojen käytöstä, kun vastaavasti 55 hakijaa (0,22 %) olisi hyötynyt etusijaisuuskriteerin poistosta.

Tutkimuksen seuraavassa osiossa saman otoksen tarkastelua jatkettiin. Tässä tarkastelussa etusijaisuuspisteet on korvattu nykyisin käytössä olevalla pisteetyksellä, jossa hakuvuonna saadusta peruskoulun päästötodistuksesta tai lisäopetuksen oppimäärän suorittamisesta annetaan lisäpisteitä. Taulukossa (Taulukko 6: Etusijojen korvaaminen nykyisellä pisteetyksellä vaikutukset) on simuloinnin tulos.

Taulukko 6: Etusijojen korvaaminen nykyisellä pisteetyksellä vaikutukset

2003	valittu todellisessa	valittu simulaatiossa	valittu molemmissa	valittu todellisessa, ei simuloitussa	valittu simuloitussa, ei todellisessa	ei valittu kummassakaan
Valinta	23 099	22 801	22 742	357	59	1 844
%	92,39	91,20	90,96	1,43	0,24	7,38
N = 25 002						

Simulaation tulokset ovat samansuuntaisia kuin ilman etusijaisuuspisteitä ajetussa simulaatiossa. Etusijaisuuskriteeri käytössä 357 hakijaa (1,43 %) hyötyi kriteerin voimassaolosta. Vain 59 hakijaa (0,24 %) todellista valintaa enemmän sai hyödyn nykyisestä pisteetyksestä.

Etusijaisuuskriteerin korvaamisen nykyisellä pisteetyksellä vaikutuksia tutkittiin samalla otannalla myös ensisijaisen hakutoiveen osalta. Taulukossa (Taulukko 7: Etusijojen korvaamisen nykyisellä pisteetyksellä vaikutukset ensisijaisen hakutoiveen osalta) on simulaation tulos.

Taulukko 7: Etusijojen korvaamisen nykyisellä pisteetyksellä vaikutukset ensisijaisen hakutoiveen osalta

1. hakutoive 2003	valittu todellisessa	valittu simuloitussa	valittu molemmissa	valittu todellisessa, ei simuloitussa	valittu simuloitussa, ei todellisessa	ei valittu kummassakaan 1. hakutoiveeseen
Valinta	18 208	17 831	17 648	560	183	6 611
%	72,83	71,32	70,59	2,24	0,73	26,44
N = 25 002						

Etusijaisuuskriteerin hyöty suoraan perusopetuksesta hakeneiden hakijoiden kohdalla säilyy kun tarkastellaan pelkästään ensisijaisia hakijoita, mutta ero simuloituun pienenee. Hakijoista 560 (2,24 %) hyötyi etusijojen käytöstä, kun vastaavasti 183 hakijaa (0,73 %) olisi hyötynyt paremmin nykyisen pisteetyksen käytöstä.

3.2 ALAKOHTAISESTI PAINOTETTAVIEN ARVOSANOJEN KORVAAMISEN VAIKUTUS

Vuoden 2004 muutoksessa alakohtaisten painotusten tilalle painotettaviksi arvosanoiksi tuli kaikilla koulutusaloilla liikunta, kuvataide, käsityö, kotitalous ja musiikki. Parhaasta kolmesta arvosanasta lasketaan keskiarvo. Alkuperäinen vuoden 2006 yhteishaun simulointi

toteutettiin vuoden 2000 kriteeristöllä, jossa alakohtaiset painotukset olivat voimassa. Alakohtaisuuden poistamisen vaikutuksia tutkittiin siten, että vuoden 2006 opiskelijavalinta-aineiston simulaatiosta poistettiin alakohtaiset arvosanapisteen kaikilta hakijoilta ja niiden tilalle annettiin yhteisesti painotettavista ainearvosanoista saatavat pisteet, muut kriteerit säilytettiin alkuperäisen kokonaisvaikutussimulaation mukaisina. Aineistosta tarkasteluun valittiin suoraan perusopetuksesta toisen asteen ammatilliseen peruskoulutukseen hakeneet 15 – 18 -vuotiaat hakijat. Tämän mukautetun simulaation otokseksi tuli 30 426.

Mukautetun simulaatioajon keskeiset tulokset on alla koottu taulukkoon (Taulukko 8: Alakohtaisen painotuksen poistamisen vaikutukset).

Taulukko 8: Alakohtaisen painotuksen poistamisen vaikutukset

2006	valittu alkuperäisessä simulaatiossa	valittu mukautetussa simulaatiossa	valittu molemmissa	valittu alkuperäisessä, ei mukautetussa	valittu mukautetussa, ei alkuperäisessä	ei valittu kummassakaan
Valinta	26 854	27 471	26 854	0	617	2 955
%	88,26	90,29	88,26	0	2,03	9,71
N = 30 426						

Alakohtaisen painotuksen korvaaminen kaikille yhteisillä painotuksilla antoi hyödyn 617 hakijalle (2,03 %), kun taas vuoden 2000 kriteereiden mukaisesta pisteytyksestä ei hyötynyt yksikään hakija verrattuna nykyisin käytössä olevaan pisteytyksen. Molemmilla kriteeristöillä valituksi tuli 26 854 hakijaa (88,26 %).

Samaa kriteerimuutosta tarkasteltiin myös ensisijaisen hakutoiveen osalta. Taulukossa (Taulukko 9: Alakohtaisen painotuksen poistamisen vaikutukset 1. hakutoiveen suhteen) on alkuperäisen, vuoden 2000 kriteeristön mukaisen ja mukautetun simulaation vertailutulos.

Taulukko 9: Alakohtaisen painotuksen poistamisen vaikutukset 1. hakutoiveen suhteen

2006	valittu alkuperäisessä simulaatiossa	valittu mukautetussa	valittu molemmissa	valittu alkuperäisessä, ei mukautetussa	valittu mukautetussa, ei alkuperäisessä	ei valittu kummassakaan
Valinta	20 200	20 411	19 295	905	1 116	9 110
%	66,39	67,08	63,42	2,97	3,67	29,94
N = 30 426						

Ensisijaisen hakutoiveen suhteen tarkasteltuna 1 116 hakijaa (3,67 %) olisi hyötynyt alakohtaisen painotuksen korvaamisesta kaikille yhteisellä painotuksella. Vastaavasti 905 hakijaa (2,97 %) olisi hyötynyt vuoden 2000 kriteereiden mukaisesta pisteytyksestä.

3.3 AIEMMISTA OPINNOISTA JA HARRASTUKSISTA ANNETTAVIEN LISÄPISTEIDEN VAIKUTUS

Opetusministeriön asetuksessa (1248/2003, 4 § ja 7§) määritellään aiemmista opinnoista ja harrastuksista annettavista lisäpisteistä seuraavaa: *“Tanssi- ja musiikkialan perustutkintoon tai liikunnanohjauksen perustutkintoon opiskelijaksi hakeutuvat voivat saada 1 - 3 pistettä normaalin todistus pisteytyksen lisäksi myös aiempien opintojen, harrastusten tai muiden näyttöjen perusteella.”*

Edellä määriteltyihin perustutkintoihin johtava koulutus ei kuulu yhteishaun piiriin, aloille opiskelijaksi hakeutuvat lähettävät hakemuksensa suoraan koulutuksen järjestäjälle. Mikäli koulutuksen järjestäjällä on käytössä pääsy- tai soveltuvuuskokeet, valitaan hakijat kokeisiin säädettyjen (Opetusministeriön asetus 167/2002, 5-10a §) valintaperusteiden yhteispistemäärän perusteella ja opiskelijaksi ottaminen perustuu pääsy- tai soveltuvuuskokeiden tuloksiin. Koulutuksen järjestäjän pääsy- tai soveltuvuuskokeesta antamaa pistemäärää tulee käyttää myös otettaessa opiskelijoita muun koulutuksen järjestäjän vastaavaan valintayksikköön. Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkintoon, audiovisuaalisen viestinnän perustutkintoon, kuvallisen ilmaisun perustutkintoon, tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon ja liikunnanohjauksen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskelijaksi ottaminen tehdään kuitenkin koulutuksen järjestäjän oman pääsy- tai soveltuvuuskokeen perusteella. (Opetusministeriön asetus 1248/2003, 11§)

Tutkimuksessa selvitettiin aiempien opintojen, harrastusten tai muiden näyttöjen perusteella annettujen pisteiden vaikutusta opiskelijaksi ottamiseen. Yhteishaun piiriin kuulumattoman koulutuksen tutkimus toteutettiin puhelinhaastatteluilla. Haastattelussa käytetty haastattelurunko on liitteessä 9. Haastatteluihin valittiin satunnaisotannalla kahdeksan (8) koulutuksen järjestäjää.

Kaikki haastatellut tanssi-, musiikki- ja liikunta-alan edustajat järjestävät pääsy- ja soveltuvuuskokeita. Suurin osa vastaajista kutsuu kaikki asianmukaisesti hakemuksen täyttäneet pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin. Mikäli hakijamäärä on jonain vuonna hyvin suuri, silloin tehdään esivalintaa. Tämä sen vuoksi, että kokeiden järjestämiseen käytettävät resurssit ovat rajalliset eikä siitä johtuen voida kutsua kaikkia hakijoita. Tässä haastateltujen ryhmässä suurimmalla osalla hakijoiden määrä on mahdollistanut kaikkien kutsumisen pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin.

Pääsy- ja soveltuvuuskokeet koostuivat yleisimmän kolmesta vaiheesta: kirjallisesta osuudesta, haastattelusta ja taito-osioista. Tutkimuksen vastauksissa taito-osion ja haastattelujen merkitys korostuu. Näistä kahdesta vaiheesta koostuva kokonaispistemäärä on tärkein opiskelijavalintaa määräävä tekijä. Opiskelijoiden soveltuvuuden arvioinnissa käytetään pääosin omia opettajia.

Aiempien opintojen, harrastusten tai muiden näyttöjen perusteella voitaisiin antaa 1-3 lisäpistettä. Näitä lisäpisteitä ei tutkimuksen haastattelutoksen perusteella paljoakaan käytetty. Merkittävä osa vastaajista näki, että taide- ja liikunta-aloilla hakijaa voidaan luotettavasti vain itse pääsy- ja soveltuvuuskokeissa testaamalla. Oletus on, että aiempien harrastusten syvällisyyttä tai sen pohjalta hankittua osaamista ei voida suoraan hakemusten tai harrastuneisuustodistusten perusteella pisteyttää, ennen kuin valintaprosessin aikana todetaan itse hakijan taidot ja osaamisen taso. Harrastuneisuus voi kertoa pitkäjänteisyydestä ja motivaatiosta, mutta sillä on merkitystä lähinnä hakijalle itselleen kokemuksen ja osaamisen kehittämisen mahdollistajana.

Ne vastaajat, jotka lisäpisteitä hyödynsivät, totesivat, ettei maksimimäärä 3 pistettä ole riittävä tuomaan merkittävää etuutta valinnassa. Jos lisäpisteillä haluttaisiin enemmän vaikutavuutta, maksimipisteet voitaisiin nostaa kuuteen tai jopa yhdeksään.

Niissäkin haastattelukohteissa, joissa lisäpisteitä ei yleensä käytetty, ne voidaan ottaa käyttöön tilanteessa, jossa on kyse hyvin tasavahvoista hakijoista. Tässäkin tilanteessa painotetaan, että kokonaisuus ratkaisee. Haastatellut pohtivat, että mikäli hakijamäärät nousisivat suuresti, silloin lisäpisteiden käyttö voisi olla yleisempää. Vastaajia yhdisti yleinen tyytyväisyys omaan valintajärjestelmäänsä. Jollei huomioida mainintoja lisäresurssien tarpeesta, haastatellut pitivät nykyisiä käytäntöjä toimivina. Koulutuksen järjestäjät kokevat, että vuosien aikana hiottu valintaprosessi, joista omat ammatillaiset vastaavat, takaa motivoituneiden opiskelijoiden valinnan, mikä puolestaan näkyy vähäisinä keskeyttämisinä.

3.4 ERI VALINTAKRITEEREISTÄ SAATAVIEN PISTEIDEN PAINOARVOJEN VÄLINEN SUHDE

Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa opiskelijavalinta perustuu hakijan saavuttamaan yhteispistemäärään. Pisteitä hakijat saavat seitsemästä eri kriteeristä. Kriteereiden välistä toteutunutta painoarvojakauman tarkastelussa tutkijat käyttivät Bayes-mallia. Bayesin sääntöä käytetään arvioitaessa ehdollisia todennäköisyyksiä, eli kahden tai useamman tekijän vaikutusta jonkin tapahtuman todennäköisyyteen. Analyysissä käytettiin internet-pohjaista laskentaohjelmistoa (b-course), jota ylläpitää Helsingin yliopiston ja Teknillisen korkeakoulun yhteisen HIIT – tutkimuskeskuksen Complex Systems Computation Group, CoSCo.

Yhteishaun tulokseen sovellettaessa Bayesin mallilla voidaan selvittää yksittäisten kriteereiden osuutta valinnan todennäköisyyteen. Mikäli malli osoittaa joidenkin kriteerien välisen riippuvuuden olevan selvästi muita vahvempi, voidaan valintatulokseen vaikuttaa parhaiten kyseisiä kriteereitä muuttamalla.

Bayesin mallia käytettäessä lähtötietojen tulee olla luokiteltuja. Vuonna 2006 käytössä olleet valintakriteerit luokiteltiin seuraavan taulukon (Taulukko 10: Valintakriteereiden luokittelu) mukaisesti:

Taulukko 10: Valintakriteereiden luokittelu

Vuosi 2006	Kuvaus	Aineisto	Luokiteltu	Vastaa arvoa
KRITEERI 1	Perus- tai lisäopetus suoritettu hakuvuonna	0 / 3	0 1	0 3
KRITEERI 2	Yleinen koulumenestys	4-16	0 1 2 3 4 5	< 4 4 – 6 7 – 9 10 – 12 13 – 15 16
KRITEERI 3	Painotettavat arvosanat	2-8	0 1 2 3 4	2 – 3 4 – 5 6 – 7 8
KRITEERI 4	Työkokemus	1-5	1-5	1 – 5
KRITEERI 5	1. hakutoive	3	1	3
KRITEERI 6	Vähemmistösukupuoli	0 / 2	0 1	0 2
KRITEERI 7	Pääsy- tai soveltuvuuskokeet	1-10	0 1 2 3 4 5	0 1 – 2 3 – 4 5 – 6 7 – 8 9 – 10

Tarkasteluun valittiin otanta vuoden 2006 toteutuneesta oppilasvalinta-aineistosta. Mallin kohdistettiin ensisijaiseen hakutoiveeseen ja kriteereistä tarkastelun ulkopuolelle jätettiin 1. hakutoiveesta annetut pisteet, jotka jokainen hakija on saanut. Käsiteltävästä aineistosta poistettiin joustavalla valinnalla valituksi tulleet hakijat, koska joustava valinta tehdään oppilaitoksissa normaalien yhteishaun kriteereiden ulkopuolella. Myös lukioihin valitut poistettiin, koska tarkastelukohteena oli ammatilliseen koulutukseen valitut. Poistojen jälkeen otannan suuruus on $n = 50\,891$.

Ensin tarkasteltiin toteutuneen valinnan kautta eri valintakriteereiden yleistä riippuvuutta toisistaan. Bayesin riippuvuusmalli (Dependency model) osoittaa, ettei kriteereiden välillä ole nähtävissä vahvoja riippuvuuksia, eivätkä kriteerit muodosta kriteerikeskittymiä (block). Tutkijat tulkitsivat mallia siten, ettei valintatulos ole vahvasti riippuvainen mistään yksittäisestä kriteeristä tai kriteerikeskittymästä. Liitteen 8 kuvassa 1 on Bayesin riippuvuusmalli karttamuotoisena esityksenä. Vähemmistösukupuolen saamat lisäpisteet osoittautuivat tässä tarkastelussa kokonaisuuden kannalta painoarvoltaan niin vähäisiksi, että ne olisi voinut jättää tarkastelun ulkopuolelle. Pisteet ovat kuitenkin mukana, jotta niiden vähäinenkin vaikutus tulee huomioiduksi.

Toinen Bayesin mallin tarkastelunäkökulma, jota käytettiin kriteereiden keskinäisten painoarvojen suhdetta määriteltäessä, on luokittelumalli (Classification model). Tällä tarkastelulla

pyrittiin löytämään toteutuneesta valintatiedosta toimintamalli, joilla valinta on toteutunut. Löydetyn mallin perusteella voidaan laskea todennäköisyys tutkittavan luokka-arvon toteutumiseksi. Tässä tarkastelussa luokaksi valittiin valintatulokset, jotka saivat arvoksi ”ei valittu” tai ”valittu” (0 tai 1). Tarkastelu rajattiin koskemaan hakijan ensisijaista hakutoivetta. Luokittelumallin toimivuutta mitataan sillä, kuinka todennäköisesti mallilla saadaan ennustettua valintatulokset ensimmäiseen hakutoiveeseensa. Todennäköisyydeksi saatiin 82,59 %.

Luokittelumalli on joukko muuttujia, tässä tapauksessa valintakriteereitä. Mikäli yksittäisen kriteerin vaikutus kokonaisuuden tarkkuuteen on yli 5 %, voidaan tätä kriteeriä pitää mallin kannalta merkittävänä. Aineiston perusteella luotu luokittelumalli osoitti että vain yksi kriteereistä ylitti 5 % rajan. Työkokemuksesta saatavat pisteet nousivat mallin toimivuuden kannalta merkittävään asemaan. Mikäli mallista poistetaan tämä valintakriteerin vaikutus, heikentyy luokittelun toimivuuden todennäköisyys yli 10 %.

Mikään muista tutkituista kriteereistä ei ole muita voimakkaampi, vaan kriteereiden vaikutus valinnan todennäköisyyteen jää alle 5 %. Painotettavat arvosanat -kriteerillä oli malliin niin vähäinen vaikutus, että sitä ei otettu tarkasteluun mukaan lainkaan. Kokonaisuutena Bayesin luokittelumallin antama kunkin kriteerin vaikutus kokonaisuuteen on:

- Valinta 1 hakutoive -> Työkokemus	12,68 %
- Valinta 1 hakutoive ->Pääsy tai soveltuvuuskoet	3,54 %
- Valinta 1 hakutoive ->Yleinen koulumenestys	0,46 %
- Valinta 1 hakutoive -> Perus- tai lisäopetus suoritettu hakuvuonna	0,34 %
- Valinta 1 hakutoive -> Vähemmistösuoritus	0,02 %

Vaikuttavien kriteereiden keskinäinen riippuvuus on esitetty liitteen 8 kuvassa 2. Kuvassa olevat prosentiosuudet edustavat hakijoiden saamien pisteiden jakautumista ensimmäiseen hakutoiveeseen suhteeseen.

Luokittelun kannalta merkittävimmän kriteerin, työkokemuskriteerin, lähempi tarkastelu osoittaa, että hakijoista, jotka ovat jääneet ensisijaisen hakutoiveeseen osalta valinnan ulkopuolelle, 46 % on täysin ilman työkokemusta ja 38 %:lla työkokemuspisteitä on 1, joka vastaa 3 - 6 kk työkokemusta (Opetusministeriön asetus 167/2002, 8§).

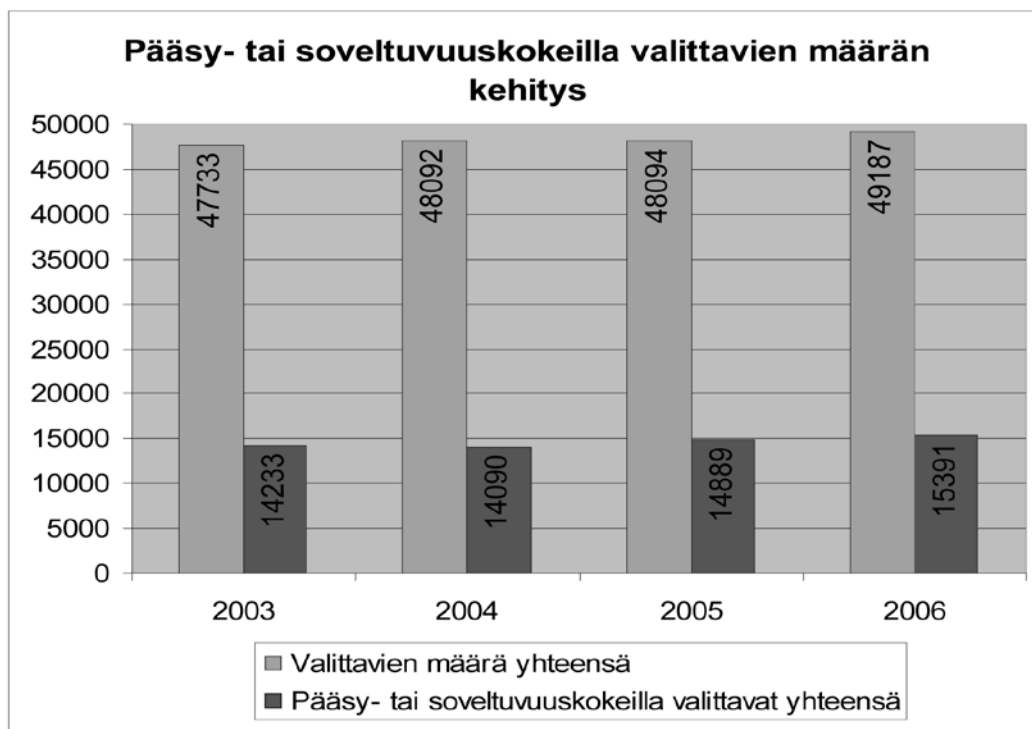
Ensisijaiseen hakutoiveeseen oppilaaksi otettujen kohdalla 89 % on saanut 1 pisteen työkokemuksesta, näistä hakijoista 69 % on saanut pisteitä myös perus- tai lisäopetuksen suorittamisesta hakuvuonna. Vastaavasti ilman työkokemuspisteitä hakeneet hakijat ovat jääneet opiskelijavalinnan ulkopuolelle. Tämä ja työkokemuspisteiden epätasainen jakauma (voimakas keskittyminen 1 pisteeseen) ovat osaselitys kriteerin merkittävyydelle. 59 % opiskelijaksi hakeutuvista oli nuoria, juuri perusopetuksen päättäneitä hakijoita, joilla ei voi olla kovin pitkää työkokemusta. Hakuvuonna suoritettua perus- tai lisäopetuksesta annettavat lisäpisteet parantaa hakijan mahdollisuuksia tulla valituksi ja tasoittaa kilpailua työelämästä saapuvien hakijoiden kanssa.

Työkokemuskriteerin käyttäytyminen on esitetty tarkemmin liitteen 8 kuvassa 3.

3.5 PÄÄSY- JA SOVELTUVUUSKOKEIDEN MÄÄRIEN MUUTOKSET

Tutkimuksen haastatteluosion ja internetkyselyn vastausten perusteella pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestäminen on viime vuosien aikana yleistynyt. Tämä ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti näin, sillä monissa haastattelukohteissa todettiin pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämisen vaihtelevan vuosittain. Yksiselitteistä vastausta siihen, milloin pääsy- ja soveltuvuuskokeita missäkin koulutusohjelmassa järjestetään, ei tämän tutkimusaineiston pohjalta saatu. Kokeiden järjestäminen on tilannesidonnainen päätös, joka tehdään lähes vuositasolla.

Opiskelijavalinta-aineistosta asiaa tutkittaessa otettiin tarkastelunäkökulmaksi pääsy- ja soveltuvuuskokeiden takana olevat opiskelupaikat ja niiden määrien vuosittaiset vaihtelut. Kuva 1: Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määrän kehitys vuosittain) voidaan nähdä paikkamäärien muutoksen olevan maltillinen, vuonna 2006 kasvua oli edellisvuoteen verrattuna 3,3 % (502 paikkaa, $n = 15\ 391$), joka kokonaispaikkamäärässä vastaa noin 1 %.

Kuva 1: Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määrän kehitys vuosittain

Samanaikaisesti opiskelupaikkojen kokonaismäärä on noussut 1 093 paikalla (2,2 %). Kun samalla huomioidaan valintayksiköiden määrän kehitys, voidaan todeta pääsy- tai soveltuvuuskokeiden suhteellisen määrän säilyneen lähes muuttumattomana.

Hakijoiden kannalta tilanne voi näyttäytyä toisenlaisena, sillä hakijalla voi olla useita hakutoiveita, joissa järjestetään pääsykoe. Kuten edellä todettiin, hakijalle yhdessä paikassa pääsy- tai soveltuvuuskokeesta annettua pistemäärää tulee käyttää myös otettaessa opiskelijoita muun koulutuksen järjestäjän vastaavaan valintayksikköön, poisluettuna asetuksessa erikseen mainittuihin tutkintoihin johtavat koulutukset (Opetusministeriön asetus 1248/2003, 11§). Tämä vähentää hakijan tarvetta käydä useissa pääsy- tai soveltuvuuskokeissa, mikäli hän on hakenut useampaan oppilaitokseen saman alan koulutukseen. Taulukossa (Taulukko 11: Pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin kutsutut) on esitetty vuosien 2004 - 2006 opiskelijavalinta-aineistosta poimittuja hakijoiden pääsy- tai soveltuvuuskoemääriä. Tarvittavien koetulosten määrä on kaikkina vertailuvuosina keskimäärin 1,8 tulosta hakijaa kohden.

Taulukko 11: Pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin kutsutut

	2004	2005	2006
Pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin kutsuttujen hakijoiden määrä	23 949	24 770	25 585
Tarvittavien koetulosten määrät hakijakohtaisesti			
1 koe	11 959	12 525	12 737
2 koetta	6 867	7 057	7 413
3 koetta	3 325	3 484	3 598
4 koetta	1 244	1 209	1 284
5 koetta	554	495	500
Tarvittavien koetulosten määrä yhteensä	43 414	44 402	45 993

Osallistuminen kaikkiin pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin, joihin hakija saa kutsun, ei ole itsensänselvyys. Suurin yksittäinen syy pääsy- tai soveltuvuuskoetuloksen puuttumiseen opiskelijavalinta-aineistosta on hakijan poisjäänti kokeesta. Taulukossa (Taulukko 12: Estokoodit opiskelijavalinta-aineistossa vuonna 2006) on esitetty eri estokoodien jakautuma vuoden 2006 osalta.

Taulukko 12: Estokoodit opiskelijavalinta-aineistossa vuonna 2006

Estokoodi	Hakutoive 1	Hakutoive 2	Hakutoive 3	Hakutoive 4	Hakutoive 5	Yhteensä
B - ei täytä pohjakouluvaatimusta	12	7	4			23
E - hylätty pääsy- tai soveltuvuuskokeessa tai lukion valintakokeen tulos puuttuu	2 274	1 358	903	438	243	5 216
L - hylätty kielikokeessa	13	12	8	8	2	43
M - kielikoetulos puuttuu	17	16	16	8	8	65
R - koulu/linja ei mukana tässä yhteishaussa	12	19	10	9	2	52
T - ei ole saapunut pääsy- tai soveltuvuuskokeeseen	2 964	3 584	2 957	1 692	1 076	12 273
Yhteensä	5 292	4 996	3 898	2 155	1 331	17 672

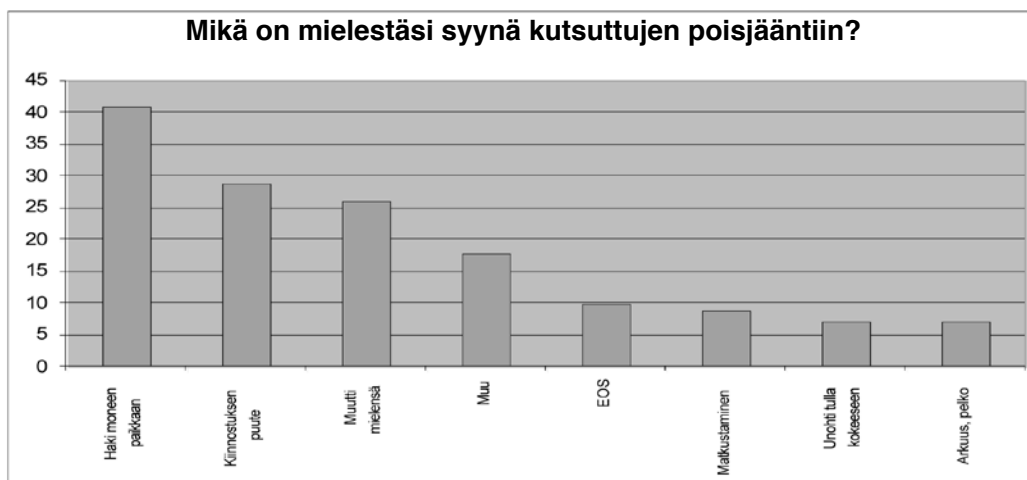
Pääsy- tai soveltuvuuskokeista poisjääminen on yleistä. Vuonna 2006 oli kirjattu 12 273 poisjääntä. Tämä on 69,45 % kaikista rekisteriin kirjatusta estokoodista (n = 17 672).

Taulukko 13: Vuoden 2006 pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin liittyvää koulutusala-kohtaista tietoa

KOULUTUSALA	OPISKELUPAIKAT	HAKEMUSTEN MÄÄRÄ HAKUTOIVE 1-5	TARVITTAVIEN KOETULOSTEN MÄÄRÄ	HYLÄTTY PÄÄSY- TAI SOVELTUVUUS- KOETULOS	POISJÄÄNTIEN MÄÄRÄ PÄÄSY- TAI SOVELTUVUUS- KOEESTA
HUMANISTINEN JA KASVATUSALA	771	3 648	2 740	497	900
KULTTUURIALA	3 119	14 264	8 699	330	3 650
YHTEISKUNTATIETEIDEN, LIIKETALOUDEN JA HALLINNON ALA	752	13 810	2 651	195	440
LUONNONTIETEIDEN ALA	846	6 442	2 353	173	408
TEKNIIKAN JA LIIKENTEEN ALA	2 312	69 801	5 764	398	1 384
LUONNONVARA- JA YMPÄRISTÖALA	610	4 945	1 608	70	406
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA	5 240	21 675	18 341	3 460	4 120
MATKAILU-, RAVITSEMIS- JA TALOUSALA	1 666	21 646	3 837	93	965
Kaikki yhteensä	15 316	156 231	45 993	5 216	12 273

Taulukossa (Taulukko 13: Vuoden 2006 pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin liittyvää koulutusala-kohtaista tietoa) on esitetty opiskelijavalinta-aineistosta koottua koulutusala-kohtaista tietoa opiskelupaikkatarjonnasta, hakemusten määrästä ja tarvittavien koetulosten määrästä sekä keskeisistä estokoodista. ”Tarvittavilla koetuloksilla” tarkoitetaan sitä, montako koekutsua lähetetään – yksi hakija voi saada useamman kutsun, mikäli hänen hakutoiveissaan on useampia pääsy- tai soveltuvuuskokeen vaatimia kohteita (vrt. Taulukko 11: Pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin kutsutut). Sosiaali-, terveys ja liikunta-alalle on yksi valtakunnallisesti kelpaava tulos, kun taas kulttuurialalla kaikki oppilaitokset järjestävät omat kokeensa. Hakijakohtaisissa valintakokeiden määrissä voi olla suuriakin poikkeamia.

Vuonna 2006 sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla tarvittavien pääsy- tai soveltuvuuskokeiden määrä oli 18 341 (84,61 %) hakemusten kokonaismäärästä (21 675). Kokeista poisjääminen aiheutti 4 120 hakemuksen hylkäämisen, mikä on 22,46 % tarvittavien koetulosten määrästä. Kulttuurialalla vastaavasta syystä hylättiin 42 % pääsy- ja soveltuvuuskoevaiheeseen selvinneistä hakemuksista. Korkeahkoa prosenttia kulttuurialalta selittää osaltaan hakijan mahdollisesti kokemaa koeväsymys. Kulttuurialan hakijalla voi olla useita pääsy- ja soveltuvuuskokeita, joihin kaikkiin hän ei osallistu.

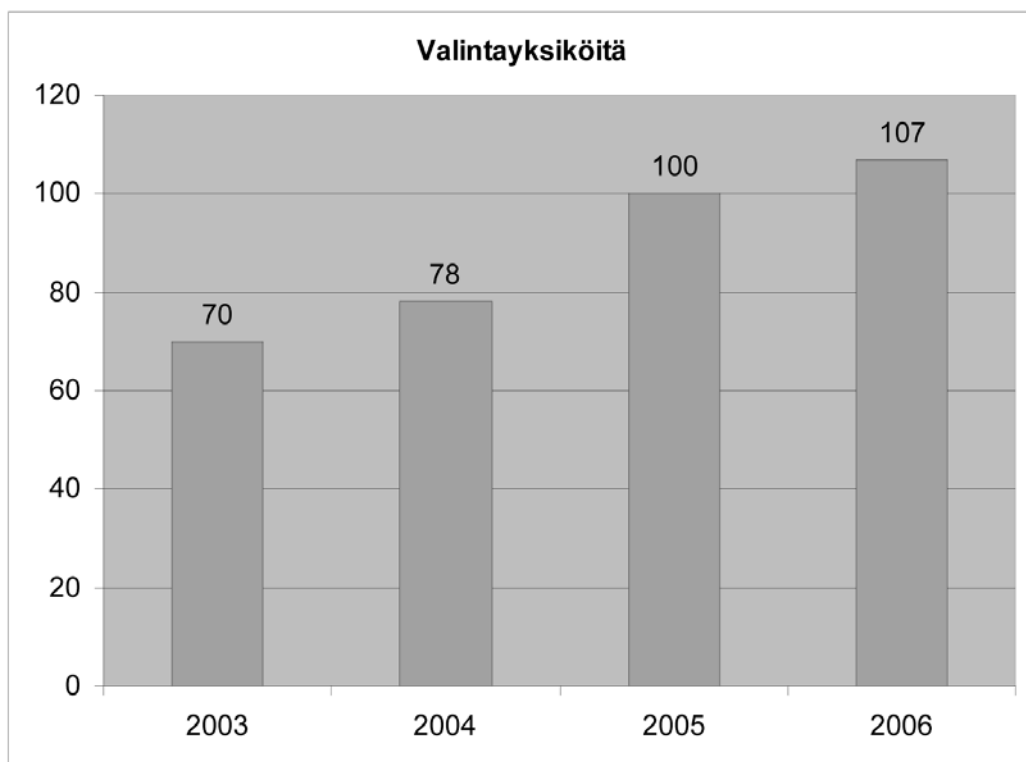
Kuva 2: Internetkyselyn vastausjakauma pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin kutsuttujen poisjäännin syihin (n = 106)

Internetkyselyn avoimeen ”Mikä on mielestäsi syynä kutsuttujen poisjääntiin?”-kysymykseen saatiin 106 vastausta. Vastaukset olivat luetteloita, jotka teemoittain avattiin ja jaettiin kahdeksaan luokkaan mainintojen lukumäärän mukaan. Luokat ja vastausten jakauma esitetään kuvassa 2. Vastauksissa ovat mukana kaikki koulutusalat. Pylväät kuvaavat kutakin teemaa koskevien mainintojen lukumäärää. Merkittävimpiä poisjäännin syitä ovat yhtäaikaiset haut useampaan oppilaitokseen, todellisen kiinnostuksen puute tai hakijan mielen muuttuminen.

Valintayksikön (nykyisin koulutusala, opintoala, tutkinto, koulutusohjelma tai kulttuurialalla muu koulutuksen järjestäjän päättämä valintayksikkö) merkitys opiskelijaksi ottamiseen

Opiskelijaksi ottamisen perusteista on säädetty ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 27 §:ssä ja Opetusministeriön asetuksessa (167/2002). Em. asetuksen mukaisesti ”*opiskelijat otetaan ... perustutkintoon tai koulutuksen järjestäjän päätöksen mukaan sitä laajempaan valintayksikköön.*”

Opetusministeriön asetuksen (167/2002) 3§:ssä luetellaan ne ammatillisten perustutkinnot, joiden osalta opiskelijat voidaan ottaa suorittamaan asetuksessa mainittua koulutusohjelmaa.

Kuva 3: Valintayksiköiden lukumäärän kehitys

Asetusmuutoksen (167/2002) voimaantulon jälkeen (vuonna 2004) valintayksiköiden määrä kasvoi (Kuva 3: Valintayksiköiden lukumäärän kehitys).

3.6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Kriteerimuutosten kokonaisvaikutuksesta

Kun toteutuneen valinnan valintatietoja ja niiden simuloituja vastineita tarkastellaan kokonaisuutena, voidaan nykyisen kriteeristön todeta olevan tasapainoinen ja toimiva. Yksilötasolla hakijan oikeusturva toteutuu ja valinnat ovat tasapuolisen ja tasa-arvoisen kohtelun tulosta. Tutkijan näkökulmasta nyt käytössä olevat kriteerit ovat yksiselitteisemmät ja selkeämmät kuin aiemmin. Näin hakijoiden on mahdollista helpommin ymmärtää arvioinnin perusteet aiempaa paremmin.

Etusijojen poiston vaikutuksista

Opiskelijaksi ottaminen toisen asteen koulutukseen perustuu kriteeristöön kokonaisuutena, joten liian pitkälle vietyjä johtopäätöksiä yhden kriteerin osuudesta ei pidä tehdä. Huomioitava on myös, että tutkimuksessa tehty simulaatio perustuu vuoden 2003 tilanteeseen ja

sen vaikutus tämän päivän yhteishaun tuloksiin voi olla toinen. Kun etusijaisuuskriteerin vaikutusta yksittäisenä kriteerinä tarkastellaan perusopetuksesta suoraan tulleiden hakijoiden kannalta, toimii se nykyistä kriteeriä paremmin. Etusijaisuuden voimassaolon aikana suoraan perusopetuksesta pääsi helpommin toisen asteen ammatilliseen peruskoulutukseen, kuin nykyisellä kriteeristöllä. Nykyisin käytössä oleva kriteeristö puolestaan muuttaa tilannetta siten, että perusopetuksen ulkopuolelta tulevilla hakijoilla on paremmat mahdollisuudet päästä koulutukseen, kuin suoraan perusopetuksesta hakevilla.

Mikäli tulevaisuudessa tulee tarve varmistaa perusopetuksesta tuleville hakijoille helpompi pääsy toisen asteen koulutukseen, etusijaisuuden palauttaminen jossain muodossa voisi olla mahdollinen ratkaisu. Jos taas halutaan helpottaa perusopetuksen ulkopuolelta tulevien hakijoiden koulutukseen pääsyä, nykyinen malli toimii.

Alakohtaisen painotuksen korvaamisesta

Verrattuna vuoden 2000 kriteereillä suoritettuun simulaatioon, alakohtaisen painotuksen korvaaminen kaikille yhteisesti painotettavilla arvosanoilla on lisännyt suoraan perusopetuksesta tulevien hakijoiden mahdollisuuksia tulla valituksi hakemaansa koulutuspaikkaan. Myös ensisijaisen hakutoiveen suhteen muutoksesta on hyötyä hakijoille, mutta ero alkuperäiseen simulaatioon on pienempi kuin kaikkien hakutoiveiden tarkastelussa.

Aiempien harrastusten vaikutuksesta

Haastateltujen vastausten perusteella lisäpisteillä ei nähdä olevan suurta merkitystä opiskelijavalinnassa. Niiden käyttö on vähäistä, vaikutus on pääosin vaa'ankieli asemassa olevien tasavahvojen hakijoiden valintatilanteessa. Leimallista tanssi-, musiikki- ja liikunta-alan haastatelluissa oppilaitoksissa oli heidän tyytyväisyytensä nykyisiin opiskelijavalinnan käytäntöihin.

Kriteerien painoarvoista

Yhteishaun tulos perustuu koko kriteeristön yhteisvaikutukseen. Kriteereiden keskinäinen tasapaino varmistaa hakijoiden tasapuolisen ja tasa-arvoisen kohtelun. Tässä tutkimuksessa kriteeristön tasapainoisuutta tutkittiin Bayesin mallilla. Tuloksissa raportoitu työkokemuspisteiden korostunut merkitys luokittelumalliin ei vaikuta kriteeristön tasapainoon, vaan ainoastaan luodun mallin antaman ennusteen toimivuuteen. Kriteereiden keskinäistä painoarvoa ja koko kriteeristön tasapainoa kuvaa Bayesin riippuvuusmalli. Riippuvuusmallista tehtyjen tulkintojen pohjalta tutkijat katsovat kriteereiden olevan tasapainossa, eikä minkään kriteerin muuttamiseen tästä syystä löydy perustetta.

Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määristä ja sisällöistä

Tilastojen valossa pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämismäärissä ei ole tapahtunut suurta muutosta viimeisten vuosien aikana. Kokeiden lukumäärän lisääntymistä selittää enemmänkin koulutuspaikkojen kokonaismäärän ja valintayksiköiden määrän lisääntyminen kuin varsinaisesti pääsy- tai soveltuvuuskokeiden järjestämismäärien kasvu.

Hakijoiden suurehkot poisjääntimäärät aiheuttavat koulutuksenjärjestäjille ongelmia pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämisen suhteen. Koulutuksenjärjestäjän on varauduttava järjestämään koe jokaiselle kokeeseen kutsutulle hakijalle. Mikäli hakijoista esimerkiksi viidesosa jättää saapumatta paikalle, on heidän osaltaan kokeen järjestämiseen käytetyt resurssit varattu turhaan.

4 PÄÄSY- JA SOVELTUVUUSKOKEIDEN TÄMÄN HETKINEN TOTEUTTAMINEN JA KEHITTÄMISTARPEET

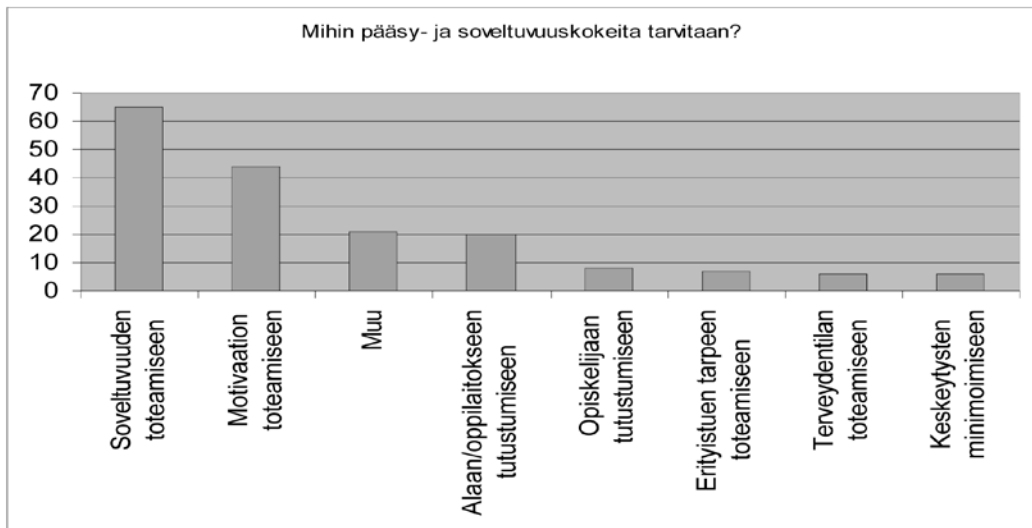
Opetusministeriön asetuksessa (167/2002) todetaan pääsy- ja soveltuvuuskokeista seuraavaa: *”Koulutuksen järjestäjä voi järjestää ammatilliseen koulutukseen hakeville pääsy- tai soveltuvuuskokeen. Pääsy- tai soveltuvuuskokeeseen opiskelijat valitaan 5-10 §:ssä säädettyjen valintaperusteiden yhteispistemäärän perusteella. ... Koulutuksen järjestäjä voi antaa hakijalle pääsy- tai soveltuvuuskokeesta 1-10 pistettä.”*

Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden toteuttamisen kirjo on moninainen. Kokeissa voidaan tehdä haastatteluja, kirjallisia tehtäviä, ennakkotehtäviä, työkokeita, ryhmätehtäviä, kielikokeita ja psykologisia testejä. Haastattelut ja kirjalliset tehtävät ovat kaikkein yleisimmin käytettyjä menetelmiä.

4.1 PÄÄSY- JA SOVELTUVUUS- JA KIELIKOKEIDEN KÄYTÄNNÖT

Pääsykokeiden järjestämisen taustalla olevat syyt vaihtelevat. Internetkyselyn avoimeen ”Mihin pääsy- ja soveltuvuuskokeita tarvitaan?” -kysymykseen saatiin 122 vastausta (kuva 4). Vastauksissa oli listattu useita asioita, jotka mainintojen lukumäärän mukaan jaettiin kahdeksaan luokkaan. Luokat ja vastausten jakauma esitetään kuvassa 4. Joillakin oppilaitoksille pääsy- ja soveltuvuuskokeiden markkinoinnillinen merkitys korostuu ja järjestämistä perustellaan esim. tutustumisella hakijoihin ja tuleville opiskelijoille esittäytymisellä. Pääasiassa pääsy- ja soveltuvuuskokeet ovat todellinen valintatyökalu. Jokainen kokeita järjestävä taho joutuu kuitenkin miettimään tarkoin kokeiden järjestämisen mielekkyyden ja merkityksen jo pelkästään resursoinnin vuoksi.

Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestäjät keräävät hakijoista hyvinkin erilaista tietoa. Osa paneutuu henkilön oppimispotentiaaliin, toinen asenteeseen ja kolmannelle on tärkeää sosiaaliset valmiudet. Merkittävimpiä etsittäviä ominaisuuksia ovat motivaatio ja soveltuvuus. Myös tulevien opiskelijoiden kohtaamista pidettiin internetkyselyn vastauksissa tärkeänä.

Kuva 4: Internetkyselyn vastausjakauma pääsy- ja soveltuvuuskokeiden merkityksestä (n=122)

Pääsy- ja soveltuvuuskoe nähdään myös itsessään psykologisena testinä, kokeeseen tuleminen ja paineisessa tilanteessa toimiminen nähdään motivaation ja rohkeuden osoituksena. Tilanne on hakijalle stressaava, monia tehtäviä tulee tehdä lyhyessä ajassa, ympäristö ja ihmiset ovat vieraita ja koko prosessin ajan hakijan tulee olla edukseen ja pystyä kilpailemaan muiden kanssa.

Useimmiten pääsy- ja soveltuvuuskokeet toteutetaan monta eri menetelmää yhdistävänä tilanteena, johon kuuluu haastattelu, kirjallisia tehtäviä ja sosiaalisuutta tai vuorovaikutustaitoja arvioiva ryhmätyöskentely/ryhmäkeskustelu.

”Opot suunnittelevat yhdessä koulutusjohtajan kanssa testit. Opinto-ohjaajat muodostavat testiryhmät yhteistyössä opintosihteerien kanssa. Opintosihteerit lähettävät kutsut ja monistavat materiaalit. Testi kestää noin 2 tuntia / opiskelija, ryhmässä / pareittain tehtävä kirjallinen / suullinen osuus n. 45 min. haastattelut pareittain noin 15 min. Kaikkiaan reilun 200 opiskelijan testaamiseen menee pari päivää ja niissä mukana noin 5 henkilöä noina päivinä täyspäiväisesti. Haastattelevat opettajat pisteyttävät soveltuvuuskokeen. Opintosihteerit välittää tiedot yhteisvalintatoimistoon.” (jobto)

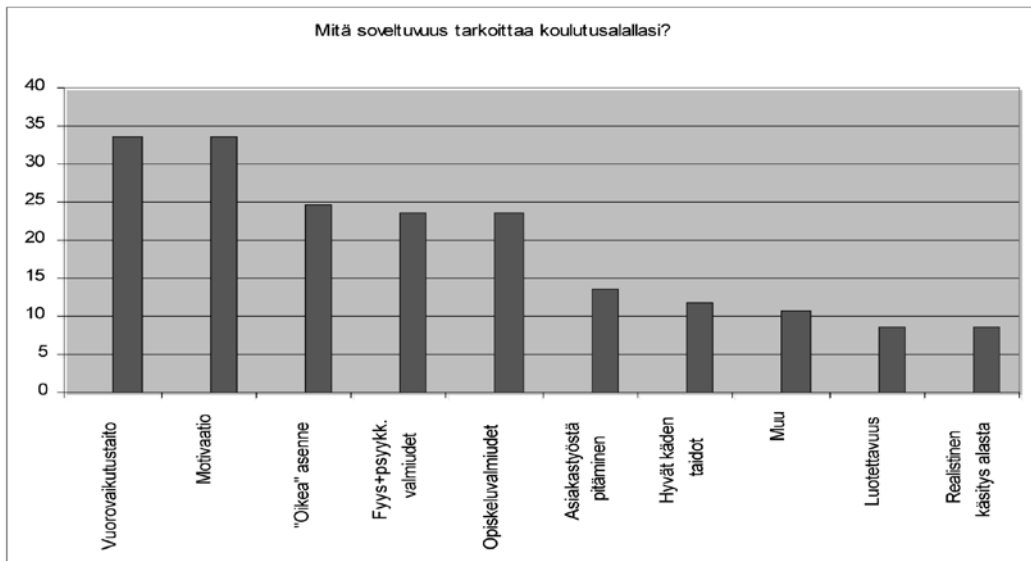
On myös aloja, kuten lentokoneasentajan koulutus, joiden pääsy- ja soveltuvuuskokeita ohjaavat erityiset säädökset. Lentokoneasentajien kokeita ja koulutussisältöjä määrittävät eurooppalaiset ilmailumääräykset. Koulutukseen hakeville järjestetään valtakunnalliset pääsy- ja soveltuvuuskokeet.

Tutkimuksen kohteena olleissa koulutuksen järjestäjien oppilaitoksissa kokeet kestävät 1-5 päivää. Hakijalle pääsykokeet kestävät keskimäärin noin ½-1 päivää, järjestävälle henkilökunnalle kokeisiin menee aikaa n. 2-6 pv, hakijamääristä riippuen.

“Kokeita on 6 päivää. Yhtä hakijaa kohti koeaika on 4-5 tuntia. Jokaisena päivänä kokeissa on “kiinni” 7-8 opettajaa noin 8 tunnin ajan (= $6 \times 7 \times 8 = 336$ tuntia). Etukäteisvalmisteluhihin kuluu aikaa vähintään 50 tuntia ja kokeiden jälkeen vähintään 30 tuntia. Edellisen vuoden kokeista kerätään kokemuksia ja vuosittain kokeita on muutettu saadun kokemuksen mukaan. Eri perustutkintojen opettajilta pyydetään mielipiteitä koetehtävistä. Opo tekee aikataulut koepäiville ja koulutuspäällikkö sopii opettajajärjestelyt.” (opinto-ohjaaja)

Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden suunnittelussa käytetään usein työryhmää, jossa on edustajia opettajista, opinto-ohjaajista, kuraattoreista ja käytännön järjestelyistä vastaavista toimistohenkilöistä. Jollei työryhmää ole asetettu, yleisimmin vastuu suunnittelutyöstä on opettajilla. Kokeiden toteuttamiseen osallistuu opettajia, toimistohenkilökuntaa, tutor-opiskelijoita ja ulkopuolisia testaaajia.

Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden avulla pyritään löytämään alalle soveltuvimmat ja motivoituneimmat hakijat. Soveltuvuus on käsite, jota lähestytään monesta eri näkökulmasta. Internetkyselyn avoimeen ”Mitä soveltuvuus tarkoittaa koulutusallasi?” -kysymykseen saatiin 112 vastausta. Vastaukset olivat luetteloita, jotka teemoittain avattiin ja jaettiin kymmeneen luokkaan mainintojen lukumäärän mukaan. Luokat ja vastausten jakauma esitetään kuvassa 5. Vastauksissa ovat mukana kaikki koulutusalat. Pylväät kuvaavat kutakin teemaa koskevien mainintojen lukumäärää.

Kuva 5: Internetkyselyn vastausjakauma soveltuvuuden kuvailusta (n=112)

Soveltuvuus on vuorovaikutustaitoja, motivaatiota ja ”oikeaa” asennetta, fyysisiä ja psykisiä valmiuksia. Se on opiskeluvaiheita: opiskelijalla tulee olla realistiset mahdollisuudet saada tutkintotodistus. Soveltuvuutta ovat myös asiakastyöstä pitäminen, hyvät käden taidot, luotettavuus ja realistinen kuva omista kyvyistä ja tulevan ammatin vaatimuksista.

”Se tarkoittaa sitä, että kuinka esim. tulee toisten ihmisten kanssa toimeen, onko ulospäin suuntautunut, asiakaspalveluhenkinen ja reipas henkilö. Suurempi paino on ulkoisella olemuksella ja aktiivisuudella kuin esim. kielitaidolla, vaikka sekin on matkailualalla tärkeä taito.” (opinto-ohjaaja)

”Vaikea sanoa... ehkä sellaista pelisilmää ja halua palvella asiakkaita koko ajan muuttuvissa ja vaikeutuvissa asiakastilanteissa, taitoa kohdata muuttuva työ ja yrittäjyys, halu kehittää itseä ja omaa ammattitaitoa riippumatta siitä määrääkö kukaan sitä - elinikäinen oppiminen.” (opinto-ohjaaja)

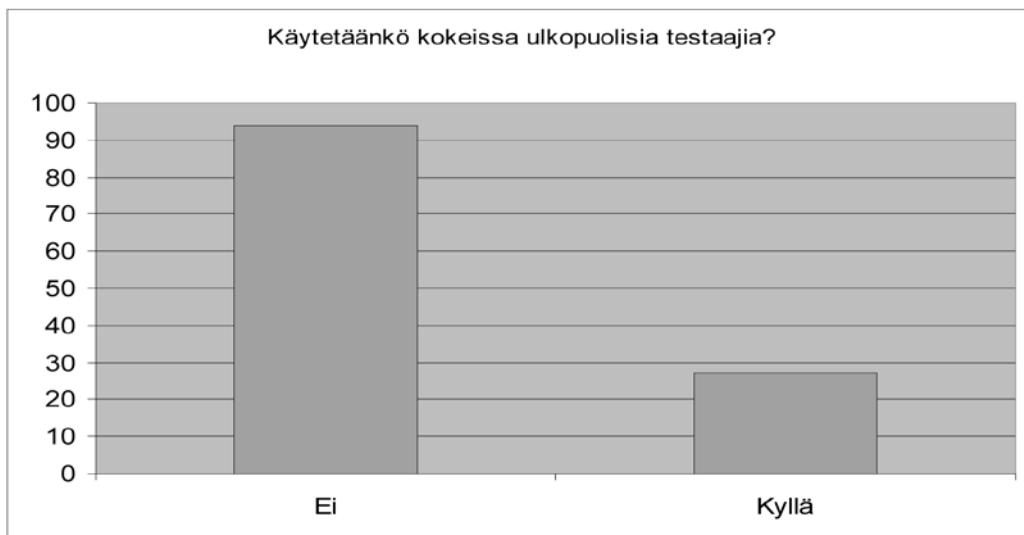
Hyvinvointialat järjestävät eniten pääsy- ja soveltuvuuskokeita. Mm. hoitoalalla ja hyvinvointipalvelujen asiakastyössä psykologinen soveltuvuus korostuu.

”Sosiaali- ja terveysalalla ollut esillä nämä soveltuvuuskokeet ja koulutukseen liittyen toimii kansallinen verkosto, siinä on nyt vaihdettu mielipiteitä soveltuvuuskokeista. Me pidetään soveltuvuuskokeita siinä uskossa, että ne seuloa päihde-, huume- ym. vakavat häiriöt. Mutta ne ei seulo. Että se on, on tullut epäuskottavuus niihin.” (jobto)

Soveltuvuuskokeita järjestävissä oppilaitoksissa käydään ulkopuolisten arvioijien, psykologien kanssa palautekeskusteluja ja näissä todettu haaste on se, että hakijoilla on yllättävän paljon voimavaroja stressitilanteessa, kun he kokoavat itsensä ja pyrkivät antamaan itsestään mahdollisimman myönteisen mielikuvan haastattelijoille. Soveltuvuuskokeissa ei ole niin pitviä työkaluja, että ne täysin varmasti tunnistaisivat vakavat häiriöt.

4.2 ULKOPUOLISTEN ARVIOIJEN KÄYTTÖ

Psykologisia testejä tekevät monet koulumaailman ulkopuolelta tilattavat yritykset. Ulkopuolisten arvioijien käytön hyödyistä on erilaisia näkemyksiä. Ulkopuoliset arvioijat tuovat yritysmaailman, työelämän näkökulman pääsykoetilanteeseen. Parhaimmillaan heillä on tuore näkemys työelämän sen hetkisistä vaatimuksista ja jopa ennakoiden tulevista trendeistä. Ulkopuoliset arvioijat toimivat myös lisäresurssina. Oman oppilaitoshenkilöstön aikaa kuluu paljon erilaisiin hakuprosessien vaiheisiin, aikataulut ovat haastavia ja ulkopuolisen arvioijan tuoma lisäresurssi helpottaa työkuormaa.

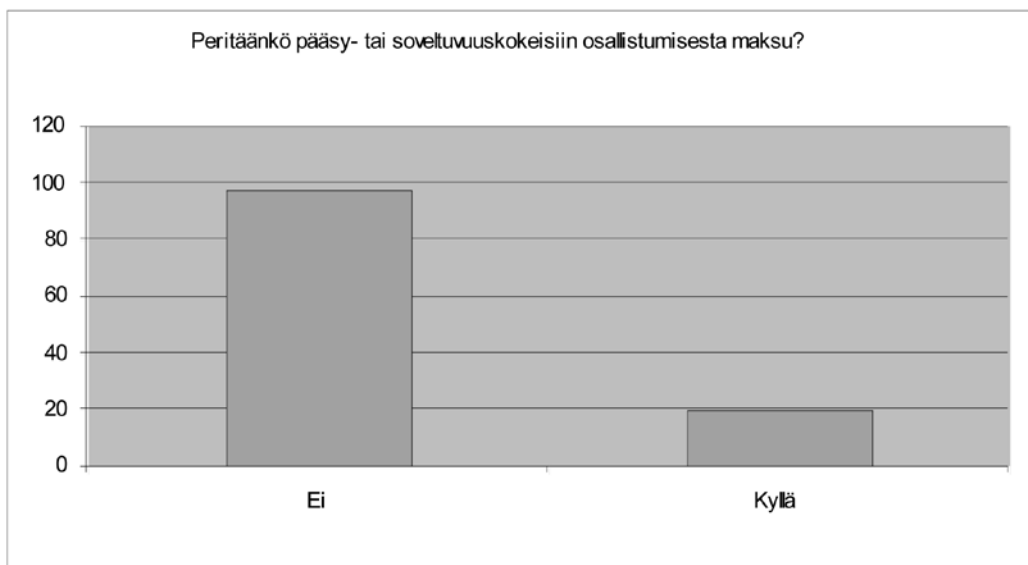
Kuva 6: Internetkyselyn vastausjakauma ulkopuolisten testaajien käytöstä (n=121)

Monissa oppilaitoksissa ulkopuolisten arvioijien käytöstä on luovuttu. Yleisin peruste on, että pitkän työuran tehneillä opettajilla on harjaantunut silmä ja valinnat tehdään oman henkilöstön avulla yhtä hyvin lopputuloksin ja taloudellisia resursseja säästäen. 95 internetkyselyn vastaajaa totesi, ettei heidän pääsy- tai soveltuvuuskokeissaan käytetä ulkopuolisia testaajia (kuva 6).

Ulkopuolisten arvioijien käyttöön ei aina ole voitu olla täysin tyytyväisiä. Ulkopuolinen konsultti voi edustaa aivan erilaista toimintakulttuuria tai testien tulokset voivat olla yksioikoisia. Puhelias ja ulospäin suuntautunut hakija voi saada hyvät pisteet, mutta käytännössä hiljaisempi, ahkera hakija voisi olla tiettyyn ammattiin luotettavampi ja pitkäjänteisempi valinta. Myös kulttuurierot voivat vaikuttaa: eteläsuomalainen arvioija voi olla tottunut aivan toisenlaiseen vuorovaikutustyyliin kuin millaista vaikkapa pohjoisessa asuva nuori hakija edustaa. Kulttuurilliset erot voivat johtaa väärin johtopäätöksiin hakijan kyvyistä tai viestintätaidoista.

4.3 HAKIJOILTA PERITTÄVÄT MAKSUT

Tutkimuksessa kartoitettiin opiskelijavalintaan liittyvistä kokeista perittävien maksujen yleisyyttä. Internetkyselyn ”*Peritäänkö pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin osallistumisesta maksu?*” -kysymykseen vastasi 118 koulutuksenjärjestäjän edustajaa (kuva 7). 98 vastaajaa totesi kokeiden olevan maksuttomia. Koemaksuja perivistä vastaajista 70 % oli hyvinvointialan edustajia.

Kuva 7: Internetkyselyn vastausjakauma pääsykokeiden maksullisuudesta (n=118)

Lähes kaikissa maksullisissa kokeissa käytettiin soveltuvuuden arviointiin ulkopuolisia asiantuntijoita. Haastatteluaineiston perusteella mm. rehtoripäivillä vaihdetaan kokemuksia erilaisista arvioijista ja hyvistä käytännöistä keskustellaan oppilaitosten kesken.

Hyvin suunnitellut ja huolella toteutetut pääsy- ja soveltuvuuskokeet ovat monien mielestä tarpeellisia ja niiden avulla pyritään löytämään hakijajoukosta soveliaimmat ja motivoituneimmat henkilöt. Vuosittain vasta syksyllä lopulta nähdään, kuinka moni ottaa opiskelupaikan vastaan ja sen jälkeen vapaita peruutuspaikkoja täytetään; tämä syksyinen opiskelijaksi ottamisen prosessi voi saada epäilemään pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin käytettävien resurssien mielekkyyttä:

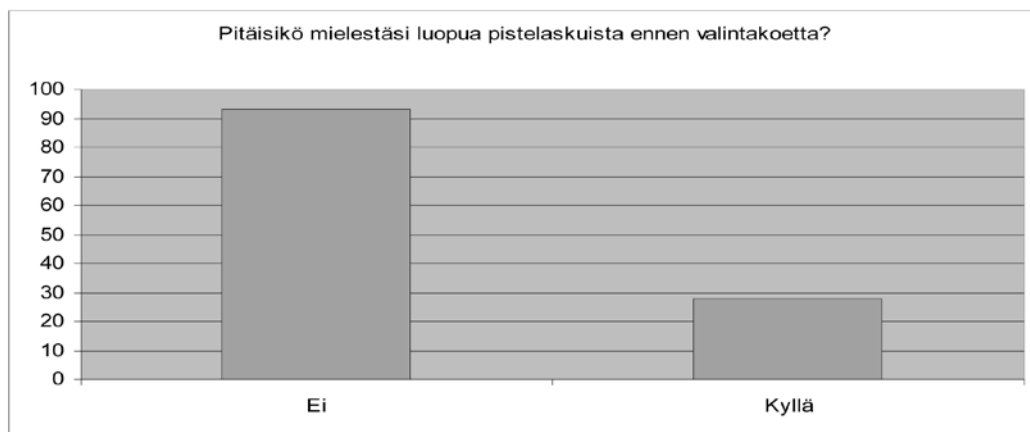
”Resursseja? No paljon! Kolme päivää / n. 12 opettajaa. Taitokoe ja haastattelut ovat omaa tuotantoa. Niillä karsintuu muutama n. 200 oppilaasta. Kuitenkin sitten syksyllä otetaan sisään suunnilleen ketä vaan paikkaamaan aukkoja.” (opinto-ohjaaja)

4.4 KAIKKIEN HAKUKELPOISTEN HAKIJOIDEN KUTSUMINEN PÄÄSY- JA SOVELTUVUUSKOKKEISIIN

Koulutuksen järjestäjistä suurin osa näkee, että kaikkien hakukelpoisten hakijoiden kutsuminen pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin aiheuttaisi oppilaitoksissa hallitsemattoman kaaoksen. Kevääseen ajoittuu työteliäitä, oppilaitosten henkilöstön resursseja vieviä prosesseja (mm. opiskelijoiden valmistumiseen liittyvät toimet), jolloin nykyiselläänkin pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestäminen koetaan haasteena.

“Katastrofi. Missä tehtäis? Kuka tekee? Mistä resursseista? Jos opettaja esimerkiksi on valinnoissa mukana, kuka opettaa sillä aikaa?” (opinto-ohjaaja)

Kuitenkin haastateltavat näkivät, että kaikkien kutsumisella pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin voi olla positiivisiakin vaikutuksia. Hakijat, joilla ei todistuspisteiden perusteella ole mahdollista tulla valituksi, voisivat saada tilaisuuden näyttää motivaationsa ja osaamisensa. Mikäli koulutuksen järjestäjät saisivat käyttöönsä tarvittavat resurssit, monet haastatelluista suhtautuisivat muutokseen myönteisemmin.

Kuva 8: Internetselvityksen vastausjakauma pistelaskuista luopumisesta (n=121)

Ajatusta kaikkien hakukelpoisten hakijoiden kutsumista pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin testattiin kysymällä internetselvityksen vastaajien mielipidettä nykyisin käytössä olevan esivalinnan tarpeellisuudesta. Internetselvityksen ”Pitäisikö mielestäsi luopua pistelaskuista ennen valintakoetta?”-kysymykseen saatiin 121 vastausta (kuva 8). Vastaajista 93 ilmoitti vastustavansa esivalinnan pistelaskuista luopumista ja siten kannattavansa etukäteen tehtävää kokeisiin osallistujien määrän rajaamista.

Monet koulutuksenjärjestäjät kokevat pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämiseen tarvittavat resurssit riittämättöminä. Yhtenä vaihtoehtona resurssien jakamiselle haastateltaville esitettiin ajatus valtakunnallisesti järjestettävistä pääsy- ja soveltuvuuskokeista. Samaa kysyttiin myös internetselvityksessä. Ajatusta pidettiin mahdollisena, vaikka 74 % internetselvityksen vastanneista kannattikin kokeiden paikallista järjestämistä.

Tämän tutkimuksen aikana julkisuudessa käytiin paljon keskustelua soveltuvuuskokeiden merkityksestä. Yleisesti uskotaan pääsy- ja soveltuvuuskokeissa saatavan monipuolista tietoa hakijoista. Mittareiden 100 % varmuuteen ei kuitenkaan uskota, sillä aina soveltuvuuskokeet eivät seulo vakaviakaan häiriöitä näkyviin.

4.5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Koulutuksen järjestäjillä on vapaus itsenäisesti päättää, millaisia kokeita he järjestävät, kenelle ja mitä he näillä kokeilla tavoittelevat. Tämä on johtanut hyvinkin kirjavaan käytäntöön. Kun koulutuksen järjestäjiä haastateltiin, ei selkeää, yleistettävissä olevaa vastausta kokeiden järjestämisen tai järjestämättä jättämisen perusteisiin löytynyt. Kaikki olivat yhtä mieltä pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämisen vaativan panostusta ja resursseja. Kevein perustein ei koejärjestelyihin ryhdytä, vaan kaikki kokeita järjestävät tahot hakevat niillä haluamaansa tulosta. Tulos voi olla mitä tahansa hyvän opiskelija-aineksen valinnan ja markkinointitempauksen ja imagokysymysten väliltä. Voisi olla hyödyksi, jos pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämisen syistä ja perusteista käytäisiin laajempaa, avointa keskustelua koulutuksen järjestäjien ja toisaalta hakijoiden sekä heidän vanhempiansa välillä. Hakijan kannalta tilanne ei voi olla kovin hyvä, mikäli hänellä ei ole selkeää käsitystä siitä mitä pääsy- ja soveltuvuuskokeissa testataan ja miksi.

Kun pohditaan soveltuvuuden käsitettä, käytettiin usein sanoja, jotka pyrkivät kuvaamaan henkilön persoonaa, olemusta ja henkistä asennetta. Hakijan henkisen tilan arvioiminen on asia, jota on ilmeisen haastavaa pukea sanoiksi. Tutkimusaineistoissa soveltuvuuden yhteydessä viitattiin mm. persoonallisuuden eheyteen, kohtaamisen merkitykseen ja asenteen tunnistamisen tärkeyteen. Koulutuksenjärjestäjien opiskelijavalintoihin osallistuvat henkilöt ovat varmasti harjaantuneita arvioinnin ammattilaisia, mutta olennaisen määrittelemisen soveltuvuudessa ei ole yksiselitteistä.

Koulutuksen järjestäjien näkemyksistä välittyy myönteinen asenne valtakunnallisten käytäntöjen lisäämiseen pääsy- ja soveltuvuuskokeiden kehittämisessä. Yhtenäisillä esim. teoreettista osaamista kartoittavilla osioilla voitaisiin yhtenäistää erilaisten menettelytapojen kirjoa. Tällainen kehitys voisi jossain määrin vapauttaa oppilaitosten resursseja ja selkiyttää käytäntöjä hakijan kannalta. Toisaalta taas paikallisuus nähdään tärkeänä. Ehkä yksi malli voisi olla sellainen, jossa osa pääsykokeista voisi olla valtakunnallisia - jopa verkkopohjaisesti toteutettuna - ja osa kokeista tehtäisiin paikallisesti ja alan omiin erityispiirteisiin painottuen. Monet koulutuksen järjestäjät ovat jo verkottuneet alakohtaisesti, tämä suuntaus varmasti lisääntyy tulevaisuudessa.

Pääsy- ja soveltuvuuskokeita tulee koulutuksen järjestäjien mielestä kehittää ja asenneilmasto ennakoi muutosta. Selkeyttä ja suunnitelmallisuutta kaivataan ja mittareiden oikeudenmukaisuudesta haluttaisiin olla nykyistä varmempia. Pääsy- ja soveltuvuuskokeita pidetään tärkeänä ja menettelytapoja kehittämällä kokeiden merkityksen uskotaan säilyvän jatkossakin.

Kun haastatteluissa pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin ehdotettiin kutsuttavaksi kaikki hakukelpoiset hakijat, tyrmättiin ajatus lähes poikkeuksetta mahdottomana. Kun asiaa tarkastellaan opiskelijavalinta-aineiston tilastojen kautta, havaitaan, että jo nyt pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin kutsutaan jaossa oleviin paikkoihin nähden 2,5 – 3,5 -kertainen määrä hakijoita. Mikäli näihin valintayksiköihin, joissa jo nykyisellään järjestetään kokeet, kutsuttaisiin kaikki hakukelpoiset hakijat, tietäisi se esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla kokeisiin kutsuttavien

määrään kasvua vain noin 15 % (Taulukko 13: Vuoden 2006 pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin liittyvää koulutusaloista tietoa, s. 32). Muilla aloilla kasvua olisi prosentuaalisesti enemmän, mutta kutsuttavien määrä ei kuitenkaan moninkertaistuisi.

Tulevaisuuden työpaikkoja on vaikea ennustaa. On lähes mahdotonta nähdä mitkä alat vetävät ja mitä uusia aloja syntyy ja millaisiksi nykyiset alat kehittyvät. Siinä mielessä on tärkeää, että tutkintoihin valmistuisi hyvin erilaisia persoonallisuksia, erilaisilla vahvuuksilla varustettuja henkilöitä. Jos pääsy- ja soveltuvuuskokeita ei kiristetä tiukkaan karsiviksi, voidaan kenties varautua monipuolisemmin tuleviin työelämän vaatimuksiin.

5 JOUSTAVASSA VALINNASSA KÄYTETYT VALINTAKRITEERIT JA NIIDEN SOVELTAMINEN

Opetusministeriön asetuksessa (167/2002, 18 §) määritellään joustavan valinnan kriteereistä ja niiden soveltamisesta seuraavaa: *“Koulutuksen järjestäjä voi opiskelijan henkilöön liittyvän erityisen syyn perusteella ottaa enintään 30 % kunkin valintayksikköön otettavista opiskelijoista valintamääristä riippumatta. Tällaisia opiskelijan henkilöön liittyviä erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi terveydelliset syyt, oppimisvaikeudet, ammatillisen peruskoulutuksen puuttuminen, koulutodistusten vertailuvaikeudet, harrastustoimintaan liittyvät syyt, urheilijan ammatillisen koulutuksen järjestäminen, sosiaaliset syyt ja työllistymisen turvaamiseen liittyvät syyt. Hakijan koulutustarve ja mahdollisuudet selvitä epäselvyyksistä tulee ottaa huomioon kun valintajärjestyksestä poiketaan.”*

Joustavaa hakua käytetään vähän suhteessa siihen määrään, joka olisi mahdollista valita joustavan haun kautta. Tutkimuksen kohteena olleiden vuosien 2004 – 2006 aikana joustavalla haulla hakeneiden määrät on esitetty taulukossa (Taulukko 14: Joustavan valinnan käyttö vuosittain). Taulukon sarakkeissa on hakijoiden määrän kehitys vuosittain, montako joustavan hakumahdollisuuden käyttänyttä on valittu ja montako heistä on valittu joustavalla valinnalla.

Taulukko 14: Joustavan valinnan käyttö vuosittain

vuosi	hakijoita	valittu	valittu joustolla
2004	5 706	4 038	1 716
2005	5 824	4 073	1 635
2006	6 315	4 287	1 712

Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että vaikka joustavaa hakua käytetään määrällisesti vähän, se herättää paljon keskustelua ja toivottaisiin, että tämän joustavan työkalun käyttöä voitaisiin jatkossa selkiyttää.

5.1 JOUSTAVAN VALINNAN NYKYISET MENETTELYTAVAT

Alueen hakijamäärän laajuudesta riippuu, miten joustavan valinnan prosessi etenee. Kun hakijamäärät ovat suuria, resursseja esim. haastatteluihin ei ole samalla tavalla mahdollisuuksia kuin pienten paikkakuntien oppilaitoksissa. Joustavan valinnan hakuprosessi voi alkaa esimerkiksi siitä, että hakija ja perhe ovat yhteydessä oppilaitokseen, johon aikovat hakea. Joustavan valinnan hakukaavake ja jäljennös yhteishakukortista tulevat koulutuksen järjestäjille. Kun hakuaika päättyy, tehdään ensimmäinen ehdotus puollettavista hakijoista: oppilaitoksessa käydään hakemukset läpi ja katsotaan merkityt joustojen perusteet. Hakemusten käsittelijöissä on vaihtelua eri oppilaitoksissa, tätä voi tehdä esim. opinto-ohjaaja tai kuraattori.

Tämän taustatyön jälkeen hakemukset käsitellään niillä osastoilla, joihin hakija on hakenut. Osastajohtajat ja/tai ammattiopettajat käyvät hakulomakkeet läpi ja merkitsevät omat kommenttinsa. Tässä vaiheessa hakijoita voidaan tarvittaessa myös haastatella. Monet tutkimukseen haastatelluista painottivat hakijoiden tapaamisen merkitystä ja suosivat niitä, jos vain resurssit riittävät tähän. Seuraavassa vaiheessa useimmiten kokoontuu työryhmä, jonka koostumus vaihtelee: erityisopettaja, ammattiopettaja, kuraattori, terveydenhoitaja, koulutusjohtaja, rehtori. Työryhmä päättää, keitä tullaan ehdottamaan joustavan haun kautta valittaviksi. Tieto lähetetään toukokuun aikana lääninhallitukseen yhteishakuun.

Yllä kuvattu on yleistetty ja yksinkertaistettu joustavan valinnan prosessi, erilaisia versioita tästä on eri linjoilla:

”Tehtiin medialinjalla viime vuonna silleen, että koulun erityisopettajan kanssa katsottiin läpi, ketkä on tähtioppilaat, sitten hän oli mukana pääsykokeissa. Me luettiin hänen kanssaan läpi, millaisia tapauksia on, sitten pääsykokeissa hän osallistuu haastatteluun. Sen jälkeen yhteinen palaveri opettajien ja hänen kanssaan siitä, että miten se oli mennyt.” (opinto-ohjaaja)

Haastatteluaineistosta ilmeni, että joustavassa haussa on pienillä paikkakunnilla mahdollista luoda hyvinkin yksilöllinen ja perhekohtainen kontakti hakijoihin. Erityisopettaja on voinut jo ennen joustavaa hakua käydä tapaamassa tulevaa hakija hänen kotonaan, tutustunut hänen perheeseensä ja haastatellut heitä aiemmista vaiheista ja tulevaisuuden toiveista. Näin ollen jo joustavan haun alkaessa hakijat voivat olla erityisopettajalle tuttuja.

Yleisesti ottaen lähettävissä oppilaitoksissa, peruskouluissa, opinto-ohjaajat tuntevat joustavan valinnan ja osaavat ohjeistaa hakijoita hyvin. Useimmissa oppilaitoksissa on vuosittaiset totutut käytännöt, yhteiset infotilaisuudet ja tiiviit puhelinyhteydet perusasteelle. Opinto-ohjaajat ovat usein pitkän työuran tehneitä henkilöitä ja viime vuosina yhä paremmin koulutettuja. Uudet opinto-ohjaajat oppivat pian joustavan valinnan käytännöt.

”Tärkeätä että pystytään peruskouluille viestimään, että milloin haette ja siitä tulee hirveästi kysymyksiä, että voinko hakea joustolla. Minä vastaan, että oppimisvaikeudet, täysin mukautettu, voi hakea ja kannattaakin, muuten luotetaan opon ja erityisopettajan asiantuntemukseen siellä myöskin. Kriteerejä tulkitaan eri oppilaitoksissa eri tavalla, se kuinka paljon joustolla hakee, minun mielestä olisi hyvä että olisi siellä muutamalla rivillä selvennetty että miten nämä tulkitaan.” (opinto-ohjaaja)

Joustavan valinnan hakulomakkeet eivät aina ole riittävän hyvin täytettyjä. Joustavan valinnan asiat ovat usein arkaluonteisia ja opinto-ohjaajien ja hakijan vanhempien väliselle kommunikoinnille voi olla korkea kynnys. Voi olla vaikeaa keskustella kaikista hakuun liittyvistä asioista tai esim. perustelujen laadusta ja niiden tärkeydestä. Puutteelliset lomakkeet teettävät aina lisätyötä hakemuksen vastaanottavalle koulutuksenjärjestäjälle.

5.2 JOUSTAVAN VALINNAN KRITTEERIT

Joustavan valinnan kriteereissä ongelmakeskeisyys korostuu verrattuna myönteisiin joustavan valinnan syihin. Haastattelujen perusteella ongelmälähtöisillä syillä viitataan mm. valintoja rajoittaviin sairauksiin tai oppimisvaikeuksiin. Ns. myönteisinä kriteereinä pidetään esimerkiksi urheilijan ammatillisen koulutuksen järjestämistä tai yrittäjyyttä perheessä.

”Mutta näistä myönteisistä syistä, niin mun mielestä niin ainakaan 7 vuoden aikana, niitä tulee yksi – kaksi vuosittain.” (opinto-ohjaaja)

”Mielestä usein opojen, erityisopettajien, kuraattoreiden lausunnon joustavissa on hirveän ongelmakeskeisiä. Siellä ei positiivisella tavalla motivoida, millä lailla meidän pitäisi tällainen opiskelija ottaa niin sanotusti jonon ohii.” (opinto-ohjaaja)

Haastattelujen perusteella myönteisistä kriteereistä useimmin käytetty on perheyrittäjyys. Työllisyysvaikutus on silloin peruste: nuorella on tiedossa varma työpaikka ja hän tarvitsee siihen osaamisen. Tällainen opiskelija on useimmiten motivoitunut ja hän valmistuu opinnoistaan suoraan työhön.

”Saattaa olla, että kotona yritys, lapsella huono keskiarvo, haluaa tietylle, vaikka autoalan linjalle ja käyttää tätä joustavaa valintaa, työllistymisen vuoksi. Hänhän saattaisi joka tapauksessa, päästä kouluun tai ei, jatkaa siinä isän yrityksessä. Meillä katsotaan, että on parempi, että hän saa kunnan koulutuksen ja varmistetaan pääseminen joustavalla.” (opinto-ohjaaja)

Tulkinnoissa on kuitenkin vaihtelua, toisissa oppilaitoksissa katsotaan, ettei perheyrittäjä ole suoraan peruste joustavalle valinnalle ja automaattiselle opiskelupaikalle.

”Ei ole puollettu. Että perhe on viidennessä polvessa yrittäjiä. Syvemmin pitäisi saada perusteluja. Kyllä me haastateltu on kaikkei, paitsi ihan selvät.” (opinto-ohjaaja)

Terveydellinen peruste ja todistusten vertailuvaikeudet (maahanmuuttajat) ovat yleisiä jouston syitä, mutta monet joustavan valinnan yleisimmin käytetyt kriteerit ovat viime vuosina muuttuneet. Terveydellinen syy voi olla esim. allergian seurauksena muuttunut työtilanne ja alalle soveltumattomuus ja sen jälkeen uuden ammatillisen osaamisen hankkiminen. Sosiaalisten perusteiden osuus on kasvanut, esim. lastensuojelulain jälkihoitolain seuraukset alkavat näkyä joustavissa hauissa. Huostaan otettujen, perhekoteihin tai perheisiin sijoitettujen nuorten siirtyminen 2. asteelle tuntuu kumuloituvan ammatilliselle puolelle.

”Sosiaalinen syy, lapsella voi olla resuinen kotitasta, hän on voinut olla pitkiä jaksvoja sairaaläkoulussa, sitten palannut eri oppilaitokseen, perhekotisijoitukseen eli paikkakunta ja koulu vaihtuu. Numerot eivät enää ole kilpailukelpoisia toisten kanssa, johtuen kotitilanteesta.” (opinto-ohjaaja)

Haastateltujen mukaan oppimisvaikeuksien osuuden kasvaminen aiheuttaa koulutuksen järjestäjälle vaikeuksia tukitoimien riittämättömyyden vuoksi.

”Oppimisvaikeudethan on aika yleinen peruskoululaisilla. Saattaa olla joku yksilöllistetty oppiaine, yleisimmät on äidinkieli, matematiikka, kielet. Sitten on muutamia, joilla on koko todistus yksilöllistetty. Heidän tapauksessaan pitää katsoa jonkun aikaa, että jos hänet joustetaan, miten pärjää, miten kyetään tukemaan puolikkailla resursseilla.” (opinto-ohjaaja)

Hoitoaloilla, esimerkiksi lähihoitajakoulutuksessa joustavan valinnan seula on usein tiukka. Valintatilanteessa käydään tarkkaan keskustelua siitä, millaisesta oppimisvaikeudesta on kyse, sillä lähihoitajapuolella esimerkiksi matematiikka on erittäin tärkeä lääkehoidon yms. vuoksi. Valituksi tulevalla tulee olla riittävät valmiudet opintojen läpäisemiseen.

”Lähihoitajakoulutuksessa, jossa ominaispiirteitä, esim. ne luetteloidaan terveydenhuollon oikeusturvakeskukseen, se raamittaa asioita. Esim. terveydelliset syyt, me vaaditaan erikoislääkärin todistus ... Oppimisvaikeudet, jonkinmoinen matematiikan taito, että lääkelaskut pystyy suunnilleen, aika tarkastikin tekemään, ettei käy köpsyksi.” (johto)

Joustavan valinnan käytön määrään liittyy erilaisia toiveita, työmäärän vuoksi haluttaisiin vähentää ”turhia” hakemuksia, toisaalta tukitoimien järjestämisen ja ennakoinnin vuoksi haluttaisiin joustavan kautta hakemuksia enemmän. Turhaksi joustavan valinnan käytöksi ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa hakijalla on ollut kokonaan mukautetut tavoitteet peruskoulussa. Mukautettujen aineiden arvosanat merkitään tähdellä ja ne ovat usein arvostelusteikon yläpään arvosanoja. Kun näillä arvosanoilla haetaan yhteishaussa, pisteet lasketaan samoin kuin tavallisen arvostelun saaneet ja tällöin hakijalla on suuri todennäköisyys tulla valituksi. Kun hakija on myös joustavan kautta hakemassa, hänen tietonsa ovat kahdessa prosessissa yhtä aikaa ja lisää osaltaan joustavien hakemusten työtä.

”Villakoiran ydin, joustava valinta on ikään kuin väylä kiertää, siksi opiskelija mielellään laitetaan hakemaan joustavan valinnan kautta, mutta myös sen yhteisvalinnan kautta. Ja täähän ei ole mikään oikotie onneen.” (johto)

Väliinpuotoamisen riski on niillä oppilailla, joita ei ole perusopetuksessa arvioitu mukautetuin tavoittein ja jotka hakevat heikolla peruskoulun päästötodistuksella. ”Armovitosilla” luokalta toiselle päässeillä nuorilla voi olla vähäiset mahdollisuudet päästä toiselle asteelle.

5.3 JOUSTAVAN VALINNAN KÄYTTÖÄ RAJOITAVAT SEIKAT

Koulutuksen järjestäjä voi erityisen synn perusteella ottaa enintään 30 % kuhunkin valintayksikköön otettavista opiskelijoista valintapistemääristä riippumatta (Opetusministeriön asetus 167/2002). Asetuksessa luetellaan syitä joiden perusteella joustavaa hakua voidaan käyttää. Haastatteluiden aikana nousi useasti esiin joustoperusteiden yleispätevyys. Haastatteluvien mukaan joustavaan hakuun löytyy aina peruste, mikäli hakija haluaa käyttää joustavaa hakua, eli joustavan haun perusteet ovat liian väljät. Vaikka joustavan valinnan kautta hakemien määrä on viime vuosina lisääntynyt (mm. maahanmuuttajien osuus lisää joustettujen

määrää), joustavan valinnan kautta tulevien määrä on n. 2 % (vuoden 2006 haussa). Koulutuksen järjestäjille ei ole määritelty velvoitetta ottaa joustavalla valinnalla tiettyä prosenttiosuutta sisään otettavista opiskelijoista.

Joustavan haun prosessi vie aikaa jo nykyisessä tilanteessa ja hakuun käytetty aika on pois henkilöstön varsinaisista työtehtävistä.

“Pelkkä prosessi, jos vaikka 70 joustavaa hakemusta, sovitaan haastatteluajat niin se on viikkoja ja pois perustyöstä.” (opinto-ohjaaja)

Jos joustavassa haussa otetaan opiskelijaksi henkilö, jolla on oppimisvaikeuksia, silloin tulee koulutuksen järjestäjän pyrkiä tarjoamaan hänelle riittävät tukitoimet. Resurssit ovat kuitenkin rajalliset, vaikkakin koulutuksen järjestäjän on mahdollista niitä hakea eri kanavista:

“Ei ole resursseista kiinni. Lähdetään siitä, että kaikkeen tarpeelliseen löytyy rahaa ja se on koulutuksenjärjestäjän ongelma sitä järjestää.” (jobto)

Jos oppilaitos nostaa joustavan haun kautta valittujen määrää lähemmäs 30 %:a opiskelijoiden sisäänottomäärästä ja ottaa tehtäväkseen resursoida tukitoimia aiempaa suuremmalla volyymin, tämä tulee vaikuttamaan oppilaitoksen profiliin. Tällainen muutos profiilissa voi olla sellainen, johon koulutuksen järjestäjä ei välttämättä ole valmis.

“On aika luontevaa, että jos sulla on hakijoita, joiden keskiarvo on yhdeksän ja sitten sä valitset kaksikymmentä, niin totta kai sä valitset sen ns. helpon aineksen. Kuin että sä lähtisit miettimään sitä et täällä on joku jolla on viis piste jotain, kauheesti kaikkii ongelmia, joka tarkoittais kauheesti jotain tukitoimita jota ei oo tarjolla. Niin se ei ole kauhean vaikea se päätös tehdä, että ei ehkä kutsuta, vaan otetaan se ryhmä niistä, jotka suoraan on tuloillaan.” (opinto-ohjaaja)

Kun hakijoita on paljon, 30 % osuus nähdään epärealistisena siinäkin mielessä, että tällöin jäisi vähemmän ns. tavallisia opiskelupaikkoja, kilpailu näistä paikoista kiristyisi ja keskiarvoraja nousisi monissa tutkinnossa yli 8,0. Oppilaitoksen perusongelma voi olla aloituspaikkojen riittämättömyys, joka johtaa siihen, että aloituspaikat täyttyvät riippumatta siitä, otetaanko joustavalla vai ei. Oppilaitoksessa ei välttämättä nähdä, että joustavalla haullla olisi paljoakaan merkitystä:

“Me sanotaan, että eihän se mitään muuta tee, kuin vaihtaa niiden paikkaa valintajonossa. Mikä on se harkinta? Se on yksi syy, miksei sitä käytetä: ei nähdä perusteita, miksi ohitettaisiin joustavalla haullla joitain muita.” (jobto)

Oppilaitosten henkilöstö kokee, että joustavaan valintaan liittyviä vaikeita tilanteita tulee silloin, kun hakijaa ei ole puollettu, vaan on katsottu, ettei hänellä ole mahdollisuuksia selvittää alan opinnoista ja hän tulee kuitenkin sisään yhteishaun kautta.

”Vaikka emme usko, että on oikea ala ja oikea aste opiskella, ja ilmoitetaan lääniin, että tämä henkilö ei, niin se voi kumminkin tulla sisään, koska on ne tähtiarvosanat. Opettajat ja linjavastaavat kysyvät, että mitä me keskustellaan, kun ne sitten kumminkin on täällä, vaikka me sanotaan mitä. Tosiasia on myöskin, että ne keskeyttää sitten, keskeyttämisprosentti on suurempi.” (opinto-ohjaaja)

”Mutta sitten kun se lopullinen lista tulee, se saattaa näyttää aika erilaiselta. Yllättävän isot ne erot on sitte loppujen lopuksi, siihen että mitä sä luulet että tulee ja se, mikä tulee.” (opinto-ohjaaja)

Joustavan valinnan yleisin myönteinen peruste, perheyritys, herättää myös kritiikkiä. Silloin pohditaan tasa-arvon toteutumista tilanteessa, jossa vanhempien liiketaloudellinen menestys tulee vaikuttavaksi tekijäksi: opiskelijan koulumenestys ei välttämättä ole ollut niin vahvaa kuin opiskelijatovereilla, mutta huonommista arvosanoista huolimatta vanhempien tarjoama työpaikka antaa nuorelle ”varman” opiskelupaikan.

Toiselle asteelle hakevan nuoren vanhemmilla voi olla määräävä rooli tehtävissä valinnoissa. Esimerkiksi, jos nuorella on ollut mukautetuin tavoittein tehtäviä opintoja perusasteella, vanhemmat voivat nähdä asteelta toiselle siirtymisen turhankin optimisesti, tilaisuutena aloittaa “puhtaalta pöydältä”. Vanhemmat haluavat taata nuorelle mahdollisimman laajat valinnan mahdollisuudet ja joskus realismi unohtuu.

”Äiti sanoi: assistentti on ollut peruskoulussa mutta nyt kun hän tulee toiselle asteelle, hän pärjää ilman. Hän pärjäsi tasan sen viikon ja nyt hän lähti pois.” (opinto-ohjaaja)

Opinto-ohjaaja on voinut tehdä pitkäjänteistä työtä, etsiä nuorelle soveltuvinta ja motivoivinta vaihtoehtoa, mutta loppujen lopuksi vanhemmat allekirjoittavat yhteishakulomakkeen.

Koulutuksenjärjestäjillä on opiskelijavalintojen vuosittaisessa prosessissa tiukat aikataululliset haasteet. Silloin joustavan valinnan resursointi voi tuntua riittämättömältä, esim. terveydellisiin perusteisiin liittyvä lääkärintlausuntoja, niiden tarkistaminen ja pyytäminen vie aikaa. Uusien opiskelijoiden yksilölliseen tukemiseen tulisi varautua hyvissä ajoin, mutta opiskelupaikkojen vastaanottaminen varmistuu vasta kesällä. Joissain tapauksissa tämä aiheuttaa oppilaitokselle ongelmia.

”Saada selvitettyä, miten sellainen valintaprosessi menisi oppilaitoksen sisällä: haastatteluun päästään joskus toukokuussa, etenkin ulkolaisten kohdalla kielikokeet valmistuu vasta vapun jälkeen, niin ei täällä ole kelläkään aikaa semmosia lappuja ja papereita liikutella eestaas, pyörittää ympäri koulua ja järjestää haastatteluja. Ihan tarkkaan ne katsoo sen ensimmäisen tai jos on naapuriala samassa talossa ja se on sitä myöten selvä. Ollaan muka tekevinämme jotain ja toiset on muka tekevinään jotain muuta ja kaikkien aika palaa siihen ja loppuaika keksitään selityksiä.” (jotko)

Hakujärjestelmää tulisi kehittää niin, että se huomioisi erikseen ne joustavan kautta hakevat henkilöt, joilla on jo toisen asteen tutkinto, kuten ylioppilastutkinto.

”Nyt joudutaan varaamaan ylioppilaille omia paikkoja. Jos heitä ei oteta joustolla, he eivät pääse ollenkaan. Kun joku hakujärjestelmä lyö estokoodin ”väärä pohjakoulutus, ei valita.” (jobto)

Joustavan valinnan prosessi on haastateltujen mielestä siinä määrin työllistävä, että tulevasa sähköisessä järjestelmässä koulutuksen järjestäjiä huolestaa se, että joustavalla valinnalla voisi hakea kaikkiin hakutoiveisiin. Suurimmissa oppilaitoksissa on vaikea nähdä, miten se käytännössä saataisiin järjestymään.

5.4 JOUSTAVAN VALINNAN HYÖDYLLISYYS

Yksilölliset ratkaisut ovat viime vuosina korostuneet opiskelijavalinnoissa ja haastatteluiden perusteella voidaan olettaa, että tämä kehitys jatkuu. Joustavaan hakuprosessiin liittyvät henkilökohtaisen arvioinnin kokemukset ovat siten oppilaitostasolla tärkeitä.

”Ilman muuta tärkeä. Meilläkin on kuntayhtymän sisällä hyvin eri tavalla ajattelevia. On asenneongelmia minun mielestäni. Jotkut tietyt alat, vaikka hyvinvointi, siellä perinteisesti ei ole otettu joustavalla opiskelijoita ollenkaan vaan on suorastaan estetty niiden tuleminen. Monesti lipsabtaa ajatus, että joustava tarkoittaa sitä että on erityisopiskelija. Monesti ei ne välttämättä ole.” (opinto-ohjaaja)

Joustava valinta voi olla opiskelijalle ainutkertainen tilaisuus. Elämässä voi tulla yllättäviä käänteitä, jotka vaikuttavat koulumenestykseen ja joustava valinta voi antaa harkinnanvaraisen, muuten ulottumattomissa olevan mahdollisuuden.

”Se voi olla jollekin opiskelijalle ainoa mahdollisuus päästä hänelle ainoastaan soveltuvalla alalle. Kirvesmies on tällä hetkellä hyvä esimerkki, jos sinne on lähemmäs 100 hakijaa, yhtä - kahta ryhmää kohti, täysin mahdoton tilanne jollekin viitosen keskiarvon pojalle päästä koskaan ilman tätä joustavaa valintaa.” (opinto-ohjaaja)

Joissakin oppilaitoksissa on päädytty omiin sisäisiin ohjeistuksiin, miten joustavan valinnan kriteeristöä tulisi soveltaa. Tämä on tullut pyrkimyksestä saada prosessista hakijalle päin ”kestävä”, ettei monta eri koulutuslinjaa saman koulutuksen järjestäjän sisällä käytä valinnoissaan keskenään ristiriitaisia perusteita.

5.5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Joustavaa valintaa käytetään vähän verrattuna asetuksen (Opetusministeriön asetus 167/2002) mahdollistamaan 30 %:n maksimimäärään. Haastatelluissa oppilaitoksissa yleisimmäksi syyksi käytön vähyyteen nousi joustavalla valittujen opiskelijoiden tarvitsema erityiskohtelu tai tuki, jota oppilaitoksilla ei välttämättä ole mahdollista tarjota kovin suurelle määrälle opiskelijoita. Esimerkiksi kaikista oppilaitoksista ei löydy resursseja toteuttaa erityisryhmiä ja useamman joustavalla valitun opiskelijan integroiminen yleisryhmään koetaan ongelmaksi.

Joissain haastateltujen lausunnoissa viitattiin myös oppilaitoksen rahoitusrakenteeseen, jossa osa oppilaitoksen saamasta rahoituksesta, samoin kuin oppilaitoksen opetuksen laadun arviointi, on osittain riippuvainen valmistuneiden opiskelijoiden työllistymisestä. Haastateltu totesi tilanteen olevan ristiriitainen, koska joustavalla valinnalla otetuilla opiskelijoilla on usein taustalla oppimisvaikeuksia, terveydellisiä haittoja tai vastaavia, työllistymistä vaikeuttavia seikkoja. Oppilaitoksissa ei välttämättä haluta ottaa kovin monta opiskelijaa, jonka työllistyminen on tavallista epävarmempaa.

Haastatteluissa löytyi myös oppilaitoksia, jotka olivat valmiita panostamaan myös erityis-tukea vaativien opiskelijoiden tukemiseen, eikä resurssien järjestäminen heillä tuntunut olevan kovinkaan vaikea kysymys.

Joustavaa valintaa perustellaan usein hakijoiden tasa-arvolla. Ongelmista kärsivien nuorten on saatava tasavertainen mahdollisuus opiskelupaikkaan ja myöhemmin työllistymiseen. Keskusteluissa nousi kuitenkin esiin myös tasa-arvoisuuden toinen tulkinta. Onko tasa-arvoista, että joustavan valinnan kautta ohitetaan ja syrjäytetään sellaisia hakijoita, jotka oman työnsä ja opintomenestyksensä kautta ovat opiskelupaikkansa ansainneet?

Joustava valinta ja hakemusten käsittelyprosessi koetaan hyödylliseksi monellakin tavalla. Joustavan haun kautta saadaan hyvin taustatietoa hakijasta. Vaikka hakija tulisikin yhteishaun kautta valituksi, hakijasta jää koulutuksen järjestäjälle hyödyllistä tietoa, jota voidaan käyttää myöhemmin esim. tukitoimien suunnittelussa. Mikäli oppilaitoksella ei ole tarjota riittäviä tukitoimia, voidaan tällä perusteella joutua rajaamaan hakijoita ulkopuolelle.

Joustava valinta on tärkeä ja sen kehittämiseen on hyvä kiinnittää huomiota. Joustavan valinnan perusteiden ajanmukaisuutta ja täsmentämistä, jopa tiukentamista, on hyvä pohtia. Samoin keskusteluun voisi nostaa joustavalla valinnalla valittavien opiskelijoiden oman kiintiön käyttöönotto, jotta joustavan valinnan käyttäjät eivät saisi liian suurta etua yhteishaun kautta hakeneisiin. Joustavaa valintaa ei tulisi olla mahdollista käyttää ”oikotienä opintoihin”.

6 YKSILÖLLISTETTYJEN (ENT. MUKAUTETUT, ERITYISOPETUS) OPINTOJEN MERKITYS JA VAIKUTUKSET OPISKELIJAVALINNASSA

Opiskelijavalintojen kehittämishankkeen ohjausryhmässä keskusteltiin yksilöllistetyt –käsitteen käytöstä. Tutkijoiden toivottiin käyttävän käsitettä aiempien mukautetut – ja erityisopetus –käsitteiden sijaan. Tavoitteena oli edesauttaa yksilöllistetyt –käsitteen yleistymistä. Haastatteluja toteutettaessa käsite aiheutti kuitenkin monia väärinymmärryksiä ja termi suuntasi ajattelua laajemmin yksilöllisiin kurssitarjottimiin ja henkilökohtaisiin opintopolkuihin. Kun lakiteksteissä yksilöllistetyt opinnot –käsite yleistyy, vasta silloin sen käyttö lisääntyy.

”Peruskoulun lainsäädännössä se on yksilöllistetyt, mutta ammatillisella puolella edelleen mukautetut, sen takia me käytetään mukautettua. Tällä ammatillisella puolella se on virallisesti mukautettu, ainakin niin kauan kuin ne muuttaa lainsäädännön ja nämä OPS-tekstit niin sitten voidaan ruveta käyttämään tätä (yksilöllistetyt).” (opinto-ohjaaja)

6.1 YKSILÖLLISTETTYJEN OPINTOJEN HUOMIOIMINEN OPISKELIJAVALINNASSA

Tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, etteivät hakijan aiemmat yksilölliset opinnot vaikuta opiskelijavalintaan silloin, kun katsotaan yhteishakujärjestelmän kautta tehtäviä valintoja.

”Kysymykseen, miten huomioidaan opiskelijavalinnassa yksilöllistetyt opinnot, niin sitähan ei oikeastaan voida huomioida missään muussa kuin joustavassa valinnassa. Jos sellaisilla aloilla, joissa on valintakoheet, muutenhan me ei voida etukäteen sitä, mahdollisimman nopeasti pyritään opetusjärjestelyissä pääsemään selville että kenellä on...” (opinto-ohjaaja)

”Jobtava rehtori sanoi: ”Tämä on kaikkien koulu”. Siitä lähdetään liikkeelle. Ja tähän tukitoimien kehittämiseen on satsattu.” (opinto-ohjaaja)

Koulutuksenjärjestäjien arvoissa ja asenteissa on paljon vaihtelua. Toiset katsovat että yhteishaku on tasa-arvoinen, kun yksilöllistetyt/mukautetut arvosanat ovat yhteishaussa vertailukelpoisena muiden arvosanojen joukossa. Opiskelijalistat edustavat läpileikkausta koko ikäluokasta ja oppilaitoksen vastuulla on hoitaa riittävä ohjaus ym. tukitoimet. Toiset koulutuksen järjestäjät kuitenkin pohtivat avoimesti tilanteita, joissa käydään keskusteluja siitä, halutaanko yksilöllistettyjen/mukautettujen tavoitteiden mukaan opiskelleita valita oppilaiksi.

”Rebelligesti sanoen, koska ei ole erityisryhmiä, ei pienryhmiä, siis meillä on kyllä runsaasti muita tukitoimia, mutta jos on tarpeeksi hyviä hakijoita, niin semmoiset, joilla on ollut yksilöllistetty opetussuunnitelma, niin niitä ei oteta. Mutta tosiasiaa hakijoita on aina just sen verran, että ne on niinku pakko sinne ottaa. Mut ne on yleensä sellasia kyllä, joilla on ollu ihan pari ainetta mukautettuna.” (opinto-ohjaaja)

Haastatteluaineistosta välittyi toiveita siitä, että yksilöllistettyä opetusta peruskoulussa saaneet tulisi pystyä erottamaan hakijajoukosta nykyistä paremmin jo hakuvaiheessa, jotta heidän tukitarpeensa tulisi huomioitua. Peruskoulusta suoraan hakevilla on yleensä haku-papereissa koodit, joista koulutuksenjärjestäjät voivat tunnistaa yksilöllistettyjen opintojen taustan. Ne, jotka hakevat itse myöhemmin, heidän kohdallaan merkinnät voivat puuttua. Yksilöllistetyille oppilaille pyritään tarjoamaan hyvät tukitoimet, kuitenkin siten, ettei heitä tarpeettomasti leimattaisi.

“Yksilöllistetyillä huomioidaan dysleksiat yms. ja heille tarjotaan tuki- ja erityisopetusta, muuten he kulkevat tasa-arvoisesti muiden mukana ja saavat samoin perustein arvostelun kuin muutkin. Tarvittaessa voidaan käyttää mukautettua arvostelua, mutta ensin kokeillaan pärjääkö henkilö normaalissa koulutuksessa.” (opinto-ohjaaja)

Koska yksilöllistetyillä todistuksilla hakeneet opiskelijat valitaan muiden mukana yhteishaussa, opettajat eivät aina tiedosta, että opiskelijalla on mukautettuja opintoja taustallaan. Haku-järjestelmän vaiheet eivät ole kaikille opettajille selviä. Opiskelijavalinnan jälkeen monet koulutuksenjärjestäjät käyttävätkin ns. taustatietolomaketta, jossa kartoitetaan opiskelijan lähtötilannetta, toiveita ja myös aiempaa opiskeluhistoriaa. Näin opettajalla on kattavampi tieto uusista opiskelijoista.

“Jos tällainen tähtioppilas sitten pääsee, varsinkin jos ei ole minkäänlaisia sisäänpääsykokeita, että tullaan vaan pisteillä, se voi mennä niin, että opettajat ei siitä asiasta tiedä.” (opinto-ohjaaja)

“Kaikki nää meidän testit tehdään sellaisille oppilaille, jotka on jo hyväksytty meille. Ne on meillä koulussa sisällä. Sitä ei käytetä sellaisena erottelevana ja uloshyöväänä testinä.” (johto)

Yleisimmin yksilöllistettyä opetusta saaneet integroituvat normaaliopetuksen ryhmiin. Aikaisemmin erillisryhmiä on ollut enemmän, mutta monessa oppilaitoksessa ryhmistä on luovuttu. Opettajakunnassa se tarkoittaa muutospainetta asenteisiin:

“Se mikä on ongelma, on että kaikki toimijat, kaikki luokanvalvojat, opettajat eivät näe sitä vielä. Eivät ajattele koko ikäluokan kouluttamista elämäntehtävänä. Ovat sitä mieltä, että kun kar-simme niin paljon opiskelijoita, niitten pitäisi vaan itsenäisesti pystyä tekemään, eivät ymmärrä tuki-toimien tarpeellisuutta. Saati sitten, että veisivät tosiasialliseen käytäntöön.” (johto)

Yhtenä ongelmaryhmänä ovat opiskelijat, jotka ovat saaneet yleistavoitteisen tutkintotodistuksen, mutta ovat kuitenkin olleet peruskoulussa pienryhmä- tai siihen rinnastettavassa opetuksessa esimerkiksi keskittymis- tms. ongelmien vuoksi. Haastateltujen mukaan tällaiset opiskelijat pärjäävät useimmiten kohtuullisesti valintakokeiden kykyosioissa, mutta eivät todellisuudessa pysty keskittymään isossa ryhmässä. Opiskelijat pyritään silloin sijoittamaan pienryhmiin, mikäli sellaisia on tarjolla. Joillain aloilla on tällaisia pienryhmiä ja pienryh-mäopetukseen omat hakukoodit, mutta kaikki hakijat eivät halua tai osaa hakeutua pienryh-mäopetukseen. Haastateltuja huolestutti myös näiden omien ongelmiansa kanssa painivien opiskelijoiden opiskelusta saama negatiivinen kokemus, joka ei ainakaan helpota ongelmista selviämistä.

“Onban se sitä oppilasta kohtaan tavallaan väärin, jos hän tulee valituksi, ja hän ei oikeasti pärjää. Hänelle tulee tosi paljon negatiivisia kokemuksia ja huonommuuden tunnetta ja hän joutuu keskeyttämään ja hakeutumaan kuitenkin jobonkin muualle.” (johto)

6.2 YKSILÖLLISEN OPETUSSUUNNITELMAN MUKAAN OPISKELLEIDEN JA AMMATTILLISEEN KOULUTUKSEEN VALITTUJEN MÄÄRÄN KEHITYS VUODESTA 2000 ALKAEN

Taulukossa (Taulukko 15: Yksilöllisen opetussuunnitelman mukaan opiskelleiden hakeutuminen toisen asteen koulutukseen) on esitetty osittain tai kokonaan yksilöllistetyt opetussuunnitelman mukaan perusopetuksen suorittaneiden hakijoiden lukumäärän kehitys vuosina 2004 – 2006. Vuosittainen määrä vastaa noin viittä prosenttia kaikista hakijoista. Vuonna 2006 noin 42 % näistä hakijoista on hakenut joustavan valinnan kautta. Joustavan valinnan valintaperusteilla heistä tuli valituksi 80 %, joka vastaa noin 39 % kaikista joustavan valinnan kautta valituista opiskelijoista.

Taulukko 15: Yksilöllisen opetussuunnitelman mukaan opiskelleiden hakeutuminen toisen asteen koulutukseen

vuosi	yksilöllistetyllä todistuksella hakeneita	% kaikista hakijoista	valittu	% valituista	hakenut joustavan valinnan kautta	valittu joustavan valinnan perusteilla	% kaikista joustolla valituista
2004	3 660	4,23	2 821	3,87	1 614	1 362	33,7
2005	4 116	4,73	3 134	4,29	1 747	1 452	35,6
2006	4 849	5,41	3 536	4,78	2 063	1 667	38,9

Vuoden 2006 opiskelijavalinta-aineiston mukaan suosituimmat ensisijaiset hakutoiveet olivat yksilöllistetyllä todistuksella hakeneilla rakennusalan perustutkinto (8,0%), sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto (7,5%), autoalan perustutkinto (6,6%), kone- ja metalliteknikan perustutkinto (6,5%) sekä logistiikan perustutkinto (4%). Yhteensä nämä viisi suosituinta perustutkintoa edustavat noin kolmannesta (32,6%) yksilöllistettyjen todistusten hakemuksista. Erityisopetusta antaville linjoille vuonna 2006 haki yksilöllistetyllä todistuksella vain 427 hakijaa (9,5%).

6.3 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Aiempien yksilöllistettyjen opintojen huomioiminen valintaprosessissa jää nykykäytännöllä lähestulkoon kokonaan pois. Yhteishaussa ei millään tavalla huomioida arvosanojen antamisperusteita, vaan kaikki arvosanat käsitellään pistelaskussa yhdenvertaisina. Pohdinnan arvoinen kysymys on, toteutuuko tasa-arvo kaikkien hakijoiden kannalta nykyisessä käytännössä, kun arvosanojen antamisperusteet eivät ole yhteneviä? Yksilöllistettyjen opintojen kautta toiselle asteelle eteneviä opiskelijoita on tuettava ja kannustettava, mutta keinojen pohdinnassa tulee huomioida kaikkien hakijoiden tasa-arvoinen kohtelu.

Haastatteluissa toivottiin yksilöllistetyn arvosanan selkeämpää merkintää, tai esimerkiksi normaaliasteikon käyttöä (yksilöllistetty = 5) ja erillistä arvostelumerkintää yksilöllisten tavoitteiden saavuttamisesta. Ajatus on pohdinnan arvoinen, tällöin on kuitenkin huomioitava myös hakija, ja hänen kokemuksensa hakuprosessista. Mikäli hakija kokee joutuvansa epäedulliseen asemaan, tulevansa leimatuksi tai joutuvansa suurennuslasin alle tutkittavaksi, hän voi jo yksin siitä syystä jättää hakematta.

Oppilaitokset pyrkivät täyttämään niille asetetut mittarit mahdollisimman hyvin. On oppilaitoksen omassa päätäntävällässä, miten tavoitteisiin pyritään. Jos oppilaitoksen johdon ja esimiesten näkökulma tavoitteiden saavuttamiseen on ns. prosessikeskeinen ja päähuomio on numeeristen tavoitteiden saavuttamisessa, asetusten ja ohjeiden noudattamisessa sekä läpimenoajan minimoimisessa, silloin oppilaitoksen ilmapiiri on mittareihin enemmän kuin ihmisiin keskittyvä. Tällaisissa oppilaitoksissa prosessit virtaviivaistetaan ja jo valintavaiheessa pyritään karsimaan pois kaikki prosessia mahdollisesti häiritsevät tekijät, kuten erityistä huomiota ja tukea tulevissa opinnoissaan tarvitsevat hakijat. Tutkijoiden tulkinnan mukaan nykyiset tuloksellisuusmittarit ohjaavat toimintaa juuri prosessikeskeiseen suuntaan. Mikäli esimerkiksi merkittävä osa koulutuksen järjestäjän rahoituksesta on riippuvainen valmistuneiden opiskelijoiden työllistymisestä, ei mahdollisesti vaikeammin työllistyvien hakijoiden ottaminen opiskelijoiksi välttämättä ole houkuttelevin vaihtoehto. Vaihtoehtona prosessikeskeiselle toimintamallille on yksilökeskeisempi toimintamalli. Yksilökeskeisessä toimintamallissa hakijan todelliset mahdollisuudet selviytyä opinnoissa ovat määräävämmässä asemassa ja oppilaitos pyrkii valintavaiheessa lähinnä selvittämään millaisia tukitoimia tulevat opiskelijat tarvitsevat. Opiskelijaksi hakeutuvan oppimisvaikeudet tai erityistuen tarve ei tässä toimintamallissa ole esteenä, mikäli oppilaitoksella vain on realistiset mahdollisuudet riittäviin tukitoimiin.

Tutkimusaineiston perusteella tutkijoita askarruttaa tasapainoilu hakijan monien mahdollisuuksien ja käytännön realismin välillä. Valintaa ohjaavien henkilöiden tehtävänä on pyrkiä tunnistamaan hakijan todenmukaiset mahdollisuudet selvittää opinnoistaan ja saada tutkintotodistus. Koulutuksenjärjestäjien tehtävä on tarjota monipuoliset, tulevaisuudessa kenties yhä yksilöllisemmät mahdollisuudet ammattiopintoihin. Mikäli sorrutaan liialliseen optimismiin - jos hakijan annetaan edetä hänelle ylivoimaiseen lähtötilanteeseen - tämä virhevalinta voi pettymyksineen heijastua pitkällekin hakijan tuleviin vaiheisiin ja hänen käsi-tyksiinsä omista voimavaroistaan.

Tuloksellisuus- ja muita mittareita muuttamalla voidaan erilaisten opiskelijoiden hyväksymistä ohjata haluttuun suuntaan, toimintatyylipäätös on kuitenkin viimekädessä oppilaitosjohtola. Erityisesti silloin kun oppilasvalinta tapahtuu yhteishaun ulkopuolella, suoraan oppilaitoksissa, henkilö- ja oppilaitoskohtaisilla asenteilla on suuri merkitys. Tutkijan näkökulmasta oppilaitosten johdon asenteisiin vaikuttaminen on avainasemassa. Johdon asenne vaikuttaa koko oppilaitoksen asenteeseen. Sallivan ja tukevan ilmapiirin kehittymistä tulisi kannustaa kaikin mahdollisin koulutuksellisin ja taloudellisin tukitoimin. Tuloksellisuusmittareita tulisi kehittää ohjaamaan koulutusta määrällisten tavoitteiden lisäksi entistä enemmän myös laadullisten tavoitteiden kautta.

7 OPISKELIJAKSI OTTAMISEN PERUSTEET ERITYISOPPI- LAITOKSISSA

Yleisissä opiskelijaksi ottamisen perusteissa todetaan, että opiskelijaksi ei voida ottaa henkilöä, jonka sairaus tai vamma on esteenä koulutukseen osallistumiselle: *“Ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen voidaan ottaa opiskelijaksi henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen oppimäärän tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän. Opiskelijaksi voidaan ottaa myös muu henkilö, jolla koulutuksen järjestäjä katsoo olevan riittävät edellytykset koulutuksesta suoriutumiseen. Opiskelijaksi ei voida ottaa sellaista henkilöä, jonka sairaus tai vamma ilmeisesti on esteenä koulutukseen osallistumiselle. Opiskelijaksi pyrkivän tulee antaa koulutuksen järjestäjälle opiskelijaksi ottamisen arvioinnin edellyttämät terveydentilaansa koskevat tiedot. Koulutuksen järjestäjä päättää muista opiskelijaksi ottamisen perusteista sekä mahdollisesti järjestettävistä pääsy- tai soveltuvuuskokeista. Hakijoihin on sovellettava yhdenvertaisia valintaperusteita. Opiskelija voidaan ottaa suorittamaan ammatillinen tutkinto tai sen osa yksityisopiskelijana. Asianomainen ministeriö voi päättää tarkemmin opiskelijaksi ottamisen perusteista.”* (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 27 §)

“Asianomainen ministeriö voi määrätä, että koulutuksen järjestäjän erityisenä koulutustehtävänä on huolehtia erityisopetuksen järjestämisestä, erityisopetuksen yhteydessä annettavasta valmentavasta ja kunnouttavasta opetuksesta ja ohjauksesta sekä opetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus ja tukitehtävistä.” (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 20 §)

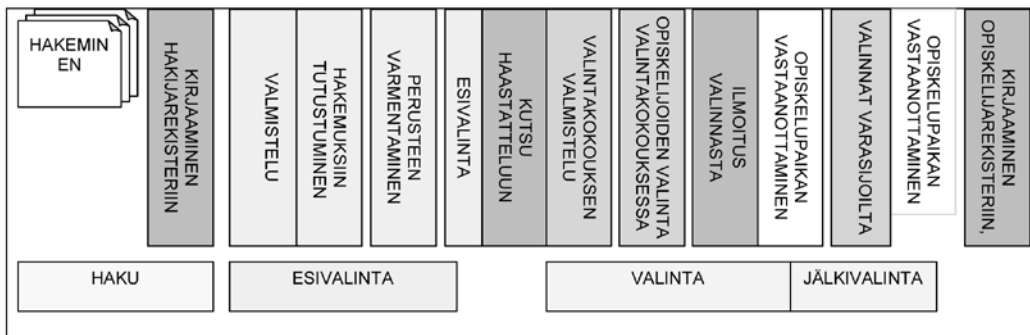
Pääsääntöisesti opiskelijaksi ottamisen kriteerit ovat hyvin samanlaisia ammatillisissa erityisoppilaitoksissa. Opiskelijan tulee voida osoittaa tarve erityisopetukseen. Tämä tarkoittaa vammaluokituksen tarkistamista. Tilastokeskuksen luokituksen (Tilastokeskus 2008) mukaan erityisopetuksen perusteita ovat:

- hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet
- kielelliset vaikeudet
- vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt
- kehityksen viivästyminen
- vaikea kehityksen viivästyminen
- psyykkiset pitkäaikaissairaudet
- fyysiset pitkäaikaissairaudet
- autismiin ja Aspergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet
- liikkumisen ja motoristen toimintojen vaikeus
- kuulovamma
- näkövamma
- muu syy, joka edellyttää erityisopetusta.

Opiskelijavalinta perustuu hakuasiakirjoihin (lääkäreiden ja psykologien laatimat kuvaukset), käytännössä tehtyihin ja kirjattuihin havaintoihin (valmentava koulutus, koulutuskokeilu) ja edellisen oppilaitoksen hakijaa koskeviin asiakirjoihin, esim. peruskoulun yksilöllistämisuunnitelmiin, jos asiakirjoilla on siirtolupa.

7.1 ERITYISOPPILAITOKSISSA KÄYTETYT OPISKELIJAKSI OTTAMISEN PERUSTEET, YHDENVERTAISUUS, LÄPINÄKYVYYS JA MERKITYS HAKIJAN OIKEUS- TURVAN KANNALTA

Oppilaitoksilla on omasta toiminnastaan tarkat prosessikuvaukset, joihin voidaan nojata. Tämä on korostuneen tärkeää erityisoppilaitosten opiskelijavalinnassa sen vuoksi, että perusteita ei voida laittaa paremmuus- tai tärkeysjärjestykseen: opiskelijavalintaan riittää, että peruste täyttyy. Toiminnan läpinäkyvyys ja tarkastelun kestävyys on takeena hakijan oikeudenmukaiselle ja tasa-arvoiselle käsittelylle. Seuraavassa on kuvattu esimerkkinä erään erityisoppilaitoksen opiskelijavalinnan prosessi:

Kuva 9: Esimerkki erityisoppilaitoksen opiskelijavalinnan prosessista

Valintaperusteissa pyritään katsomaan polariteetteja: valituksi ei tule peruskoulumenestykseltään paras hakija, ei myöskään heikoin hakija. Ei psyykkisesti tervein hakija, ei myöskään vajaakuntoisin. Koulutusta pyritään tarjoamaan sitä eniten tarvitseville (esim. muu koulutus ei onnistuisi) ja siitä todennäköisimmin eniten hyötyville (ennuste riittävän hyvä).

Hakuasiakirjojen ja käytännössä tehtyjen havaintojen on tarkoitus antaa tietoa valintapäätöksen tekemiseksi seuraavista seikoista:

- Erityisopetuksen peruste ja tarve yleensä
- Tarve saada koulutusta erityisoppilaitoksessa
- Koulutuksen osuvuus hakijan kuntoutus- ja koulutustarpeeseen
- Hakijan motivaatio
- Hakijan muu soveltuvuus (kyvyt ja intressit, rajoitteet)
- Muodostuvan koulutusryhmän ryhmädynamiikan ennakointi (sukupuolijakauma, erilaisten opiskelijoiden määrät jne)
- Mahdollisuus sisäoppilaitosmaiseen asumiseen
- Sivutoimipaikoissa valinta kohdistuu ensisijaisesti oman alueen hakijoihin

7.2 YHTEISTEN OPISKELIJAKSI OTTAMISEN PERUSTEIDEN VAHVISTAMISEN TARVE ERITYISOPPILAITOKSISSA

Suoranaista opiskelijaksi ottamisen perusteiden yhtenäistämistarvetta haastatelluilla ei ollut. Asiasta keskusteltaessa kuitenkin todettiin, että käytännöt ja valintaprosessit ovat eri erityisoppilaitoksissa jo nykyisellään lähes identtiset, vaikka virallisesti vahvistettua yhtenäistä valintaprosessia ei olekaan määritely. Hakijalle voisi kuitenkin olla nykyistäkin selkeämpi käytäntö, jos olisi olemassa kaikille erityisoppilaitoksille yhteisesti vahvistetut ja määritellyt valintaprosessit. Tämän toteuttaminen olisi varmaankin mahdollista kohtuullisella työllä, koska prosessit on jo nykyisellään kuvatut ja kriteerit auki kirjoitetut. Haastatteluiden ja internetkyselyn vastauksien pohjalta halukkuutta yhteistyöhön on olemassa. Erityisoppilaitokset haluavat kuitenkin säilyttää tietyn itsenäisyyden ja korostaa omaa erityisalaansa, mikä onnistunee myös yhteisten valintakriteereiden käytöstä huolimatta.

7.3 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Erityisopetuksen perusteen täytyminen on ehto, jonka tulee ammatillisten erityisoppilaitosten opiskelijavalinnassa täytyä. Muilta osin hakijan arviointi ja opiskelijavalinta perustuvat kunkin erityisoppilaitoksen omien käytänteiden kautta tulevaan empiiriseen tietoon ja hakijan omaan aktiivisuuteen ja motivaatioon.

Ammatillisten erityisoppilaitosten toimintakenttä on niin omanlaisensa, että siihen kohdistuva kehitystyö on mahdollista vain ao. toimijoiden siihen osallistuessa. Yhteistyö oppilaitosten välillä on mahdollista. Onkin hyvä pohtia keinoja yhteistyön tehostamiseksi ja etenkin hakuprosessin helpottamiseksi.

Jos ammatillisille erityisoppilaitoksille luodaan yhteiset opiskelijaksi ottamisen perusteet, voitaisiin jatkaa yhteiseen sähköiseen järjestelmään, joka helpottaisi hakijaa saamaan mahdollisimman nopeasti tiedon paikkavaihtoehdoista, esim. peruutuspaikoista.

8 SUKUPUOLIRAKENTEEN TASAPAINOTTAMINEN

8.1 SUKUPUOLIRAKENTEEN TASAPAINOTTAMISEN MAHDOLLISET KEINOT OPISKELIJAVALINNASSA

Tasa-arvo keskusteluttaa nyky-yhteiskunnassa jatkuvasti. Suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluu tasa-arvon jatkuva kehittäminen ja näin ollen kiinnitetään huomiota asioihin, joilla voisi olla positiivinen vaikutus tasa-arvon toteutumiseen. Toisen asteen koulutuksessa on tilastoista nähtävissä selviä sukupuoliseen tasa-arvoon liittyviä ongelma-alueita. Tiedut koulutusalat ovat leimautuneet jommankumman sukupuolen aloiksi, esimerkkeinä hyvinvointialat ja tietty tekniikan alat.

Tasa-arvon toteutumista tarkasteltiin opiskelijavalinta-aineiston kautta. Toteutuneessa opiskelijavalinnassa tasa-arvo on kokonaisuutena toteutunut suhteellisen hyvin.

Taulukko 16: Yhteishaun sukupuolijakauma vuosittain

vuosi	kaikista hakijoista %		kaikista valittu %		hakijoista valittu %		hakijoista ei valittu %	
	pojat	tytöt	pojat	tytöt	pojat	tytöt	pojat	tytöt
2004	46,51	53,49	39,91	44,28	85,80	82,79	14,20	17,21
2005	46,40	53,59	39,82	44,17	85,81	82,43	14,19	17,57
2006	46,89	53,10	38,98	43,63	83,12	82,16	16,88	17,84

Hakijamäärissä ei tarkasteluvuosina ole tapahtunut suuria muutoksia. Tyttöjä on ollut hakijoina tasaisesti hieman enemmän kuin poikia. Valintamääriä verrattaessa sukupuolten välinen ero on säilynyt noin 5%ssa. Hakeneista pojilla on 2004 - 2005 valinnoissa ollut hieman parempi valintaprosentti (*hakijoista valittu %*) kuin tytöillä, mutta ero on pienentynyt vuoden 2006 haussa. Opiskelijavalinta-aineistosta ei eron kaventumiselle löydy selitystä.

8.2 NYKYISEN KRITERISTÖN JOMPAAKUMPAA SUKUPUOLTA SUOSIVAT ELEMENTIT

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että koulutuksen järjestäjien keskuudessa tasa-arvon toteutumiseen opiskelijavalinnoissa ollaan tyytyväisiä. Järjestelmä antaa mahdollisuuden hakeutua sukupuolesta riippumatta alalle, josta hakija on kiinnostunut. Tasa-arvo ei tuntunut herättävän vilkasta keskustelua oppilaitosten arjessa.

”Mun mielestä meillä on täydellinen tasa-arvo. Meil ei oo mitään estettä tyttöjen hakea poikavaltaiselle – taikka päinvastoin. Se on vaan halusta kiinni. Eihän sitä keinotekoisesti voi rakentaa sitä tasa-arvoa, että meillä olis saman verran joka paikassa eri sukupuolta olevia ihmisiä.” (opinto-ohjaaja)

Sukupuolijakauman epätasainen painottuminen on alakohtaista, mutta haastateltujen mielestä keinot tilanteen muuttamiseen ovat vähissä. Opettajat ottaisivat mielellään vähemmistösu-
kupuolen edustajia ryhmiin, mikäli hakijoissa on valintakelpoisia hakijoita. Kokemukset ovat osoittaneet molempien sukupuolten edustuksen tärkeäksi niin opiskeluyhteisöissä kuin tu-
levilla työpaikoillakin. Kummankin sukupuolen olisi tärkeä tiedostaa avarakatseisesti am-
mattien todelliset vaatimukset. Esimerkiksi hoitotyössä on tilanteita, joissa tarvitaan fyysistä
voimaa, vastaavasti teknisellä pintakäsittelyalalla on pitkäjänteistä, tarkkaa kädentöitä ja es-
teettisyyttä edellyttäviä tehtäviä, joissa naisten on todettu menestyvän hyvin.

*”On varmaan paljon siinäkin, että jos raskaita työvaiheita osaa kuvitella, vanhusten määrä kasvaa ja
ensiapu, mikä on se pahin paikka lauantaina puolenyön kieppeillä... Olis se kiva että siellä olis niitä
riskinkin näköisiä kavereita seassa.” (johto)*

Tyttöjen ja poikien erilainen sosiaalinen ja psyykinen kehitysvaihe 16 ikävuoden kohdalla
on haaste sukupuolirakenteen tasapainottamiselle. Ikäero usein kaventuu viimeisen opiske-
luvuoden aikana. Asia tiedostetaan, mutta sen huomioiminen opiskelijavalinnan yhteydessä
on vaikeata.

*”Pojat kypsyvät eri tahtia kuin tytöt, tälle faktalle ei oikeastaan voi mitään. Pojille on ammatinvalin-
nankin kannalta yläkoulun jälkeinen vaihe vaikeaa, kun ei välttämättä vielä edes tiedä, mille alalle
haluaa isona. Koulunsa keskeyttäneissä on myös enemmän poikia kuin tyttöjä.” (opinto-ohjaaja)*

*”Viime vuosina on aina tyttöjä enemmän. Niillä on paremmat todistukset, ja ne pärjää paremmin
pääsykokeissa, haastattelu sujuu heiltä aina paremmin ja ovat kypsempii tietenkäin. Kun katsomme
vuosien aikana, kun vertaa kun ne on kolmannella ja valmistuu, sitten sellainen lapsellinen poika,
joka nippa nappa pääsi sisään 3 v sitten, niin se on aivan tasavertainen sen parhaiten pärjänneen tytön
kanssa loppupelissä, kun ne ovat 18-19 v. Siinä on huima ero...” (opettaja)*

8.3 KRITERISTÖN MUUTTAMINEN TASA-ARVON NÄKÖKULMASTA TARKASTELTUNA

Haastatteluissa keskusteltiin koulutuksen järjestäjän näkemyksistä myös nykyisen valinnan
toimivuudesta tasa-arvon näkökulmasta. Haastateltujen koulutuksen järjestäjien mielestä
valintakriteereillä ei ole suurtakaan merkitystä tasa-arvon toteutumiseksi.

*”Ei meidän näkökulmasta sillä ole paljoa merkitystä, mitkä ne perusteet on. Kunhan ne nyt tasapuo-
lisesti kohtelee kaikkia, ne ajetaan tuolta TietoEnatorin myllystä läpi ja se jonkun jaon meille antaa
ja me lähetetään laput et tuu kouluun. Meillä ei ole suuria intobimoja sen kanssa, että me pääsisimme
valitsemaan jostain päältä parhaita laatuoppilaita tai tekemään huippuluokkaa. Me yritetään kai-
kille löytää koulupaikka täältä.” (johto)*

Valintatilanteessa koulumenestyksen rooli on merkittävä, mutta jos joillakin aloilla halutaan tasaisempaa sukupuolijakaamaa, voidaan pohtia hakijan muiden ansioiden painoarvoa. Vuonna 2004 tehdyt uudistukset opiskelijaksi ottamisen perusteisiin, niiden vaikutus sukupuolijakaamaan ei merkittävästi kuulu koulutuksen järjestäjien kommentoissa. Tunnollisesti koulutyönsä hoitavat tytöt ovat aktiivisia myös harrastuksissa ja vahvoja myös taitoaineissa.

”Onko koulumenestys ollenkaan hyvä mittari, vai pitäisikö innostus, kiinnostus ja harrastuneisuus olla tärkeämmässä roolissa.” (opinto-ohjaaja)

Koulutuksen järjestäjät kokevat, että ammatillisiin sukupuolirooleihin liittyvät asenteet omaksutaan jo kasvuypäristössä: perheen, kulttuurin, yhteiskunnan, median vaikutuksesta ensimmäisestä ikävuodesta lähtien. Kasvuypäristö muoaa arvomaailmasta oman kuvansa. Kun nuori on 16-vuotias, arvot ovat jo niin vakiintuneita ja voimakkaita, että niiden murtaminen tai avartaminen on sangen haastava tehtävä.

”Peruskoulusta jostain pitäisi lähteä sellainen kasvatus, että kaikki voi tehdä kaikkea, miellä ei ole mahdollista opiskelijavalinnoissa, meidän tasolla sitä mitenkään tasapainottaa. Hakijoita ei yksinkertaisesti joillekin aloille, siis toisen sukupuolen hakijoita ei ole.” (opinto-ohjaaja)

”Asennekasvatukseen olisi lähdettävä jo vanhemmista, sillä siellä luodaan ammateista mielikuvat, jotka vaikuttavat suoraan nuorten valintoihin. Pojathan ei lähde ollenkaan noille matalapalkkaisille aloille. Palkka onkin ensimmäisiä asioita, joita kouluissa oppilaat kysyvät.” (opinto-ohjaaja)

Koulutuksen järjestäjät ovat toteuttaneet erilaisia tasa-arvon lisäämiseen tähtääviä kokeiluja, esimerkiksi tyttöluokkaa logistiikkalinjalla. Kokeilut ovat jopa herättäneet tasa-arvon vastaisia kokemuksia. Kiintiöittäminen koetaan keinotekoiseksi ja tasa-arvon vastaiseksi, joskin tälläkin keinolla on omat kannattajansa.

”Hyvinvointialoille voisi laittaa poikakiintiön. Tällä hetkellä naiset päihittää keskiarvoillaan pojat. Sinne voisi laittaa pojille jonkunlaisen kiintiön että tulisi hyviä lähiboitajia, sympppisiä poikia, jotka soveltuisivat sinne, mutta eivät sovellu tekniikkaan.” (opinto-ohjaaja)

”Kiintiöajattelu ei ole tästä maailmasta enää, eikä se mitään hyötyä tuo tullessaan. Tämä on selvästi markkinointiasia ja jos sitä ei markkinoinnilla saa kuntoon, sit sitä ei saa kuntoon.” (opinto-ohjaaja)

Viime aikoina koulutuksen järjestäjät ovat jo markkinoinnissa pyrkineet kiinnittämään sukupuoleen erityistä huomiota. Tekniikan aloja esitteleviin esitteisiin kuvataan tyttöjä, hoitoalan kuviin haetaan poikia. Markkinoinnin voima saattaa kuitenkin jäädä lyhytkestoiseksi: vaikka vähemmistösukupuolen edustajia saadaankin mukaan koulutusohjelmiin, harva valmistuu tutkintoon. Haastateltujen kokemusten mukaan ensimmäisen lukukauden aikana huomataan, että ennakkoluulottomasti linjansa valinneet ovatkin vaihtaneet johonkin omalle sukupuolelleen tyypillisempään koulutusohjelmaan.

”20 vuotta yritetty tyttöjä autpuolelle, selitetty, että ei ole raskasta eikä likaista, niillä on hyvät palkat ja sitten saada houkutteltua sinne pari - kolme. Ne on kaks viikkoa siellä ja sitten ne on jossain muualla luokalla. Kosmetologipuolella ei ole edes pukubuonetta pojille.” (opinto-ohjaaja)

Nuorten ammatillisiin sukupuolirooleihin liittyvät mielikuvat ovat voimakkaita, joskaan eivät täysin muuttumattomia. Tutkijoiden kannalta mielenkiintoinen ilmiö on, kun mielikuvat tuntuvat muuttuvan parissa kuukaudessa. Tällaisen muutoksen voivat aikaansaada esim. televisio-ohjelmat.

”Joku Jere Härđ uimari, lähiboitaja kun oli pinnalla, kyllä se näkyi heti, että poikia oli lähiboitajakoulutukseen hakemassa.” (johto)

”Mediassaban on näitä ravintolakokkeja niin kyllähän se näkyy meillä, hakeutuu enemmän ravintolakokkeikoulutukseen poikia kuin suurtalouskokkeikoulutukseen, joka on taas julkisyhteisön paikkoja paljon. Ja taas kun tarjoilijoille ei ole kilpailijoita mediassa, ei tarjoilijoiksi hakeudukaan opiskelijoita kuin joskus aikaisemmin. Siinä on ihan selvä vähentyminen.” (johto)

”Pintakäsittely tyttöistynyt? Tv-ohjelmat, joissa on sisustamisesta. Markkinointitilaisuuksissa on koristemaalausta, koska se on helppo viedä pieneen tilaan ja se on näyttävää, semmoista mistä tytöt innostuu, tämäkin on miten sitä alaa markkinoidaan.” (opinto-ohjaaja)

Median esiin nostama ammatti kiinnostaa tietyn ajan ja kun samansuuntaista kiinnostusta osoittaa useampi saman sukupuolen edustaja, muutos voikin jäädä myönteisenä voimaan, kun nuori ei koe olevansa liian erilainen. Tämänkaltaisenkaan muutoksen pysyvyydestä ei ole takeita.

8.4 TASA-ARVOA LISÄÄVÄT TOIMENPITEET

Haastatteluissa nostettiin esiin ajatus, että jos poikia haluttaisiin oppilaitoksiin aiempaa enemmän, opiskelijavalintaa tulisi muuttaa niin, että testattaisiin ja haastateltaisiin lähes kaikki hakijat. Ehkä siten löydettäisiin nykyistä enemmän lahjakkaita ja motivoituneita poikia. Näin laajoihin pääsykokeisiin tarvittavan henkilö- ja aikaresurssin järjestäminen tuntui kuitenkin asiaa esittäneistä lähes mahdottomalta.

Koulutuksen järjestäjien edustajien keskusteluista välittyi huoli siitä, että suomalainen peruskoulu on kilttien ja mukautuvien lasten koulu. Erilaisten tarpeiden huomioiminen on liian vähäistä. Lahjakkaat tai vilkkaat nuoret voisivat tarvita erilaisia, esim. toiminnallisempia vaihtoehtoja ja yksilöllisempiä opintopolkuja. Turhautuneet nuoret voivat menettää mielenkiintonsa ja mahdollisuutensa: vaikutukset voivat heijastua negatiivisina pitkälle tulevaisuuteen.

”Kyllä meillä peruskoulun ala-asteelta lähtien, kyllä meillä on kilttien tyttöjen koulu. Kyllä se kasvattaa, vallankin vähän lahjakkaammat pojat, niistä tulee helposti alisuoriutujia kilttien tyttöjen joukossa. Näkyy päättöarvosanoissa, peruskoulu ei motivoi niitä yhtään erilaisia poikia.” (opinto-ohjaaja)

”Olen tehnyt havaintoja steiner- ja montessorikouluja käyneistä, siellä tasa-arvo ei ole päivänpolttava, sieltä tulee upeita tyyppejä. Siellä korostuu tekeminen ja annetaan kasvulle tilaa enemmän.” (johto)

Ammattilukioissa on sukupuolijakauma tasaisempi kuin muissa lukioissa. Ammattilukiolla tarkoitetaan tässä oppilaitosta, jossa voi opiskella neljän vuoden aikana lukion oppimäärän, ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkinnon. Ammatillisuus pelkän teoreettisen opiskelun lisäksi vetää poikia yhdistelmäoppilaitokseen.

Tutkijoiden mielestä varteenotettavana kehittämisajatuksena haastatteluista nousi eräällä koulutuksenjärjestäjällä jo käytössä oleva toimintamalli. Alueellisesti voidaan katsoa tasa-arvoisesti tyttö- ja poikavaltaisen opintoalojen opiskelupaikkojen määrää ja verrata suhteessa ikäluokan kokoon:

”Me katsotaan esimerkiksi kaupungin tasolla tätä peruskoulun päättävää ikäluokkaa, että kuinka paljon siellä menee lukioon tytöistä ja kuinka paljon meille pojista jne. Me yritetään sitä pitää silmällä, että sekä tytöille että pojille on yhtä paljon tässä kaupungissa koulutuspaikkoja tarjolla. Eli kun ensi vuonna ollaan vähentämässä elintarvike- ja vaatetuspuolen paikkoja, niin vastaavasti lisätään niin sanotusti tytöille soveltuvia paikkoja muualla. Eli tytöille tarjolla oleva paikkamäärä ei putoa, vaikka niitä siirretään alalta toiselle.” (johto)

Tämän kaltaisella mallilla voisi ainakin taata yhtäläiset mahdollisuudet opiskeluun sukupuolesta riippumatta.

8.5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Tutkimuksen loppuvaiheessa käynnistyneen vuoden 2008 yhteishaku toi radiomainontaan raikkaita vivahteita. Radiossa kampanjoitiin voimakkaasti esimerkiksi miehiin kohdistetuilla mainoksilla hoiva-alaa. Kampanja liittyy käynnissä olevaan Euroopan Sosiaalirahaston ”Voimaa Hoivaan” –projektiin. Tämän kaltainen vaikuttaminen toimii erinomaisena esimerkkinä arvo- ja asennemuutoksiin tähtäävästä toiminnasta. Vaikuttaminen ei kuitenkaan saisi rajoittua pelkästään lyhytaikaiseen, hakuaikoina tehtävään kampanjointiin, vaan sen tulisi jatkua huomattavasti pitkäjänteisemmin. Myös koulutuksenjärjestäjien esitteiden tasa-arvoista ja ennakkoluulotonta tyttö-poika-asetelmaa on hyvä jatkaa ja ottaa yhä laajemmin eri oppilaitoksissa käyttöön.

Opettajien ja opinto-ohjaajien asenteet sukupuolten rooleihin ja ammatteihin peilautuvat nuoriin. Opetus- ja tukihenkilöstön tulee olla vahvasti tietoinen omista asenteistaan ja ajatuksistaan.

Keskeisin opiskelijavalinnan sukupuolitasaa-arvoon vaikuttava tekijä on hakijoiden sukupuoli-jakauma. Haastatteluissa nousi toistuvasti valintatilanteessa vaikuttamisen mahdottomuus silloin, kun vähemmistösukupuolta edustavia hakijoita on vähän. Tilanteen korjaamiseksi toimenpiteet tulisi kohdistaa valintakriteereiden muuttamisen sijaan alojen houkuttelevuuden parantamiseen. Haastatellut kokivat median vaikutuksen nuorten päätöksentekoon olevan niin voimakas, että sitä kautta hakijajoukon sukupuolijakauman tasapainottaminen voisi olla mahdollista. Valtakunnallisesti suunnitellut, pedagogisesti ja viestinnällisesti huolella pohditut tv-ohjelmat voivat saada aikaan nopeita muutoksia. Tosity-ohjelmat, joissa tavalliset ihmiset rakentavat taloja ja toteuttavat remontteja ja joissa ammattilaiset erottuvat kilpailuissa ja arvioinneissa menestyksekkäinä edukseen, tuntuvat olevan kiehtovia tässä ajassa ja nostavat eri ammattiryhmiä valokeilaan. Tv-ohjelma ”Valitse sinulle soveltuvin ammatti”-teemalla ei todennäköisesti saavuttaisi samaa katsojamäärää. Median vaikuttavuuden ajallista kestoa voisi arvioida useamman vuoden seurantatutkimuksella.

Tiiviillä yhteistyöllä työelämän, esimerkiksi alueen teollisuuden kanssa voidaan saavuttaa hyviä tuloksia. Resurssien yhdistäminen, yhdessä suunnittelu ja muutoinkin monipuolinen verkostojen hyödyntäminen voisi lisätä nuorten kokemuksia ennakkoluulottomasta ammatinvalinnasta.

Myös koulutuskokeiluilla, joissa nuori voi itse kokeilla erilaisia ammattikoulutuksia ennen varsinaista alavalintaa, voitaisiin varmasti lisätä tasa-arvoista ajattelua. Käytännön toteutukseen liittyy tietenkin monia ratkaistavia asioita, esim. rahoitus tai kokeiluvaiheen niveltyminen valintaprosessin muihin vaiheisiin.

Haastatteluissakin esiin noussut ajatus kaikkien hakukelpoisten kutsumisesta pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin voisi lisätä heikommilla todistuksilla hakevien, mutta muuten motivoituneiden vähemmistösukupuolta edustavien hakijoiden valituksi tulemista. Ajatusta kritisoitiin koejärjestelyiden vaatiman lisätyön vuoksi. Tilastollisen tarkastelun kautta nähtynä lisätyö ei aina kuitenkaan näytä kohtuuttomalta, esimerkiksi vuonna 2006 sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin kutsuttiin jo 84,61 % hakijoista.

Vaikka tasa-arvonäkökulma tässä tutkimuksessa painottui sukupuolitasaa-arvoon, on muistettava käsitteen laajempi merkitys. Hakijoiden tasa-arvoinen kohtelu tarkoittaa paitsi sukupuolitasaa-arvoa ja tasa-arvoa maahanmuuttajien ja kotimaisten hakijoiden välillä, myös tasa-arvoa esimerkiksi sukupuoli-, kansallisuus-, rotu- tai uskonnollisen ryhmän sisällä. Tasa-arvon toteutumista opiskelijavalinnassa tuleekin pohtia koko tasa-arvon kontekstissa. Hakijan kohtelu ja arviointi tulee perustua puolueettomiin kriteereihin, joihin ei saa vaikuttaa hakijan sosioekonominen, kulttuurillinen tai uskonnollinen tausta. Nykyisellään yhteishaun kriteeristö toimii tasa-arvoisesti silloin, kun hakija etenee nk. valtavirran mukana. Mahdolliset ongelmat tulevat pääsy- tai soveltuvuuskokeiden toimivuudessa, tai niissä tilanteissa, joissa jokin hakijan ominaisuus johtavaa valtavirrasta poikkeavaan valintamenettelyyn. Tasa-arvoisen kohtelun varmistaminen tilanteessa, jossa arviointi perustuu esimerkiksi haastattelijoiden näkemyksiin, on tulevaisuudessa esiin nouseva ja pohdinnan arvoinen seikka.

9 MAAHANMUUTTAJIEN OPISKELIJAVALINTOIHIN LIITTYVÄT NÄKÖKULMAT

Maahanmuuttajien osuus yhteishakuun osallistuvista hakijoista kasvaa vuosi vuodelta. Yhä useammalla maahanmuuttajataustaisella hakijalla on osittain tai täysin Suomessa suoritettu perusopetus.

9.1 MAAHANMUUTTAJIEN OPISKELIJAVALINTOJEN KÄYTÄNNÖT

Maahanmuuttajataustaiset henkilöt hakevat koulutukseen yhteishaun kautta. Joustavaa valintaa käytetään silloin kun todistuksen vertailtavuudessa on ongelmia.

”Tää ei voi toimia niin, että he hakee sillä kylmillä pisteillä vaan. Opettaja tekee aika paljon yhteistyötä vielä kun ne hakee joustavalla valinnalla. Heille on hyvä vaihtoehto se joustava valinta. Opettaja tekee neuvottelua, ottaa yhteyttä sinne, minne he on hakenu ja käyvät sitä keskustelua, mikä olisi se sopiva vaihtoehto. Tarvitaan, vaikka olisi hakujärjestelmä, on oltava joustava mahdollisuus ja keskustelu, koska ne on yksilöllisiä sijoituksia.” (johto)

Koulutuksen järjestäjä voi mitata kielikokeella tai muulla tavoin mitata sellaisten hakijoiden kielitaidon, joiden äidinkieli on muu kuin opetuskieli (Opetusministeriön asetus 167/2002, 21 §).

Yleisimmin maahanmuuttajille järjestetään haastatteluja ja kielikokeita. Käytännöissä on vaihtelua, toisissa oppilaitoksissa tehdään haastatteluosiot ensin ja keskustelun perusteella osa ohjataan kielikokeisiin. Joissakin oppilaitoksissa ohjataan kaikki maahanmuuttajataustaiset hakijat kielikokeisiin. Muita pääsy- ja soveltuvuuskokeita on sen mukaan, järjestetäänkö niitä kyseisellä alalla. Kielikokeen lisäksi muita erityisesti maahanmuuttajille suunnattuja pääsykokeita ei tutkimukseen osallistuneilla koulutuksenjärjestäjillä ole käytössä.

Maahanmuuttajahakijoiden lähtötilanteet ovat hyvin erilaisia. Suomessa pidempään asuneilla lapsilla ja nuorilla on yleensä riittävän hyvä kielitaito. Haastavia tilanteita voivat olla ne, joissa nuoret ovat muuttaneet Suomeen siinä iässä, että he sijoittuvat ala-asteen loppuvaiheeseen tai yläasteen alkuvaiheeseen. Heidän suomenkielen tasonsa voi olla riittävä arkikieleen ja päivittäiseen kommunikointiin, mutta ammattiopintoihin liittyvä sanasto voi olla liian vaikeaa. Käytännönläheisistä soveltuvuuskokeista on vaikea selviytyä ilman kohtuullista kielitaitoa.

”Kielikoe keskusteluttaa. Linjaus, että jos on käynyt suomalaisen peruskoulun ja äidinkieli on jokin muu kuin suomi, tulee ko ne kielikokeeseen? Eri vuosina on linjattu eri tavalla. Tänä vuonna kutsuttiin kaikki. Toki tietysti ne, jotka ottivat yhteyttä ja ilmeni, että on käynyt koko lukion Suomessa jo, niin sitten ei tarvitse. Jos ei ole koko peruskoulua käynyt, niin kutsuttiin ilman muuta kielikokeeseen. Peruskouluban sitä on kritisoinut, ja se on tietysti vähän, että jos he ovat antaneet siellä peruskoulu-

todistuksen. Ei voi tietää, vaikka on saanut peruskoulusta todistuksen, voi olla että on käynyt 1-6 vuotta, joku on voinut oppia suomen kahdessa vuodessa aika hyvin ja joku toinen ei opi ehkä kuudessa vuodessakaan vielä kovin hyvin.” (opinto-ohjaaja)

Riippuu koulutuksen järjestäjän hakuprosessista, onko kielikoe ennen pääsy- ja soveltuvuuskoetta vai päinvastoin. Kielikokeen merkitys on tärkeä, sillä kielitaito määrittelee opiskelijan mahdollisuutta menestyä opinnoissa, solmia ystävyyssuhteita ja laajemminkin sosiaalisessa verkottumisessa. Kielitaitovaatimus ei ole pelkästään opetukseen ja sosiaaliseen elämään liittyvä vaan se on ratkaiseva myös tulevaisuuden työpaikoissa toimimisen kannalta.

”Jos vasta vähän aikaa olleet Suomessa, kielitaito on huono ja kulttuurierot kärjistyvät. Ne on yhdessä, tukeutuu toisiinsa ja muut on muualla.” (jobto)

”Tietyn äidinkielen omaavat oppii suomea mahdollittoman nopeasti ja joidenkin kohdalla se on tosi bankalaa.” (jobto)

Joillekin koulutusaloille on maahanmuuttajia otettu suhteessa enemmän kuin toisille. Jos johonkin ryhmään on alkanut olla vähemmän hakijoita, ja koulutuksenjärjestäjä on halunnut taata ryhmän olemassaolon, ovat he voineet tehdä strategisen päätöksen ja valita maahanmuuttajat kyseisen koulutuksen kohderyhmäksi.

”Pääsääntöisesti ne pääsee sinne, minne niiden todistukset riittää. Jos on huonot todistukset, niin se vähentää tietysti valinnanvaraa samantien.” (jobto)

9.2 MAAHANMUUTTAJAIN KIELITAITON MERKITYS

Hakijan suomenkielen taito voi olla arkikieltä, jolla selviää hyvin tavallisissa vuorovaikutustilanteissa, mutta ammattiopintoihin kuuluva oma erityissanasto on monelle maahanmuuttajalle haaste. Esim. merkonomiopinnot ovat teoreettisia ja niihin liittyy paljon kirjallisia tehtäviä, joissa opiskelijan tulee osata tuottaa tekstiä. Kohtuullisen hyvinkin suomea puhuvilla hakijoilla voi esiintyä ongelmia joidenkin kielellisten ilmaisujen, kielikuvien ja käsitteiden ymmärtämisessä. Tällainen kielitaidon taso ei yleensä kuitenkaan ole esteenä opinnoissa menestymiselle, mutta voi vaatia tukevia toimenpiteitä. Tutkimuksen haastattelujen perusteella on tilanteita, joilloin hakijoista ei aina tiedetä, mikä todistukseen merkitty äidinkieli on tai minkä verran eri kieliä hakija on opiskellut.

”Meille kun tulee maahanmuuttajia muualta, niin ei ole opiskeltu yhtään englannin kieltä ja meillä aika pitkälti oletetaan, että se vieraskieli on se englanninkieli. Se aiheuttaa meille aika paljon hopsaamista, että etsitään sitä omaa äidinkieltä ja suomi toisena kielenä ym. Jossakin olis hyvä olla, että onko lukenut sitä, että mikä on se A-kieli. Olisi hyvä tietää etukäteen. Ja sitten nää, jotka tulee kokonaan ilman englanninkieltä tai on lukenut peruskoulussa vähän, niin taas me joudutaan sitten se B-kielenä arvioimaan ja käyttämään. Sitten taas näistä B-kieli, näistäkään meillä ei ole etukäteen

tietoa. Ja kun niitä sitten alkuvaiheessakin kysellään, niin ei ne opiskelijatkaan osa sitä välttämättä sanoa.” (johto)

”Yhteisvalintalomakkeessa ongelma on tää, että kun siellä on äidinkielen arvosana, niin sitten kun ei tiedä aina, että oliko se äidinkielen arvosana vaikkapa venäjä vai S2 vai suomi. Tää on niinku kansa semmoinen, pitäis olla selkeempi erottelu. Eihän me tiedetä aina että mikä se numero oli...” (opinto-ohjaaja)

Koulutuksenjärjestäjät ovat vahvasti tietoisia siitä, että suomenkielen omaksumiseen tulisi järjestää erityistä tukea alkuvaiheessa, mikäli vain mahdollista. Yksi tutkimukseen osallistuneessa oppilaitoksessa käyttöön otettu ratkaisu on erillinen ryhmä, jossa painottuu kahden ensimmäisen vuoden aikana suomenkielen opiskelu ns. S2-ryhmässä (suomi toisena kielenä -ryhmä):

”Yhteisvalinnan kautta heitäkin bongataan, löydetään ja erillisbaulla täydennetään myöhemmin. Mutta heille ei ole eri koodia vaan siitä joukosta, kun he ovat valintakokeessa, ohjataan sitten tähän ryhmään”. (johto)

Ruotsinkielisen koulutuksen erityisongelma on maahanmuuttajien suomenkielen taidon puuttuminen. Yhteishaussa on mahdollista hakea niin, ettei suomen kieltä tarvitse opiskella ollenkaan. Maahanmuuttajilla, joilla on ruotsinkielisen peruskoulun päästötodistus, ruotsinkieli rinnastetaan äidinkieleksi. Koulutuksen järjestäjät pyrkivät kuitenkin huolehtimaan myös suomenkielen opiskelusta.

”Suomenkieli on usein ongelma, että maahanmuuttajat, jotka on valinneet ruotsinkielen kielekseen tai tulleet Ruotsin kautta. Suomi on yleensä tosi beikko. Suomen kieli on meillä sitten, nyt yritetään kaupallisella puolella järjestää ihan oma ryhmä, että oppisi sitä suomea, ettei vaan lakaista...kun siinä voi painaa eri koodin, että hän pystyy kiertää sen, painaa koodin vaan sen suomen tilalle siitä, mutta me halutaan, et he oppis suomea ja kiinnostuisi siitä suomen opiskelusta.” (opinto-ohjaaja)

”Meillä on erityisongelma, kun maahan otetaan pakolaisia. Ne asettuu vastaanottokeskuksiin ja siellä kun pääkielenä on ruotsi, ne oppii vain ruotsinkielen. Ja sitten kun ne muuttaa pois sieltä vastaanottokeskuksesta Pohjanmaalta suuriin kaupunkiin, Turkuun, Helsinkiin tai ehkä Tampereelle. Eikä he osaa yhtään suomenkieltä.” (johto)

Ruotsinkielisessä koulutuksessa ei koeta olevan riittävästi keinoja vastata tähän ongelmaan, koska ei ole tarjota valmentavia koulutuksia. Jos maahanmuuttajaopiskelija ei pysty oppimaan riittävästi ruotsinkieltä, että pystyisi seuraamaan opetusta, tarvittaisiin vastaavaa valmentavaa koulutusta kuin suomenkielisen järjestelmän valmentava koulutus.

”Pitää aina olla ensimmäinen kieli suomenkieli. Ettei tapabtuisi tällaisia tilanteita.” (johto)

Maahanmuuttajat menestyvät kotimaisia hakijoita paremmin sellaisissa käytännön kokeissa, joissa kohteliaisuus ja motivoituneisuus ovat tärkeitä. Opiskelijavalinnassa motivoituneisuus nostetaan niin merkittäväksi tekijäksi, että motivoitunut hakija voidaan valita, vaikka hänen kielitaitonsa ei aivan riittäisikään.

9.3 MAAHANMUUTTAJIEN KULTTUURILLISTEN EROJEN MERKITYS

Haastatteluissa kartoitettiin maahanmuuttajien kulttuuritaustojen merkitystä opiskelijaksi ottamisen. Tutkimuksen mukaan kulttuurillisilla eroilla ei ole merkitystä silloin, kun maahanmuuttaja hakee pelkästään yhteishaun kautta. Tämä nähdään toisaalta positiivisena, toisaalta negatiivisena asiana.

”Yhteishaussa ne hakee. Oppilaitos ei itse valitse mitään, jos haku on valinnut.” (opinto-ohjaaja)

”Toisaalta kyllä mä tykkään, että tää on parempi näin, ettei koulun sisältä päästä kanbeasti penkaloimaan tätä asiaa.” (opinto-ohjaaja)

Jos maahanmuuttajataustainen hakija hakee sellaiselle alalle, jossa on pääsy- ja soveltuvuuskokeet, silloin kulttuuritausta voi vaikuttaa hakijan menestymiseen. Mikäli hakijan tausta on sellainen, ettei hän tunnista eurooppalaista kulttuuria ja toimintamalleja, voi hakijalla olla vaikeuksia. Esimerkiksi piirtäminen ei kuulu kaikkien kulttuurien ”normaaliin” arkeen ja hakija on silloin eriarvoisessa asemassa.

”Maahanmuuttajapoika oli sanonut, että koulussa on semmoista, että kopioidaan opettajan tekstejä. Jos tällä tavalla luovuus on jo rajattu, ne on niin hukassa kun ne tulee tänne, jota me siis korostetaan täällä tosi paljon.” (opinto-ohjaaja)

Lähes kaikkien haastateltujen mielestä kulttuurieroavaisuuksia merkittävämpi haaste on kuitenkin kielitaito.

”Soveltuvuuskokeessa haastattelijoina ovat opettaja ja psykologi. Kulttuurilliset erot saattavat näkyä esimerkiksi siinä, miten haastateltava suhtautuu auktoriteetteihin tai naisiin. Kulttuurillisia eroja suuremmaksi ongelmaksi koetaan puutteellinen kielitaito.” (johto)

”Meillä pitää osata kirjoittaa nimi siihen paperiin ja ottaa selvää mitä siinä lukee. Ei me arvioida kulttuurillisten tekijöiden vaikutusta”. (johto)

9.4 MAAHANMUUTTAJIEN OPISKELIJAVALINNAN YHTEYS JOUSTAVAAN VALINTAAN

Joustava valinta on myös maahanmuuttajahakijoille vaihtoehto. Todistusten vertailuvaikeusperusteen lisäksi ulkomaalaistaustaisia hakijoita on hakenut joustoa kielitaidon heikkouden vuoksi.

”Toinen merkittävä joustavien valinnassa huomioitava kokonaisuus on kieliasiat. Alueella on paljon maahanmuuttajataustaisia hakijoita, jotka ovat käyneet suomenkielisen peruskoulun, mutta joilla kielitaito ei välttämättä kuitenkaan ole riittävä. Tällaiset hakijat ohjataan kielitestiin, jotta selviiä, onko hakijalla mahdollisuutta selvitä opinnoista.” (opinto-ohjaaja)

”Kielitaidon heikkous ei ole joustavan valinnan kriteeri.” (opinto-ohjaaja)

Kun maahanmuuttajien suomenkielen taitoon tarjotaan alkuvaiheessa riittävästi tukea, heidän on jatkossa helpompi sopeutua ja löytää heille soveltuvimmat elämänpolut. Suomenkielen osaamisen vahva tuki voisi ehkäistä opintojen keskeyttämistä ja sitä kautta syrjäytymisen riskiä.

”Me on mietitty, kyllä tulevaisuudessa Suomi tarvitsee tähän oman koulutusmallin, voisi olla vaikka 1 + 3 -malli, että tulisivat, ihan ummikkokokin voisi tulla ensin rajuun suomenkielen opiskeluun vuodeksi, sen päälle tehdä sen tutkinnon. Ei voi ajatella että Suomen työelämä tulee ilman muuta, nää maahanmuuttajat tulevat ensin tänne ja oppivat suomen kielen ja sitten vasta tulevat, vaan meillä pitäisi olla valmis polku heille.” (johto)

”Kansallinen selkeä suunnannäyttö auttaa meitä sisäisesti, eihän se vakiopettaja niin vain halua viittä kieltä, se on raskas työ muutenkin. Kun se on kansallisesti ohjattua niin jokainen virkamies tekee työtä tietäen, että tämä on mun työtä, niitä voi olla erikielisiä ja me voisimme tukea heidän työtään, antamalla valtionrahoituksella riittävä kielikoulutus siihen alkuun. On helpompi opettaa suomea useammalle kuin opettele viittä kieltä.” (johto)

Maahanmuuttajien lukivaikeuksien tunnistamiseen tarvittaisiin työkaluja. Joskus voi olla, että opiskelijan suomenkielen taidon hitaaseen kehittymiseen onkin erityinen syy, jota ei ole tunnistettu. Taustalta voi löytyä lukihäiriö tai jokin kehityksellinen häiriö, joiden tunnistamiseen ei tällä hetkellä vielä ole riittäviä keinoja.

9.5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Maahanmuuttajataustaisten hakijoiden lukumäärän lisääntyminen tulee näkymään tulevina vuosina yhä enemmän koulutuksenjärjestäjien arjessa. Yhteiskunnassa puhutaan paljon työvoimapulasta ja jo nyt maahanmuuttajia tulee paljon opiskelemaan ammatillisiin oppilaitoksiin. Tämä ryhmä on merkittävä tulevaisuuden voimavara ja monet suuret työnantajat toivovat maahanmuuttajien työelämään integroitumisen tuovan ratkaisuja resurssiongelmiiin. Maahanmuuttajien opintojen tukeminen on tärkeä tapa auttaa heitä löytämään oma tärkeä paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Oppilaitoksissa tulee olla riittävät resurssit maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukemiseen ja kulttuurillisten erojen kohtaamiseen tarvittavaa osaamista. Nykyisellään henkilöstön asenteet ja osaaminen vaihtelevat paljon koulutuksenjärjestäjittäin. Koulutuksen järjestäjien oman henkilöstön osaaminen on tärkeää maahanmuuttajahakijoiden kohdalla. Heillä tulee olla riittävä taustakoulutus ymmärtämään erilaisia kulttuurisia ilmiöitä ja erovaiisuuksia ja tietoa heille soveltuvimmista mahdollisuuksista. Koulujen välinen kokemusten ja hyvien käytäntöjen vaihto voisi vahvistaa henkilöstön osaamista maahanmuuttajien opiskelijavalinnan ohjaamisessa.

Tällä hetkellä maahanmuuttajien määrä vaihtelee alueellisesti paljon. Koulutuksenjärjestäjien resursoinnissa tulisi seurata tilannetta niin, että kun todetaan joidenkin oppilaitosten sisäänotossa kasvava osuus maahanmuuttajia, tulisi alueen oppilaitoksiin voida suunnata lisäresursseja opetus- ja tukihenkilöstön kulttuurillisen ym. tarvittavan täydennyskoulutuksen järjestämiseen.

Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukemisessa on keskeistä painottaa kielitaidon omaksumisen merkitystä. Kielellisen osaamisen tueksi tarvitaan opintopolku, jollaista jo nyt osa koulutuksenjärjestäjistä eri keinoin pyrkiikin toteuttamaan: ensin mahdollisuus keskittyä suomenkielentaidon hankkimiseen ja vasta sen jälkeen ohjausta tutkintotavoitteisiin ammatitopintoihin.

Hakijoiden oikeusturvan ja tasa-arvon näkökulmasta on tarpeen kehittää yhtenäisiä menetelmiä ja kriteeristöjä maahanmuuttajataustaisten hakijoiden arvioimiseen.

10 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen luotettavuus varmistettiin tutkimusprosessin avoimella käsittelyllä ohjausryhmän kokouksissa (8 kpl). Ulkoisen validiuden toteutumista edistettiin kuvaamalla tutkimusprosessi kokonaisuudessaan (tutkimuskohde, tutkimusolosuhteet, oma päättelyprosessi) huolellisesti. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi monipuolinen aineisto ja menetelmät. Tutkimusaineiston hankinnassa käytettiin useita tiedonhankintamenetelmiä (kysely ja haastattelu) ja samaa ongelmaa ratkaistiin näitä erilaisia aineistoja tai eri tiedon kohteita (opettajat ja johtajat) analysoimalla. Näin pyrittiin poistamaan mahdollisia virhelähteitä. Tällainen useamman kuin yhden menetelmän käyttö tiedon keruussa voikin paljastaa ristiriitaisuuksia, jotka muuten jäisivät huomioimatta.

Tutkimuksen käynnistysvaiheessa talvella 2007 ensimmäiseksi ”pika-aineiston” keruumenetelmäksi valittiin internetkysely mm. tukemaan touko-elokuussa toteutettujen haastattelujen suunnittelua. Kyselytutkimuksessa ei ollut mahdollista varmistua vastaajien suhtautumisesta kyselyyn. Siinä ei myöskään ollut mahdollista kontrolloida väärinymmärryksiä. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa ei voida olla aivan varmoja ”pikakyselyssä” käytettyjen epävirallisten käsitteiden tulkinnoista. Jokaiseen kohteena olleeseen koulutuksenjärjestäjän nimeämään yhteyshenkilöön oltiin puhelimitse yhteydessä ja varmistettiin, että tieto on saavuttanut heidät. Samalla tarjottiin tilaisuus kysymyksille ja keskustelulle. Myöskään vastaajien perehtyneisyyttä opiskelijavalinta-asioihin ei voitu varmistaa henkilökohtaisesti vaan luotettiin yhdyshenkilön arviointikykyyn.

Koska tämän tutkimuksen yhtenä kohteena olivat koulutuksenjärjestäjät eivätkä yksittäiset työntekijät, toteutettiin haastattelut ryhmäkeskusteluna. Ryhmäkeskustelut olivat epämuodollista vuoropuhelua, jossa osallistujat voivat vapaasti ilmaista ajatuksiaan. Ne tarjosivat erityisen vuorovaikutusluonteensa vuoksi yksilöhaastatteluja paremmat mahdollisuudet suhteuttaa omia mielipiteitä muiden osallistujien kantoihin. Ryhmissä neuvoteltiin merkityksistä, mikä mahdollisti yksilötasolla omien vakiintuneiden käsitysten reflektoinnin ja sitä kautta koko organisaation kehittymisen. Keskustelut toteutettiin tiedon tuottamisen selkeyden ja jäsentämisen näkökulmalähtöisesti erikseen opettajille ja johtajille, jolloin keskustelijoiden oli mahdollista helpommin samaistua aiheeseen ja ilmaisuun homogeenisessa ryhmässä. Organisaation kehittämisen näkökulmasta heterogeeninen ryhmäkeskustelu olisi voinut olla antoisampi. Ryhmäkeskustelu tarjoaa edellytykset ylittää mahdollisesti etäiseksi ja ulkokohtaiseksi jäänyt suhde asiakkaaseen (tässä tapauksessa hakijaan), mikä lisää tulosten hyödynnettävyyttä asiakaslähtöisesti.

Internetkysely ja ryhmähaastattelut analysoitiin sisällön analyysimenetelmällä, joka soveltuu mm. puhutun henkisen tuotteen sisällön tieteelliseen tutkimiseen ja tähtää tiivistettyyn ja yleisessä muodossa olevaan kuvaukseen tutkittavasta ilmiöstä (Pietilä, 1969,1). Sen avulla voitiin kuvata ja analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti sekä tehdä sisältöä koskevia johtopäätöksiä moninaisesti esim. tuottaja-, ympäristö-, väline-, normi-, ihanne- ja todellisuuden tapahtumapohjaisesti (Pietilä 1973), kuten tässä tutkimuksessa. Aineiston suo-

rilla lainauksilla lisättiin raportin luotettavuutta ja osoitetaan lukijalle luokittelun alkuperä. Sisällön analyysimenetelmää käytettäessä on ratkaistava, keskitytäänkö vain siihen, mikä on ilmiselvästi ilmaistu vai analysoidaanko myös piilossa olevia viestejä.

Sisällön analyysin ongelmana on luotettavuuden kannalta pidetty sitä, että tutkija ei pysty objektiiviseen tarkasteluun analyysiprosessista, vaan tulos perustuu subjektiiviseen näkemykseen asiasta. Haasteena sisällön analyysissa voidaan pitää sitä, miten tutkija pystyy pelkistämään aineiston ja muodostamaan kategoriat niin, että kuvaus on mahdollisimman luotettava. Luotettavuuden takaamiseksi luokittelun teki kaksi tutkijaa yhdessä ja tuloksia esiteltiin tutkittavan ilmiön asiantuntijoille ohjausryhmässä.

Tutkimuksen opiskelijavalinta-aineistoa koskevassa osiossa käytettiin kokonaisotosta eli koko perusjoukkoa, minkä ansiosta tulokset kuvaavat täysin luotettavasti tutkittavaa ilmiötä.

11 YHTEENVETO JA SUOSITUKSET

Kevään 2004, 2005 ja 2006 valintojen tulos vuonna 2000 voimassa olleiden kriteerien perusteella

Nykyisin käytössä oleva kriteeristö osoittautui tasapainoiseksi kokonaisuudeksi, jossa minkään yksittäisen kriteerin vaikutus ei ole liiallisesti korostunut. Tutkijat eivät myöskään löytäneet kriteeristöstä tasapainotilannetta muuttavia tai kriteeristön toimintaa uhkaavia kriteerien välisiä riippuvuuksia eikä kriteerien muodostamia keskittyviä.

Aiempaa selkeämmän ja yksiselitteisemmän kriteeristön myötä hakijan on mahdollista ymmärtää valintakriteereiden vaikutukset ja häneen kohdistuvan arvioinnin perusteet.

Verrattuna vuoden 2000 kriteeristöön, on etusijaisuuden poistolla tasa-arvoistettu suoraan perusopetuksesta hakevien ja työelämästä tulevien hakijoiden kohtelua. Perusopetuksesta suoraan hakevien asemaa on kuitenkin hieman helpotettu kun alakohtaiset painotukset on korvattu kaikille yhteisesti painotettavilla arvosanoilla.

Tanssi-, musiikki- ja liikunta-aloilla käytössä olevat aiemmista opinnoista ja harrastuksista saatavat lisäpisteet eivät tutkimuksessa haastateltujen oppilaitosten edustajien mukaan ole merkittävässä roolissa oppilasvalintatilanteessa. Tämä johtunee kyseisten alojen vaatiman osaamisen luonteesta, jota on vaikea arvioida todistusarvosanoilla, eikä pitkä harrastuneisuuskaan ole taustaosaamisesta. Leimallista tanssi-, musiikki- ja liikunta-alan haastatelluissa oppilaitoksissa oli heidän tyytyväisyytensä nykyisiin opiskelijavalinnan käytäntöihin.

Pääsy- ja soveltuvuuskokeista

Tilastojen valossa pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämismäärissä ei ole tapahtunut suurta muutosta viimeisten vuosien aikana. Kokeiden lukumäärän lisääntymistä selittää enemmänkin koulutuspaikkojen kokonaismäärän ja valintayksiköiden määrän lisääntyminen kuin varsinaisesti pääsy- tai soveltuvuuskokeiden järjestämismäärien kasvu. Koulutuksen järjestäjät ovat haastattelutulosten perusteella ennemminkin huolissaan suurehkosta kokeisiin saapumattomien hakijoiden määrästä ja sen aiheuttamasta ylimääräisestä työstä, kuin varsinaisesti pääsy- ja soveltuvuuskokeiden määristä yleensä.

Haastatteluiden ja internetkyselyn perusteella tutkijat kokevat pääsy- ja soveltuvuuskoekäytännön olevan kirjavaa. Selkeää, yleistettävissä olevaa vastausta kokeiden järjestämisen tai järjestämättä jättämisen perusteisiin ei löytynyt. Kevein perustein ei koejärjestelyihin kuitenkaan ryhdytä, vaan kaikki kokeita järjestävät tahot hakevat sillä itse määrittelemäänsä tulosta. Tulos voi olla mitä tahansa hyvän opiskelija-aineksen valinnan ja markkinointitempauksen ja imagokysymysten väliltä. Voisi olla hyödyksi, jos pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämisen syistä ja perusteista käytäisiin laajempaa, avointa keskustelua koulutuksen

järjestäjien ja toisaalta hakijoiden sekä heidän vanhempiensa välillä. Hakijan kannalta tilanne ei voi olla kovin hyvä, mikäli hänellä ei ole selkeää käsitystä siitä mitä pääsy- ja soveltuvuuskokeissa testataan ja miksi. Keskeisenä haasteena on soveltuvuus käsitteenä. Sitä pohdittaessa keskusteluissa käytetään usein sanoja, jotka pyrkivät kuvaamaan henkilön persoonaa, olemusta ja henkistä asennetta. Tutkimusaineistoissa soveltuvuuden yhteydessä viitattiin mm. persoonallisuuden eheyteen, kohtaamisen merkitykseen ja asenteen tunnistamisen tärkeyteen. Yksiselitteistä määritelmää soveltuvuudesta ei kuitenkaan löydy. Selkeyttä ja suunnitelmallisuutta kaivataan ja mittareiden oikeudenmukaisuudesta haluttaisiin olla nykyistä varmempia. Pääsy- ja soveltuvuuskokeita pidetään tärkeänä ja menettelytapoja kehittämällä kokeiden merkityksen uskotaan säilyvän jatkossakin.

Koulutuksen järjestäjien näkemyksistä välittyy myönteinen asenne valtakunnallisten käytäntöjen lisäämiseen pääsy- ja soveltuvuuskokeiden kehittämisessä. Yhtenäisillä esim. teoreettista osaamista kartoittavilla osioilla voitaisiin yhtenäistää erilaisten menettelytapojen kirjoa. Tällainen kehitys voisi jossain määrin vapauttaa oppilaitosten resursseja ja selkiyttää käytäntöjä hakijan kannalta. Monet koulutuksen järjestäjät ovat jo verkottuneet alakohtaisesti, tämä suuntaus varmasti lisääntyy tulevaisuudessa.

Tutkimuksen aikana paljon keskustelua herätti ajatus kaikkien hakijoiden kutsumisesta pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin. Kokeisiin osallistuminen mahdollistaisi huomommalla todistuksella, mutta korkealla motivaatiolla hakevien hakijoiden valituksi tuleminen. Myös opiskelijoiden sukupuolijakauman kannalta kaikkien osallistuminen pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin voisi olla osaratkaisu niillä aloilla, joilla sukupuolijakauma ei ole tasapainossa. Kaikkien kutsuminen pääsy- tai soveltuvuuskokeisiin ei välttämättä lisää merkittävästi työmäärää niillä aloilla, joilla jo järjestetään kokeita. Tutkijat näkevät tämän toimintamallin kokeilemisen arvoiseksi vähintäänkin niillä aloilla, joilla jo nyt kokeisiin kutsutaan suurin osa hakijoista.

Joustavasta valinnasta

Joustavaa valintaa käytetään vähän verrattuna asetuksen (Opetusministeriön asetus 167/2002) mahdollistamaan 30 %:n maksimimäärään. Haastatelluissa oppilaitoksissa yleisimmäksi syyksi käytön vähyteen nousi joustavalla valittujen opiskelijoiden tarvitsema erityiskohtelu tai tuki, jota oppilaitoksilla ei välttämättä ole mahdollista tarjota kovin suurelle määrälle opiskelijoita. Esimerkiksi kaikista oppilaitoksista ei löydy resursseja toteuttaa erityisryhmiä ja useamman joustavalla valitun opiskelijan integroiminen yleisryhmään koetaan ongelmaksi. Haastatelluissa löytyi myös oppilaitoksia, jotka olivat valmiita panostamaan myös erityis- tukea vaativien opiskelijoiden tukemiseen ja resursointi oli heille vain järjestelykysymys.

Joustava valinta on tärkeä ja sen kehittämiseen on hyvä kiinnittää huomiota. Joustavan valinnan perusteiden ajanmukaisuutta ja täsmentämistä, jopa tiukentamista, on hyvä pohtia. Samoin keskusteluun voisi nostaa joustavalla valinnalla valittavien opiskelijoiden oman kiintiön käyttöönotto, jotta joustavan valinnan käyttäjät eivät saisi liian suurta etua yhteishaun kautta hakeneisiin. Joustavaa valintaa ei tulisi olla mahdollista käyttää ”oikotienä opintoihin”.

Yksilöllistettyjen opintojen merkityksestä opiskelijavalinnassa

Aiemmat yksilöllistetyt opinnot jäävät nykykäytännöllä lähestulkoon kokonaan vaille vaikutusta, sillä yhteishaussa ei millään tavalla huomioida arvosanojen antamisperusteita, vaan kaikki arvosanat käsitellään pistelaskussa yhdenvertaisina. Pohdinnan arvoinen kysymys on, toteutuuko tasa-arvo kaikkien hakijoiden kannalta nykyisessä käytännössä, kun arvosanojen antamisperusteet eivät ole yhteneviä? Yksilöllistettyjen opintojen kautta toiselle asteelle eteneviä opiskelijoita on tuettava ja kannustettava, mutta keinojen pohdinnassa tulee huomioida kaikkien hakijoiden tasa-arvoinen kohtelu. Haastatteluissa toivottiin yksilöllistetyn arvosanan selkeämpää merkintää, tai esimerkiksi normaaliasteikon käyttöä (yksilöllistetty = 5) ja erillistä arvostelumerkintää yksilöllisten tavoitteiden saavuttamisesta. Ajatus on pohdinnan arvoinen, tällöin on kuitenkin huomioitava myös hakija, ja hänen kokemuksensa haku-prosessista. Mikäli hakija kokee joutuvansa epäedulliseen asemaan, tulevansa leimatuksi tai joutuvansa suurennuslasin alle tutkittavaksi, hän voi jo yksin siitä syystä jättää hakematta.

Koulutuksen järjestäjän ylimmän johdon asenne yksilöllistettyihin ja ylipäänsä erilaisuuteen on vahvasti arvosidonnainen asia. Mikäli rehtoreilla on vahva käsitys siitä, että koulutuksen järjestäjillä on laaja-alainen ja yhteiskunnallinen vastuu koko ikäluokasta ja erilaisista oppijoista, se leimaa heidän arvojaan ja asenteitaan kaikessa toiminnassa ja välittyy koko oppilaitoksen ilmapäiriin.

Oppilaitosten toimintaa ohjaavat osaltaan myös tuloksellisuusmittarit. Oppilaitokset pyrkivät täyttämään niille asetetut mittarit mahdollisimman hyvin. On oppilaitoksen omassa päätäntävallassa, miten tavoitteisiin pyritään. Tuloksellisuus- ja muita mittareita muuttamalla voidaan erilaisten opiskelijoiden hyväksymistä ohjata haluttuun suuntaan, toimintatyylipäätös on kuitenkin viimekädessä oppilaitosjohdolla. Erityisesti silloin kun oppilasvalinta tapahtuu yhteishaun ulkopuolella, suoraan oppilaitoksissa, henkilö- ja oppilaitoskohtaisilla asenteilla on suuri merkitys. Tutkijan näkökulmasta oppilaitosten johdon asenteisiin vaikuttaminen on avainasemassa. Johdon asenne vaikuttaa koko oppilaitoksen asenteeseen. Sallivan ja tukevan ilmapäiriin kehittymistä tulisi kannustaa kaikin mahdollisin koulutuksellisin ja taloudellisin tukitoimin. Tuloksellisuusmittareita tulisi kehittää ohjaamaan koulutusta määrällisten tavoitteiden lisäksi entistä enemmän myös laadullisten tavoitteiden kautta.

Erityisoppilaitosten opiskelijaksi ottamisen perusteista

Erityisopetuksen perusteen täytyminen on ehto, jonka tulee ammatillisten erityisoppilaitosten opiskelijavalinnassa täytyä. Muilta osin hakijan arviointi ja opiskelijavalinta perustuvat kunkin erityisoppilaitoksen omien käytänteiden kautta tulevaan empiiriseen tietoon ja hakijan omaan aktiivisuuteen ja motivaatioon.

Ammatillisten erityisoppilaitosten toimintakenttä on niin omanlaisensa, että siihen kohdistuva kehitystyö on mahdollista vain ao. toimijoiden siihen osallistuessa. Yhteistyö oppilai-

tosten välillä on mahdollista, todellista kilpailua hakijoista ei ole. Onkin hyvä pohtia keinoja yhteistyön tehostamiseksi ja etenkin hakuprosessin helpottamiseksi. Yhtenä mahdollisuutena tutkijat näkevät oppilaitosten aiempaa tehokkaamman verkottumisen.

Sukupuolirakenteen tasapainottamisesta

Hakijamäärissä ei tämän tutkimuksen kohteena olleina vuosina ole tapahtunut suuria muutoksia. Tyttöjä on ollut hakijoina tasaisesti hieman enemmän kuin poikia. Valintamääriä verrattaessa sukupuolten välinen ero on säilynyt noin 5%ssa. Hakeneista pojilla on 2004 - 2005 valinnoissa ollut hieman parempi valintaprosentti kuin tytöillä, mutta ero on pienentynyt vuoden 2006 haussa.

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että koulutuksen järjestäjien keskuudessa tasa-arvon toteutumiseen opiskelijavalinnoissa ollaan tyytyväisiä. Lähes jokaisessa oppilaitoksessa on nk. tyttöjen ja poikien linjoja, joissa sukupuolijakauma on merkittävästi painottunut jommankumman sukupuolen suuntaan. Tälle tilanteelle on suhteellisen vaikea tehdä mitään valintavaiheessa, koska asenteet, yleinen mielipide ja ympäristön vaikutus eivät kannusta nuoria rikkomaan sukupuolirooleja, vaan he hakeutuvat sukupuolelleen tyypillisille aloille. Sukupuolijakauman tasapainottamiseen pyrittäessä tulisi miettiä keinoja, joilla voidaan vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen naisten ja miesten aloista. Median vaikutus nuorten päätöksentekoon koettiin korostuneena tutkimukseen osallistuneissa oppilaitoksissa. Kuten pääsy- ja soveltuvuuskokeita käsittelevässä osiossa todettiin, myös kaikkien hakukelpoisten kutsuminen kokeisiin voisi helpottaa vähemmistösukupuolen edustajien valintaa ja tätä kautta tasapainottaa sukupuolijakaumaa.

Opettajien ja opinto-ohjaajien asenteet sukupuolten rooleihin ja ammatteihin peilautuvat nuoriin. Opetus- ja tukihenkilöstön tulee olla vahvasti tietoinen omista asenteistaan ja ajatuksesta. Tiivis yhteistyö esimerkiksi alueen teollisuuden kanssa on yksi tasa-arvoa edistävä tapa toimia. Yhteistyökumppaneiden kanssa resurssien yhdistäminen, yhdessä suunnittelu ja monipuolinen verkostojen hyödyntäminen voisi lisätä nuorten kokemuksia ennakkoluulottomasta ammatinvalinnasta.

Maahanmuuttajien opiskelijavalinnasta

Maahanmuuttajataustaisten hakijoiden lukumäärän lisääntyminen tulee näkymään tulevana vuosina yhä enemmän koulutuksenjärjestäjien arjessa. Työperäinen maahanmuutto on lisääntymässä, työvoiman mukana usein muuttaa koko perhe ja jo nyt maahanmuuttajia tulee paljon opiskelemaan ammatillisiin oppilaitoksiin. Maahanmuuttajien opintojen tukeminen on tärkeä tapa auttaa heitä löytämään oma tärkeä paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Oppilaitoksissa tulee olla riittävät resurssit maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukemiseen ja kulttuurillisten erojen kohtaamiseen tarvittavaa osaamista. Nykyisellään henkilöstön asenteet ja osaaminen vaihtelevat paljon koulutuksenjärjestäjittäin. Koulujen välinen kokemusten ja hyvien käytäntöjen vaihto voisi vahvistaa henkilöstön osaamista maahanmuuttajien opiskelijavalinnan ohjaamisessa.

Tällä hetkellä maahanmuuttajien määrä vaihtelee alueellisesti paljon. Koulutuksenjärjestäjien resursoinnissa tulisi seurata tilannetta niin, että kun todetaan joidenkin oppilaitosten sisäänotossa kasvava osuus maahanmuuttajia, tulisi alueen oppilaitoksiin voida suunnata lisäresursseja opetus- ja tukihenkilöstön kulttuurillisen ym. tarvittavan täydennyskoulutuksen järjestämiseen.

Maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden tukemisessa on keskeistä painottaa kielitaidon omaksumisen merkitystä. Kielellisen osaamisen tueksi tarvitaan opintopolku, jollaista jo nyt osa koulutuksenjärjestäjistä eri keinoin pyrkiikin toteuttamaan: ensin mahdollisuus keskittyä suomenkielentaidon hankkimiseen ja vasta sen jälkeen ohjausta tutkintotavoitteisiin ammattiopintoihin.

Hakijoiden oikeusturvan ja tasa-arvon näkökulmasta on tarpeen kehittää yhtenäisiä menetelmiä ja kriteeristöjä maahanmuuttajataustaisten hakijoiden arvioimiseen.

12 LÄHTEET

Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere. s. 69-70.

Forstén O. 2006. Se analysis and after action review. Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitoksen julkaisuja. (<http://www.mpkk.fi/fi/esittely/organisaatio/laitokset/kayttl/julkaisut.html>)

Kyngäs H. & Vanhanen L. 1999. Sisällön analyysi, Hoitotiede-lehti, 1:3-12.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998.

Laki opiskelijavalintarekisteristä ja ylioppilastutkintorekisteristä 1058/1998.

A Leaders Guide To After Action Review (IC 25-20) 1993. Department of the Army. (<http://www.nwlink.com/~Donclark/leader/leadaar.html>)

Lukiolaki 629/1998.

Metsämuuronen J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Michelsson et al. 2003. AD/HD nuorilla ja aikuisilla. PS-kustannus, Jyväskylä.

Opetusministeriön asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmästä 1197/1998.

Opetusministeriön asetus ammatillisesta koulutuksesta 811/1998.

Opetusministeriön päätös ammatillisista perustutkinnoista (7/011/98). Opetusministeriö.

Opetusministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 167/2002.

Opetusministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa annetun opetusministeriön asetuksen muuttamisesta 1248/2003.

Opetusministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa annetun opetusministeriön asetuksen muuttamisesta 772/2006.

Pietilä V. 1969. Johdatusta sisällön erittelyyn. Osa 1. Tampereen Yliopiston Tutkimuslaitos, Tampere.

Pietilä V. 1973. Sisällön erittely. Gaudeamus, Helsinki.

Rantanen, P. 2001. Valintakoe vai ei? Ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnan tarkastelua. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 83. Vammalan kirjapaino Oy.

Rantanen, P. 2004. Valinnasta työelämään. Ammatillisen koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalinnan tarkastelua. Opetusministeriön julkaisuja 2004:19. Yliopistopaino, Helsinki.

Ridell S. 1999. Lehti lukijoidensa puntarissa. Lähiöjournalismi-hankkeen yleisötutkimuksia 2. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.

Suorsa-Aarnio, K. 2003. Ehdotus opetusministeriön asetukseksi opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa annetun asetuksen muuttamisesta. Muistio 10.11.2003. Opetusministeriö/ Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto/ ammatillisen koulutuksen yksikkö.

Tilastokeskus 2008. Koulutustilasto / Eriyisopetus. Käsitteet. (<http://www.stat.fi/til/erop/kas.html>)

Toisen asteen koulutuksen sähköisen hakujärjestelmän kehittämistyöryhmän muistio. 2006. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:5. Yliopistopaino, Helsinki.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Valtioneuvoston asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishausta 30/2008.

LIITTEET

LIITE 1. KÄSITTEET

1. Yleiset käsitteet

Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen tarkoituksena on kohottaa väestön ammatillista osaamista, kehittää työelämää ja vastata sen osaamistarpeita sekä edistää työllisyyttä. (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 630/1998, 2§)

Ammatillinen peruskoulutus

Ammatillinen peruskoulutus on ammatilliseen tutkintoon johtavaa koulutusta. Ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä opiskelijoille voidaan järjestää opetukseen läheisesti liittyvää muuta toimintaa. Vammaisille opiskelijoille voidaan järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Lisäksi maahanmuuttajille voidaan järjestää ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta siten kuin asetuksella säädetään. Ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen. (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 630/1998, 3§, 5§)

Erityiset opetusjärjestelyt

Opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin laissa (Laki ammatillisesta koulutuksesta) säädetään ja määrätään, jos: 1) opiskelijalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan tutkinnon sisältämiä opintoja vastaavat tiedot ja taidot; 2) tutkinnon sisältämien opintojen suorittaminen olisi opiskelijalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta; tai 3) se on perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 21§)

Erityisopetus

Vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai opiskelijahuollon palveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 630/1998, 20 §)

Erityisopetus koulutuksen järjestäjän erityisenä koulutustehtävänä

Asianomainen ministeriö voi määrätä, että koulutuksen järjestäjän erityisenä koulutustehtävänä on huolehtia erityisopetuksen järjestämisestä, erityisopetuksen yhteydessä annettavasta valmentavasta ja kuntouttavasta opetuksesta ja ohjauksesta sekä opetukseen liittyvistä kehittämis-, ohjaus ja tukitehtävistä. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 20 §)

Esivalinta

Esivalinnassa valitaan hakijat niihin koulutuksiin, joissa järjestetään pääsy-, soveltuvuus- tai kielikokeita. Esivalinnan perusteella koulutuksen järjestäjä voi kutsua hakijat kokeisiin. (Opetushallitus)

Etusijaisuus (vrt. etusijojen poistuminen)

Ammatillisen koulutuksen valinnoissa on annettu etusija ammatillista koulutusta vailla oleville nuorille siten, että ensisijaisesti on valittu alle 20-vuotiaita vailla ammatillista koulutusta olevia ja toissijaisesti alle 25-vuotiaita vailla ammatillista koulutusta olevia hakijoita. Viimeisenä ryhmänä valinnoissa ovat olleet vanhemmat tai jo aiemmin tutkinnon suorittaneet hakijat. (Itä-Suomen Lääninhallitus)

Hakijan oikeusturva

Opiskelijaksi pyrkivällä on oikeus vapaasti hakeutua haluamaansa ammatilliseen koulutukseen. Hakumenettelystä on voimassa, mitä siitä asetuksella säädetään ja sen nojalla tarvittaessa määrätään. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 26§)

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)

Vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai opiskelijahuollon palveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. (Laki ammatillisesta koulutuksesta, 630/1998, 20 §)

Erityisopetusta saavan opiskelijan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevasta kirjallisesta suunnitelmasta tulee ilmetä: 1) suoritettava tutkinto, opetuksessa noudatettavat opetussuunnitelman tai näyttötutkinnon perusteet ja tutkinnon laajuus sekä opiskelijalle laadittu henkilökohtainen opetussuunnitelma; 2) millä perusteella opiskelijan opetus annetaan erityisopetuksena; 3) mitä opiskelun edellyttämiä erityisiä opetus- ja opiskelijahuollon palveluja opetuksessa tai sen yhteydessä annetaan sekä 4) mitä muita henkilökohtaisia palvelu- ja tukitoimia opiskelija saa. Erityisopetuksessa opetus on mukautettava siten, että opiskelija mahdollisimman suuressa määrin saavuttaa saman pätevyyden kuin muussa ammatillisessa koulutuksessa. (Opetusministeriön asetus ammatillisesta koulutuksesta 6.11.1998/811, 8 §)

Koulutuksen järjestäjä

Opetusministeriö voi myöntää kunnalle, kuntayhtymälle, rekisteröidylle yhteisölle tai säätiölle taikka valtion liikelaitokselle luvan koulutuksen järjestämiseen. Koulutusta voidaan järjestää myös valtion oppilaitoksessa. Koulutusta järjestetään ammatillisissa oppilaitoksissa, ammatillisissa erityisoppilaitoksissa ja muissa oppilaitoksissa sekä oppisopimuskoulutuksena. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 8 §)

Opiskelijaksi hakeutuminen

Opiskelijaksi pyrkivällä on oikeus vapaasti hakeutua haluamaansa ammatilliseen koulutukseen. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 26 §)

Opiskelijaksi ottamisen perusteet/laki

Ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen voidaan ottaa opiskelijaksi henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen oppimäärän tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän. Opiskelijaksi voidaan ottaa myös muu henkilö, jolla koulutuksen järjestäjä katsoo olevan riittävät edellytykset koulutuksesta suoriutumiseen. Opiskelijaksi ei voida ottaa sellaista hen-

kilöä, jonka sairaus tai vamma ilmeisesti on esteenä koulutukseen osallistumiselle. Opiskelijaksi pyrkivän tulee antaa koulutuksen järjestäjälle opiskelijaksi ottamisen arvioinnin edellyttämät terveydentilaansa koskevat tiedot. Koulutuksen järjestäjä päättää muista opiskelijaksi ottamisen perusteista sekä mahdollisesti järjestettävistä pääsy- tai soveltuvuuskokeista. Hakijoihin on sovellettava yhdenvertaisia valintaperusteita. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 27 §)

Opiskelijavalinta

Yhteishaussa hakija voi ilmoittaa viisi hakutoivetta. Hänen ilmoittamansa hakutoivejärjestys on sitova, eikä sitä voi muuttaa hakuajan jälkeen. Hakijan hakutoiveet huomioidaan opiskelijavalinnassa hänen esittämässään hakutoivejärjestyksessä. Jos hakija ei pääse ensimmäiselle sijalle merkitsemälleen hakutoiveelle, tarkistetaan riittävätkö hänen pisteensä hakijan toiselle sijalle merkitsemälle hakutoiveelle jne. Jos hakija pääsee ensimmäiselle sijalle merkitsemälleen hakutoiveelle, häntä ei enää voida valita toivejärjestyksessä alemmalla sijalla olevalle toiveelle (toiveet 2– 5). Jos hakija pääsee toiselle sijalle merkitsemälleen hakutoiveelle, häntä ei enää voida valita toiveille 3–5 jne. Sitä vastoin hakija voi saada opiskelupaikkojen peruuttamisten kautta jälkivalinnassa kutsuja varasijoilta ylemmille hakutoiveilleen. Opiskelupaikkansa peruuttaneiden tilalle koulutuksen järjestäjä valitsee pistejärjestyksessä ensimmäisenä varasijalla olevan hakijan. Opiskelijavalinta on ehdollinen siihen saakka, kunnes koulutuksen järjestäjä on tarkistanut koulu- ja työtodistukset sekä tarvittaessa lääkärintodistukset. Mikäli hakija on antanut itsestään virheellisiä tietoja, koulutuksen järjestäjä voi peruuttaa opiskelijaksi ottamisen. Ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijavalinnassa noudatetaan Opetusministeriön päätöstä opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatillisessa peruskoulutuksessa (167/2002, 1248/2003 ja 772/2006) ja siinä erikseen mainittua hakutoivejärjestystä. (Koulutusopas 2007, <http://www.oph.fi>)

Sukupuolirakenne

Opiskelualojen jakautuminen nais- ja miesvaltaisiin aloihin. (Opetusministeriö, <http://www.minedu.fi/>)

Valmistava koulutus, maahanmuuttajat

Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle kielelliset ja muut tarvittavat valmiudet ammatillisiin opintoihin siirtymistä varten. Koulutuksen laajuus on 20-40 opintoviikkoa. (Asetus ammatillisesta koulutuksesta 6.11.1998/811, 21 §)

Yhteishakujärjestelmä

Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmä on keskitetty tietojärjestelmä, jonka avulla huolehditaan tarjolla olevan koulutuksen tiedottamisesta, hakeudutaan koulutukseen ja välitetään opiskelijaksi ottamisessa tarvittavat tiedot koulutuksen järjestäjille. Lisäksi järjestelmällä tuetaan valitsematta jääneiden hakeutumista muuhun koulutukseen sekä tuotetaan tietoa hakijoista ja koulutukseen otetuista koulutusjärjestelmän

toiminnan seurantaa ja arviointia varten. (Opetusministeriön asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmästä 30.12.1998/1197, 2§)

Yhteishakujärjestelmä, koulutuksen järjestäjät

Koulutuksen järjestäjät ilmoittavat yhteishakujärjestelmään opiskelijoiden ottamisen perusteet ja muut opiskelijoiden ottamisen edellyttämät tiedot. Lisäksi koulutuksen järjestäjät ilmoittavat yhteishakujärjestelmään tiedot opiskelijapaikan vastaanottaneista. (Opetusministeriön asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmästä 30.12.1998/1197, 3 §)

Yhteishakurekisteri

Ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakurekisteriin talletetaan opiskelijoita otettaessa tarvittavat tiedot yhteishakujärjestelmän soveltamisalaan kuuluvasta koulutuksesta ja mainittuun koulutukseen hakeutuvista siten kuin asianomainen ministeriö tarvittaessa tarkemmin määrää. Rekisteri toteutetaan automaattisen tietojenkäsittelyn avulla.

Opetushallitus vastaa yhteishakurekisterin kokoamisesta ja pitämisestä sekä ohjaa alueellisten rekisterien kokoamista ja pitämistä. Lääninhallitus vastaa rekisterin kokoamisesta ja pitämisestä alueellaan. Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen lääneissä muodostetaan rekisterit erikseen kieliryhmittäin. (Opetusministeriön asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmästä 1197/1998, 4§)

Yksilöllistäminen

Opiskelija voi suorittaa opinnot yksilöllisten tavoitteiden mukaan, jos opetussuunnitelman tavoitteiden saavuttaminen on oppimisvaikeuksien, sairauden, vamman tai jonkin muun syyn vuoksi vaikeaa. Yksilöllistäminen (mukauttaminen) tarkoittaa opetuksen ja opintokokonaisuuksien sopeuttamista opiskelijan oppimisedellytysten tasolle asettamalla opetuksen tavoitteet opiskelijan kykyjä vastaaviksi (Michelsson et al. 2003). Yksilöllistäminen on toimenpide, jonka avulla suunnitellaan ja toteutetaan oppilaan opettamisen henkilökohtainen prosessi.

2. Opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167 annetusta asetuksesta poimitut käsitteet

Opiskelijaksi ottamisen perusteista on ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 27 §:n säännösten lisäksi voimassa asetuksessa säädetyt asiat. Asetusta noudatetaan siitä riippumatta, onko koulutus mukana ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishakujärjestelmässä vai ei.

Asetusta sovelletaan otettaessa opiskelijoita ammatilliseen peruskoulutukseen, joka on tarkoitettu perusopetuksen suorittaneille, taikka lukion oppimäärän tai ylioppilastutkinnon tai em. koulutusta vastaavan aikaisemman oppimäärän suorittaneille.

Tätä asetusta ei sovelleta, kun otetaan opiskelijoita

- 1) ammatillisiin erityisoppilaitoksiin;
- 2) vammaisille opiskelijoille järjestettävään ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen;
- 3) maahanmuuttajille järjestettävään ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen;
- 4) kotitalousopetukseen, joka järjestetään muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena;
- 5) oppisopimuskoulutuksena toteutettavaan ammatilliseen peruskoulutukseen;
- 6) näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon valmistavaan koulutukseen;
- 7) ammatilliseen peruskoulutukseen, joka on tarkoitettu ensisijassa aikuisille.

(Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 1-2 §)

Hakutoiveet

Hakiessaan yhteishaussa mukana olevaan koulutukseen hakija voi esittää enintään viisi hakutoivetta. Hakijan hakutoiveet otetaan huomioon opiskelijavalinnassa hänen esittämässään hakutoivejärjestyksessä. Hakija voi muuttaa hakutoiveitaan vain hakuaikana. (Valtioneuvoston asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishausta 17.1.2008. 30/2008. 4 §).

Hakutoivejärjestys

Hakijan ilmoittama suosituimmuusjärjestys hakutoiveille, joihin hän on hakenut. Hakutoivejärjestystä ei voi muuttaa hakuajan jälkeen. (Opetushallitus)

Joustavan valinnan perusteet

Koulutuksen järjestäjä voi opiskelijan henkilöön liittyvän erityisen syyn perusteella ottaa enintään 30 % kuhunkin valintayksikköön otettavista opiskelijoista valintapistemääristä riippumatta. Tällaisia opiskelijan henkilöön liittyviä erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi terveydelliset syyt, oppimisvaikeudet, ammatillisen peruskoulutuksen puuttuminen, koulutodistusten vertailuvaikeudet, harrastustoimintaan liittyvät syyt, urheilijan ammatillisen koulutuksen järjestäminen, sosiaaliset syyt ja työllistymisen turvaamiseen liittyvät syyt. Hakijan koulutus-tarve ja mahdollisuudet selvitä opinnoista tulee ottaa huomioon kun valintajärjestyksestä poiketaan. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 18 §)

Joustavan valinnan soveltaminen

Hakija voi hakea joustavan haun perusteella kaikkiin hakutoiveisiinsa (Valtioneuvoston asetus ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen yhteishausta 17.1.2008. 30/2008. 4 §).

Joustavan valintaan liittyvät tiedot

Opiskelijaksi ottamista koskevasta pistejärjestyksestä poikkeamisen tulee perustua hakijoiden antamiin tietoihin tai koulutuksen järjestäjän tai lääninhallituksen hankkimiin asiakirjoihin.

Hakijan tulee alustavan valinnan jälkeen osoittaa koulutuksen järjestäjälle ne suoritukset ja tiedot, joihin hän on vedonnut. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 20 §)

Kielikoe

Kun koulutuksen järjestäjä ottaa opiskelijoita ammatilliseen peruskoulutukseen, se voi kielikokeella tai muulla tavoin mitata sellaisten hakijoiden kielitaidon, joiden äidinkieli on muu kuin opetuskieli. Hakija voidaan jättää valitsematta ammatilliseen peruskoulutukseen sillä perusteella, että hänellä ei ole valmiutta opetuskielen suulliseen ja kirjalliseen käyttämiseen ja ymmärtämiseen. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 21 §)

Opiskelijaksi ottaminen, pääsy- ja soveltuvuuskokeiden perusteella (ilman pistelaskua)

Jos koulutuksen järjestäjä järjestää käsi- ja taideteollisuusalan perustutkintoon, audiovisuaalisen viestinnän perustutkintoon, kuvallisen ilmaisun perustutkintoon, tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon, lennonjohdon perustutkintoon, kello- ja mikromekaniikan perustutkintoon, hammastekniikan perustutkintoon tai liikunnanohjauksen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa pääsy- ja soveltuvuuskokeen, opiskelijaksi ottaminen tehdään pääsy- ja soveltuvuuskokeiden perusteella. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 11 §)

Opiskelijaksi ottamisen suorittaminen/asetus

Opiskelijaksi ottaminen suoritetaan hakijoiden valintapistemäärän ja hakijoiden esittämän hakutoivejärjestyksen perusteella. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 1-2 §, 4 §)

Painotettavat arvosanat

Kaikilla koulutusaloilla otetaan huomioon perusopetuksen päättötodistuksen arvosanat liikunnassa, kuvataiteessa, käsityössä, kotitaloudessa ja musiikissa. Kolmesta parhaasta aineesta lasketaan aritmeettinen keskiarvo. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 7 §)

Pistelasku

Kun opiskelijoita otetaan ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen, hakijalle annetaan pisteitä 1) perus- tai lisäopetuksen oppimäärän ja eräiden ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavien koulutusten suorittamisesta; 2) yleisestä koulumenestyksestä; 3) painotettavista arvosanoista; 4) työkokemuksesta; 5) ensimmäisestä ja toisesta hakutoiveesta, 6) sukupuolen perusteella ja 7) mahdollisesta pääsy- tai soveltuvuuskokeesta. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 4 §)

Koulutuksen järjestäjä voi antaa tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon tai liikunnanohjauksen perustutkintoon johtavaan koulutukseen pyrkivälle hakijalle aikaisempien opintojen, harrastusten tai muiden lisänäyttöjen perusteella 1-3 pistettä. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 10a §)

Pääsykoe tai soveltuvuuskoe

Koulutuksen järjestäjä voi järjestää koulutukseen hakeville pääsy- tai soveltuvuuskokeen. Koulutuksen järjestäjä voi antaa hakijalle pääsy- tai soveltuvuuskokeesta 1-10 pistettä. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 11 §)

Sukupuolen perusteella annettavat pisteet

Hakija saa kaksi lisäpistettä pyrkiessään koulutukseen, jossa koulutuksen järjestäjän päättämässä valintayksikössä ensisijaisista pyrkijöistä on alle 30 % samaa sukupuolta kuin hakija. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 7 §)

Tasa-arvo

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 6 §)

Valintapistemäärä

Kun ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen otetaan opiskelijoita, hakijalle annetaan pisteitä: 1) perus- tai lisäopetuksen oppimäärän, vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen, muuna kuin ammatillisena peruskoulutuksena järjestettävän kotitalousopetuksen tai ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen suorittamisesta; 2) yleisestä koulumenestyksestä; 3) painotettavista arvosanoista; 4) työkokeemuksesta; 5) ensimmäisestä ja toisesta hakutoiveesta; 6) sukupuolen perusteella; 7) mahdollisesta pääsy- tai soveltuvuuskokeesta. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 4 §)

Valintayksikkö

Opiskelijat otetaan ammatillisista perustutkinnoista annetun opetusministeriön asetuksen (216/2001) liitteessä mainittuun perustutkintoon tai koulutuksen järjestäjän päätöksen mukaan sitä laajempaan valintayksikköön. (Asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa 26.2.2002/167, 3 §)

LIITE 2. KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJIEN TAUSTATIEDOT

JYVÄSKYLÄN KOULUTUSKUNTAYHTYMÄ

Jyväskylän koulutuskuntayhtymä on 13 kunnan (Hankasalmi, Joutsa, Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Keuruu, Korpilahti, Laukaa, Leivonmäki, Luhanka, Muurame, Petäjävesi, Toivakka ja Uurainen) muodostama yhtymä. Koulutuskuntayhtymässä on 1.8.2007 alkaen kuusi tulosaluetta: Jyväskylän ammattiopisto, Jyväskylän aikuisopisto, Jyväskylän oppisopimuskeskus, liikelaitos Priimus, kiinteistöliikelaitos ja kuntayhtymän johto.

www.jao.fi

KESKUSPUISTO

Keskuspuiston ammattiopisto on ORTON Invalidisäätiön ylläpitämä ammatillinen erityisoppilaitos ja erityisopetuksen kehittämiskeskus. Keskuspuisto tarjoaa erilaisia opetus-, kehittämisen- ja asiantuntijapalveluja opiskelijoille, toisille oppilaitoksille sekä muille yhteistyötahoille.

Keskuspuiston ammattiopiston päätoimipaikka ja hallinto toimivat Tenholantie 10:ssä Helsingin Ruskeasuolla. Lisäksi opistolla on 22 etätoimipaikkaa pääkaupunkiseudulla ja muualla Uudellamaalla. Toisen asteen koulutuksessa ja ammatillisessa aikuiskoulutuksessa opiskelee vuosittain noin 600 opiskelijaa. Henkilöstömäärä on 360.

www.keskuspuisto.net

KOULUTUSKESKUS SALPAUS

Koulutuskeskus Salpaus järjestää kaikkien alojen ammatillista koulutusta ja lukiokoulutusta nuorille ja aikuisille.

Koulutuskeskus Salpauksessa opiskelee vuosittain lähes 19 000 nuorta ja aikuista opiskelijaa: oppisopimuskoulutuksessa keskimäärin 1 500 ja aikuiskoulutuksessa eri henkilöitä lähes 12 000, lukiokoulutuksessa yli 200. Opettajia ja muuta henkilöstöä on yli 750.

Koulutuskeskus Salpaus on Päijät-Hämeen koulutus konserniin kuuluva itsenäinen liikelaitos, joka koulutus konsernin puolesta hoitaa koulutuksen järjestäjän tehtävää.

Päijät-Hämeen koulutus konserni -kuntayhtymän jäsenkuntia ovat: Artjärvi, Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Hämeenkoski, Kuhmoinen, Kärkölä, Lahti, Nastola, Orimattila, Padasjoki, Pertunmaa ja Sysmä.

www.salpaus.fi

OPTIMA KUNTAYHTYMÄ

Kuntayhtymä Optima on yksi suurimmista suomenruotsalaisista ammattikoulutusorganisaatioista. Kuntayhtymän omistavat Pietarsaaren, Kokkolan, Kruunupyyn, Pedersören, Luodon, Uusikaarlepyyn ja Oravaisten kunnat. Kuntayhtymän hallintokieli on ruotsi. Kauppaopisto Optima ja Aikuisopisto Optima ovat kaksikielisiä, opetusta on sekä ruotsin että suomen kielellä.

Opiskelijoita on 1221 sekä aikuisopistossa 341 oppisopimusopiskelijaa ja 189 lisäkoulutusopiskelijaa. Työntekijöitä on 227, joista 122 on opettajia.

www.optimaedu.fi

ESPOON SEUDUN KOULUTUSKUNTAYHTYMÄ OMNIA

Omnia on monialainen 6000 opiskelijan oppilaitos, joista aikuisopiskelijoita on 2000. Omnia järjestää ammatillista koulutusta Espoon ja Kirkkonummen alueella. Omnian jäsenkunnat ovat Espoo, Kauniainen ja Kirkkonummi. Henkilöstöä on lähemmäs 600 ja toimipisteitä on 10.

Omnian organisaation muodostavat

- Omnian ammattiopisto
- Omnian aikuisopisto
- Omnian oppisopimustoimisto
- Omnian nuorten työpajat

www.omnia.fi

AB SVENSKA FRAMTIDSKOLAN I HELSINGFORSREGIONEN - PRAKTICUM

Yrkesinstitutet Prakticum on ammattioppilaitos lähinnä 15-20-vuotiaille nuorille. Koulussa on 810 perustutkinnon opiskelijaa ja tämän lisäksi aikuiskoulutuksessa n. 100 opiskelijaa. Koulun pääyksikkö sijaitsee Helsingissä (Arabianranta), mutta kouluun kuuluu myös pieni yksikkö Porvoossa.

www.practicum.fi

PORVOON KAUPPAOPPILAITOS

Porvoon kauppaoppilaitos on yksityinen, kolmikielinen kauppaoppilaitos. Oppilaitoksen ylläpitäjänä on Oy Porvoon Kauppaoppilaitos – Borgå Handelsläroverk Ab. Porvoon kauppaoppilaitoksen nuorisoasteella voi suorittaa liiketalouden perustutkinnon suomen, ruotsin ja englannin kielellä. Opiskelupaikkoja on 250 opiskelijalle. Aikuiskoulutuksesta vastaa Porvoon kauppaoppilaitoksen Yrityspalvelu. Kansainvälisestä toiminnasta vastaavana yksikkönä toimii Porvoo International Services Oy (PINT).

www.pkol.net

ROVANIEMEN KOULUTUSKUNTAYHTYMÄ

Rovaniemen koulutuskuntayhtymä on Lapin suurin ammatillisen koulutuksen järjestäjä ja ylläpitäjä. Omistajakunnat ovat Rovaniemen kaupunki, Ranuan kunta, Kittilän kunta ja Sodankylän kunta.

Opiskelijat:

– Kokonaisopiskelijamäärä on n. 7850 opiskelijaa

- Ammattikorkeakoulu 3279 opiskelijaa
- Ammatillisen perusasteen oppilaitokset n 4000 opiskelijaa
- Oppisopimus 680 opiskelijaa

- Tutkintoon johtavassa koulutuksessa on n. 7000 opiskelijaa
  - Työntekijöitä on noin 880.
- www.roiakk.fi

TURUN AMMATTI-INSTITUUTTI (TAI)

Turun ammatti-instituutin muodostavat aiemmat Turun Ammatti-instituutti, Turun kauppapilaitos - Handelsläroverket i Åbo, Turun teknillinen ammattioppilaitos ja Turun terveydenhuolto-oppilaitos. TAI toimii yhdeksässä eri toimipaikassa Turun kaupungin alueella. Oppilaitoksen ylläpitäjä on Turun kaupunki. Turun Ammatti-instituutti tarjoaa ammatillista perus- ja lisäkoulutusta, merkonomi- ja datanomikoulutusta myös ruotsin kielellä sekä koulutusta maahanmuuttajille. Turun Ammatti-instituutissa on 1500 aloituspaikkaa, 3600 nuorisosteen opiskelijaa ja 6000 aikuisopiskelijaa. Henkilöstöä on noin 600.

www.turkuai.fi

VAASAN AMMATTIOPISTO

Vaasan ammattiopisto - Vasa yrkesinstitut on kaksikielinen oppilaitos. Koulutusta ammattiopistossa annetaan kolmella kielellä ja neljällä eri koulutusallalla. Koulutusallat ovat tekniikka, liiketalous ja viestintä, matkailu-, ravitsemis- ja talousala sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Koulutuspaikkoja opistossa on 2200. Lisäksi aikuisopiskeluna on mahdollisuus suorittaa perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkintoja.

www.vao.fi

LIITE 3. INTERNETKYSELYN SAATE JA KYSELY

Lahden ammattikorkeakoulu
Innovaatiokeskus
Tutkimus- ja kehittämistoiminta

SAATE
16.3.2007

Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämistä koskeva selvitys

Hyvä vastaanottaja,

kutsumme teidät ja oppilaitoksenne mukaan kehittämään opiskelijavalintoja.

Opetushallitus on nimennyt teidät yhteyshenkilöksi. Koulutuskeskus Salpaus toteuttaa Opetushallituksen koordinoimana ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen kehittämishankkeen, jonka osana Lahden ammattikorkeakoulun Innovaatiokeskus toteuttaa tämän kyselyn.

Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opiskelijavalinnassa otetaan v. 2008 käyttöön sähköinen palvelujärjestelmä, jonka rakentamisen ja käyttöönoton yhteydessä tarvitaan tietoa siitä, kuinka vuoden 2004 uudistetut opiskelijaksi ottamisen perusteet ovat käytännössä toimineet ja millainen vaikutus niillä on ollut valintojen toteutumiseen.

Keskeisimmät muutokset vuonna 2004 olivat:

- valintakokeen painoarvoa alettiin suhteuttaa koulumenestykseen
- perus- tai lisäopetuksen oppimäärän suorittamisesta hakeutumivuonna alettiin antaa lisäpisteitä (korvasi etusijat)
- eri valintakriteereille kiinteä pisteytys (A- ja B-vaihtoehdot poistuivat käytöstä)
- yleisen koulumenestyksen painoarvoa nostettiin
- painotettaviksi arvosanoiksi tuli kaikilla koulutusaloilla liikunta, kuvataide, käsityö, kotitalous ja musiikki. Parhaasta kolmesta arvosanasta laskettiin keskiarvo
- alakohtainen työkokemus muutettiin yleiseksi työkokemukseksi
- ammatillista koulutusta koskevista hakutoiveista annettiin pisteitä

Selvitys käynnistyy tällä kyselyllä, joka kartoittaa, miten teidän mielestänne opiskelijavalintoja tulisi kehittää ja millaisia ovat nykyiset opiskelijavalintojen käytännöt. Kyselyn vastaukset auttavat tutkijoita seuraavien vaiheiden, haastattelujen ja tarkentavien kartoitusten suunnittelussa. Opetushallituksen nimeämiin oppilaitoksiin otetaan uudestaan yhteyttä huhti-toukokuun 2007 välisenä aikana ja silloin sovitaan haastatteluajankohdista ja muista mahdollisista toimenpiteistä tarkemmin.

Kyselyyn tullaan ensi vaiheessa pyytämään seuraavien koulutuksen järjestäjien näkemyksiä:

Ab Svenska Framtidskolan i Helsingforsregionen
Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä
Optima kuntayhtymä, Pietarsaari
Orton Invalidisäätiön ylläpitämä Keskuspuiston ammattiopisto
Porvoon kauppaoppilaitos
Rovaniemen koulutuskuntayhtymä
Turun ammatti-instituutti
Vaasan ammattiopisto
Päijät-Hämeen koulutus konserni –kuntayhtymä

Kysely löytyy osoitteesta

<https://www.webropol.com/P.aspx?id=140261&cid=972273>

Kyselyyn vastaamiseen kuluu noin 20 minuuttia. Koko kyselyyn tulee vastata kerralla.

Toivomme, että suhtaudutte yhteydenottoomme myönteisesti ja välitätte tiedon kyselystä sekä pyynnön siihen vastaamisesta myös oppilaitoksenne rehtorille ja apulaisrehtorille, koulutusjohtajille ja -päälliköille, opettajille, opinto-ohjaajille ja kuraattoreille. Mikäli oppilaitoksessanne on jokin henkilöstöryhmä tai muu kyselyn kannalta tärkeä avainhenkilö, jota ei tässä mainittu, toivomme, että välitätte kyselyn myös heille.

Pyydämme vastauksianne mahdollisimman pian, kuitenkin **viimeistään 28.3.2007** mennessä. Annan mielelläni selvityksestä lisätietoja.

Kunnioitavasti,

Siru Kilpilampi
tutkija
puhelin 044 7080 153
sähköposti siru.kilpilampi@lamk.fi

Internet -kysely

Taustatiedot

Nämä tiedot kerätään ainoastaan tilastointia varten. Vastaajan henkilöllisyyttä ei kytkeä vastauksiin. Henkilötietoja ei luovuteta kolmansille osapuolille.

Tähdellä merkityt tiedot ovat pakollisia.

Nimi

Asema*

Koulutusala/perustutkinto, jolla pääasiassa työskentelet*

Esimerkiksi "Tekniikan ja liikenteen ala / Rakennustekniikan perustutkinto" tai "Yhteiset aineet"

Oppilaitos / organisaatio*

Järjestetäänkö oppilaitoksessasi pääsykokeita koulutusallalla / perustutkinnossa, jolla pääasiassa työskentelet?

Kyllä/ei

Osallistutko pääsykokeiden järjestämiseen?

Kyllä/olen osallistunut aiemmin/En

Pääsy- ja soveltuvuuskokeiden arviointi

Meille on tärkeää tietää mielipiteesi opiskelijavalintaan vaikuttavista tekijöistä. Ajattele pääsy- ja soveltuvuuskokeita toisen asteen opiskelijavalinnassa yleensä ja vastaa seuraaviin kysymyksiin.

Sisältö

Seuraavassa muutamia sisältöön liittyviä kysymyksiä:

Millaisia ovat käytössä olevat pääsy- ja soveltuvuuskokeet?

Oppilaitoksessani

Omalla koulutusallallani/perustutkinnossa

Äidinkielen koe
Vieraan kielen koe
Matematiikan koe
Soveltuvuustesti
Taitokoe, työkoe
tai tehtävä
Ennakkotehtävä
Haastattelu
Ulkopuoliselta ostettu
testaus

Onko käytössä muita kokeita tai testejä? Millaisia?

Miten kokeet toteutetaan? Kuvaa paljonko resursseja kokeiden järjestämiseen tarvitaan, kokeiden ajallinen kesto (1,2 päivää), miten kokeet suunnitellaan, toteutetaan, arvioidaan?

Käytetäänkö kokeissa ulkopuolisia testaaajia?

Kyllä/ei

Mihin mielestäsi ulkopuolisen testaaajan käytöllä pyritään?

Mihin valintakokeita tarvitaan?

Mitä opiskelijavalinnan kannalta merkittävää tietoa pääsy- ja soveltuvuuskokeilla saadaan verrattuna pelkkään pistelaskuun?

Mitä koulutuslasi pääsy- ja soveltuvuuskokeissa mitataan?

Mitä mielestäsi soveltuvuus tarkoittaa koulutuslallasi?

Miten soveltuvuuskokeiden tuloksiin vaikuttaa osallistujan nuori ikä?

Toteutus

Seuraavassa muutamia pääsykokeiden järjestelyihin liittyviä kysymyksiä:

Millaista yhteistyötä tehdään valintakokeiden järjestelyissä oppilaitoksen sisällä (koulutusalojen välillä)?

Millaista yhteistyötä tehdään valintakokeiden järjestelyissä oppilaitosten välillä?

Peritäänkö valintakokeisiin osallistumisesta maksu?

Kyllä/ei

Mitä mieltä olet maksullisista valintakokeista?

Ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa järjestetään valtakunnallisia pääsykokeita. Pyydämme sinua pohtimaan, miten tällainen menettely soveltuisi toisen asteen pääsy- ja soveltuvuuskokeiden järjestämiseen. Valtakunnallisissa pääsykokeissa kaikkiin oppilaitoksiin olisi sama pääsyke. Hakija voisi osallistua kokeeseen missä tahansa kokeita järjestävässä oppilaitoksessa, riippumatta siitä, mihin oppilaitokseen hän on hakemassa.

Tulisiko pääsykokeiden mielestäsi olla...

paikallisia/valtakunnallisia

Millaisia näkemyksiä sinulla on pääsykokeiden valtakunnallisesta järjestämisestä?

Mitä mieltä olet valintakokeiden poistamisesta?

Millaisena näet valintakokeiden tulevaisuuden?

Miten mielestäsi valintakokeita tulisi kehittää?

Pääsy- ja soveltuvuuskokeisiin opiskelijat valitaan esivalinta-ajon yhteispistemäärän perusteella. *Pitäisikö mielestäsi luopua pistelaskuista ennen valintakoetta?*

Kyllä/ei

Millaisia vaikutuksia pistelaskuista luopumisella olisi valintakokeisiin ja oppilasvalintaan?

Määrä

Seuraavaksi muutama kysymys valintakokeiden lukumääriin liittyen:

Miten mielestäsi viime vuodet ovat vaikuttaneet

- pääsykokeiden järjestämisen määrään oppilaitoksessasi?

Lisääntyi paljon/Lisääntyi hieman/Ei muutosta/Väheni hieman/Väheni paljon

- pääsykokeisiin kutsuttujen osallistumisprosenttiin oppilaitoksessasi?

Lisääntyi paljon/Lisääntyi hieman/Ei muutosta/Väheni hieman/Väheni paljon

Mikä mielestäsi on vaikuttanut pääsykokeiden määrän muutokseen?

Kuinka moni kutsutuista osallistuu pääsykokeisiin? (arvioi prosentteina)

Mikä on mielestäsi syynä kutsuttujen poisjääntiin?

Kiitos!

Suurkiitos panoksestasi kehitystyön hyväksi. Paina lopuksi "Lähetä"-nappia sivun alareunassa. Alla olevaan tekstikenttään voit vielä kirjoittaa terveiset kyselyn laatijoille.

Jos mieleesi tulee myöhemmin jotain, jonka haluat saattaa kehittäjien tietoon, voit lähettää minulle sähköpostia.

Kiitos vielä kerran!

Siru Kilpilampi
siru.kilpilampi@lamk.fi

Palaute kyselyn laatijoille:

LIITE 4.

INTERNETKYSELYYN JA HAASTATELUIHIN OSALLISTUNEIDEN LUKUMÄÄRÄT KOULUTUKSENJÄRJESTÄJITTÄIN.

Internetkyselyyn ja haastatteluihin osallistuneiden lukumäärät koulutuksenjärjestäjittäin.

Koulutuksen järjestäjä	Internetkysely Vastaajien lukumäärä	Haastatteluryhmä	
		Opinto- ohjaajat	Johto
Ab Svenska Framtidskolan i Helsingforsregionen, Practicum	1	4 (yhdistetty ryhmä)	
Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia	48	10	14
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä	13	3	3
Optima kuntayhtymä, Pietarsaari	2	3	4
Keskuspuiston ammattiopisto	14	4	6
Porvoon kauppaoppilaitos	1	2	2
Päijät-Hämeen koulutuskonserni	34	3	4
Rovaniemen koulutuskuntayhtymä	6	5	4
Turun ammatti-instituutti	10	3	3
Vaasan ammattiopisto	1	4	5
Ilman oppilaitoksen nimeämistä internetkyselyyn vastanneet	5		
Yhteensä	135	39	47

Tanssi-, musiikki- ja liikunta-alojen puhelinhaastatteluihin osallistuneet koulutuksenjärjestäjät perustutkinnoittain.

Koulutuksen järjestäjä	Tanssialan perustutkinto	Musiikkialan perustutkinto	Liikunnanohjauksen perustutkinto
Jyväskylän ammattiopisto, konservatorio		X	
Keski-Pohjanmaan konservatorio, Kokkola		X	
Koulutuskeskus Salpaus, Orimattila		X	
Kuortaneen Urheiluopisto			X
Lapin urheiluopisto, Rovaniemi	X		
Liikuntakeskus Pajulahti, Nastola			X
Pohjois-Karjalan ammattiopisto, Outokumpu	X		
Turun konservatorio	X	X	

LIITE 5. KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJILLE LÄHETETTY HAASTATELUKUTSU

Lahden ammattikorkeakoulu
Innovaatiokeskus
Tutkimus- ja kehittämistoiminta

SAATE
1.8.2007

Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämistä koskeva selvitys

Hei

ja kiitokset avustasi keväisestä internetkyselystä tiedottamisessa!

Elo-syyskuussa kierrämme oppilaitoksissa vetämässä ryhmäkeskusteluja. Niissä pyritään syventämään internetkyselyn vastauksista saatua kuvaa oppilaitosväen kokemuksista ja ajatuksista. Tutkimuksen tavoitteena on arvioida opiskelijavalintojen, opiskelijaksi ottamisen perusteiden toimivuutta ja muutenkin nykyisiä käytäntöjä. Sinun ja henkilöstönne näkemykset ovat tärkeitä, kun toimintaa edelleen kehitetään.

Kutsun sinut tähän ryhmäkeskusteluun, keitä muita avainhenkilöitä ehdotat teiltä haastateltavaksi? Haastattelu toteutetaan kahdessa ryhmässä peräjälkeen,

Ykkösryhmään kutsutaan henkilöitä, jotka ovat opettajia, opinto-ohjaajia ja/tai kuraattoreja, n. 3-5 henkilöä/ koulutuksenjärjestäjä. Kakkosryhmään kutsutaan koulutusjohtajat- ja päälliköt, 2-4 henkilöä/koulutuksenjärjestäjä.

Teitä varten olemme varanneet kalentereistamme seuraavat ajat:

7.8. klo 12.30-15.30

tai 8.8. klo 12.30-15.30

Sopiva ryhmäkoko on siis n. 3-5 henkilöä. Tärkeintä on, että saadaan koolle henkilöitä, joilla on näkemyksiä/kokemuksia opiskelijavalinnoista. Haastatteluun käytetään aikaa noin 1,5 h /ryhmä eli kaikkiaan meidän tulee varata haastattelun toteuttamiseen tuo reilut 3 h.

Soitan sinulle ensi viikolla, niin voimme sopia, kumpi päivä teille sopisi paremmin. Silloin tiedustelen myös osallistujaluetteloa niin, että voin esitellä teille kaikille asiaani ja samalla lähettää keskusteluteemat tutustuttavaksi etukäteen.

kesäterveisin Siru Kilpilampi
tutkija
Lahden ammattikorkeakoulu
puhelin 044 7080 153

LIITE 6. HAASTATELTAVILLE LÄHETETTY KUTSU

Lahden ammattikorkeakoulu
Innovaatiokeskus
Tutkimus- ja kehittämistoiminta

SAATE
28.8.2007

Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämistä koskeva selvitys

Hei ryhmäkeskustelijat!

Olen Siru Kilpilampi ja olen tulossa teitä tapaamaan ryhmäkeskustelussa perjantaina 31.8.2007.

Teidät on valittu ryhmäkeskusteluun, koska juuri teillä on sellaista kokemusta ja tietoa, joka on meille tutkijoille tärkeää. Meitä tulee kaksi täältä Lahden ammattikorkeakoulusta, tulemme kollegani Kaikosen Hannun kanssa teitä tapaamaan.

Tämän viestin liitetiedostossa on otsikkotasolla ryhmäkeskustelumme teemat etukäteen tutustuttavaksi.

Tapaamisemme liittyy Opetushallituksen pyrkimyksiin kehittää opiskelijavalintoja edelleen ja kerätä tietoa oppilaitosten käytännöistä ja henkilöstön ajatuksista niihin liittyen. Olemme jo tehneet kartoittavaa internetkyselyä oppilaitoksiin näistä asioista. Olemme kiertäneet touko-elokuun aikana kymmenessä oppilaitoksessa vastaavissa tapaamisissa. Teidän oppilaitoksenne on valittu yhdeksi tutustumiskohteeksi, ja koska valtakunnallisesti ajatellen määrä on pieni, tästäkin syystä teidän ajatuksenne ja mielipiteenne ovat meille ensiarvoisen tärkeitä.

Varmuuden vuoksi koordinaatit vielä tässä:

Aika: perjantai 31.8.2007 klo 12-13.25

Paikka: neuvotteluhuone, 3. krs

Silloin meillä on tilaisuus keskustella, millaisena toisen asteen opiskelijavalinnat teille näyttäytyvät ja miten näette, että niitä olisi syytä kehittää. Toivomme vapaata ja vilkasta ajatustenvaihtoa!

Jos ennen tapaamistamme toivotte minulta lisätietoja tutkimuksesta, annan niitä mielelläni.

Tapaamisiin perjantaina,

Siru Kilpilampi
tutkija
Lahden ammattikorkeakoulu
puhelin 044 7080 153

LIITE 7. HAASTATELTAVILLE LÄHETETTY TEEMARUNKO

Lahden ammattikorkeakoulu
Innovaatiokeskus
Tutkimus- ja kehittämistoiminta

Ryhmäkeskustelu

Oppilaitoksen nimi

Ryhmä 1 31.8.2007 klo 13-14.25: opettajat, opinto-ohjaajat, kuraattorit

Ryhmä 2 31.8.2007 klo 14.30-16: johto

Teema: Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittäminen

Joustava valinta

Millaisia ovat joustavassa valinnassa yleisimmin käytetyt valintakriteerit ja kuinka niitä sovelletaan? Millaiset asiat rajoittavat käyttöä, jos joustavaa valintaa käytetään vähän?

Yksilöllistetyt opinnot

Kuinka yksilöllistetyt opinnot huomioidaan opiskelijavalinnassa?

Maahanmuuttajat

Miten pääsy- ja soveltuvuuskokeissa otetaan huomioon kielitaidon vaikutus (vaikea kieli) tai kulttuuristen tekijöiden vaikutus (tottumus testeihin jne.)?

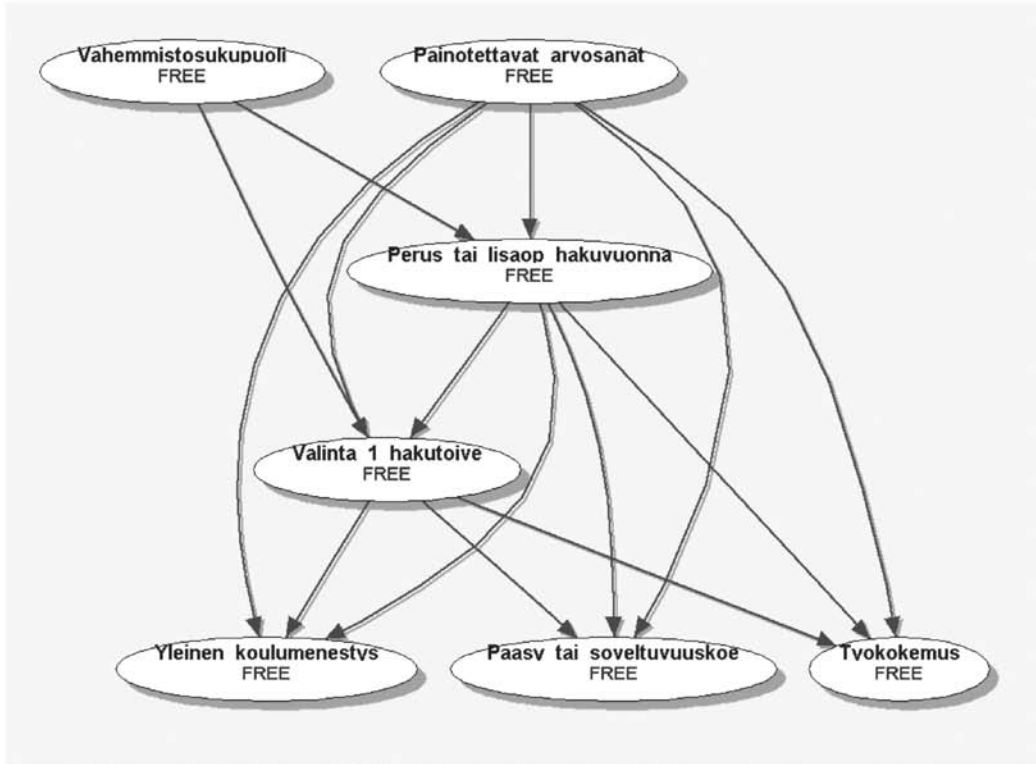
Tasa-arvoteema

Millaisia mahdollisuuksia voitaisiin harkita käytettäväksi opiskelijavalinnoissa niin, että sukupuolirakennetta voitaisiin tasapainottaa?

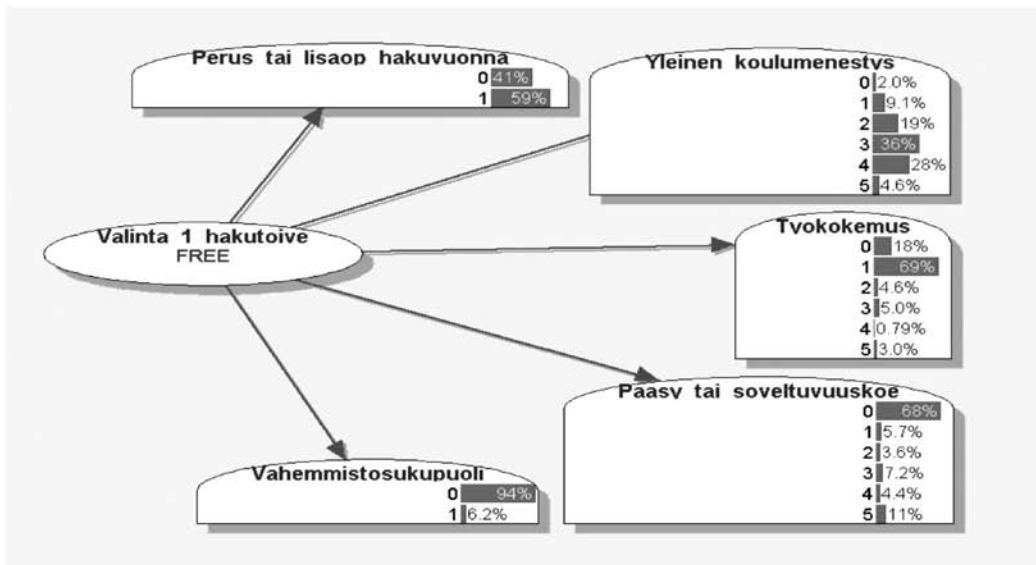
Valintakokeiden lähtökohdat

Mitä merkitystä ja vaikutusta koulutuksen järjestäjien näkökulmasta olisi sillä, jos kaikki kutsuttaisiin valintakokeisiin?

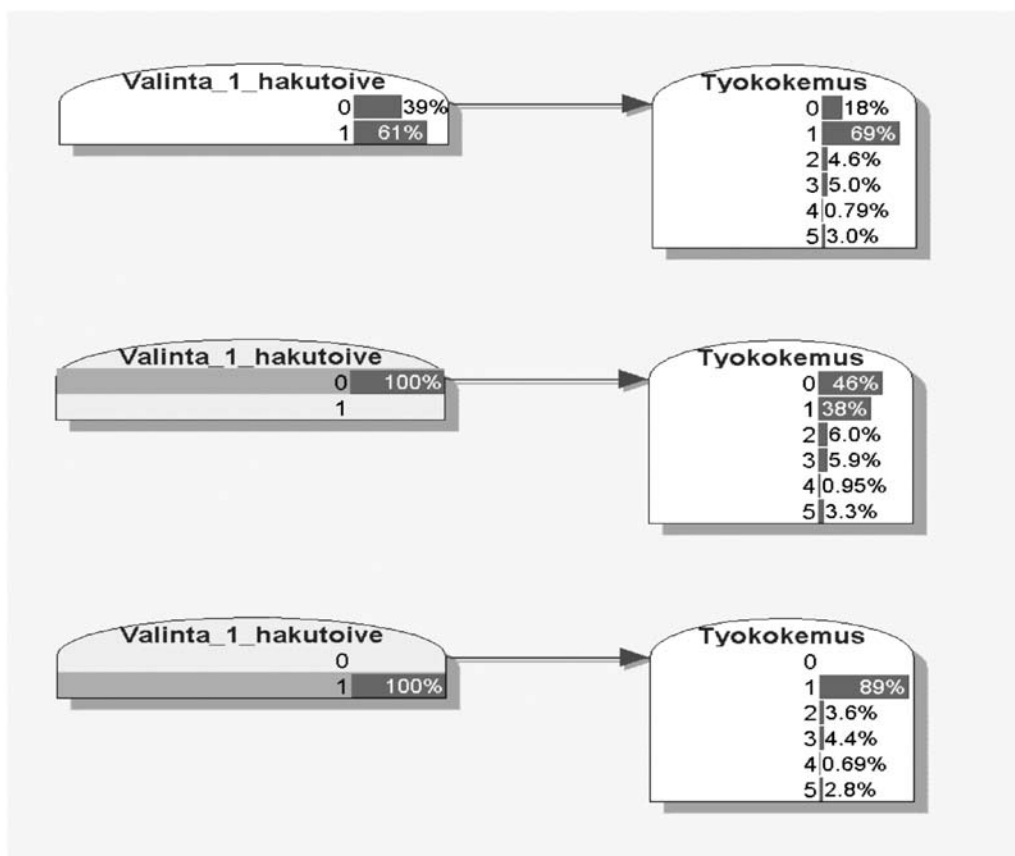
LIITE 8. BAYES –MALLIEN KUVAT

Kuva 1: Bayesin riippuvuusmallin karttamuotoinen esitys

Kuva 2: Bayesin luokittelumalli

Kuva 3: Työkokemus-kriteerin ja valintatuloksen suhde

LIITE 9. TANSSI-MUSIIKKI-LIIKUNTA, LISÄPISTEIDEN VAIKUTUS

Puhelinhaastattelurunko

Ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen ja opiskelijaksi ottamisen perusteiden kehittämistä koskeva tilaustutkimus

Mikä on aikaisemmista opinnoista, harrastuksista ja muista lisänäytöistä annettavien lisäpisteiden vaikutus opiskelijavalintaan (mm. tanssialan perustutkintoon, musiikkialan perustutkintoon tai liikunnanalan perustutkintoon hakevat)?

Kysymys 1. Onko teidän oppilaitoksessanne näille aloille käytössä pääsy- tai soveltuvuuskoee?

Kysymys 2. Pitäisikö lisäpisteitä antaa enemmän vai vähemmän kuin nykyisin vai riittääkö nykyinen 1-3 pistettä?

Kysymys 3. Koetteko, että oppilaitoksessanne lisäpisteiden käyttömahdollisuutta hyödynnetään?

Kysymys 4. Mikä merkitys soveltuvuutta arvioitaessa on aikaisemmista opinnoista, harrastuksista ja muista lisänäytöistä annettavilla lisäpisteillä?

Kysymys 5. Mihin perustuu opiskelijavalinta, katsotaanko lisäpisteitä silloin kun valintaa tehdään; onko lisäpisteillä merkitystä vai perustuuko valinta kokonaispistemäärään?

Kysymys 6. Miten aiemmat harrastukset huomioidaan, onko oikeasti merkitystä?

Kysymys 7. Mittaavatko mielestäsi pääsykokeet soveltuvuutta mainituilla aloilla?

Kysymys 8. Kootaanko teillä opiskelijavalintatietoa oppilaitoksessa omaan tietokantaan, rekistereihin?